

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

**ВИРОБНИЧА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА
СТУДЕНТІВ БАКАЛАВРІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(ФІЗИКА)**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Видання друге,
доповнене та перероблене

Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2021

УДК 378.53
В 92

Рекомендовано до друку Вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Протокол №10 від 29.03.2021 р.)

Укладачі:

Завражна О.М. – кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри фізики та методики навчання фізики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Салтикова А.І. – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фізики та методики навчання фізики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Каленик М.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізики та методики навчання фізики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Пухно С.В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Рецензенти:

Чашечникова О.С., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Кузікова С.Б., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Удунова Г.Є., доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету;

Хурсенко С. М., кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри охорони праці та фізики Сумського національного аграрного університету.

В 92 Виробнича педагогічна практика студентів бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта (Фізика) : [навчально-методичний посібник] / укладачі Завражна О.М., Салтикова А.І., Каленик М.В., Пухно С.В.– 2-вид., перероб. і доп. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. – 171 с.

ISBN 978-966-698-293-6

Посібник призначено для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», які проходять педагогічну практику на базі загальноосвітніх шкіл. Посібник містить основні рекомендації щодо проходження педагогічної практики майбутніх вчителів фізики. Мета пропонованого посібника – допомогти студентам оволодіти технологією проведення уроків з фізики та математики, сформувати їх професійну компетентність.

Рекомендується для студентів IV курсів очної форми навчання і викладачів.

ISBN 978-966-698-293-6

УДК 378.53

© Колектив авторів, 2021
© Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ	9
1.1. Педагогічна практика як складова навчального процесу.....	9
1.2. Роль педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя	12
1.3. Проблеми педагогічної практики та шляхи їх усунення	16
РОЗДІЛ 2. ВИРОБНИЧА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ ІV КУРСУ	22
2.1 Загальні зауваження	22
2.2. Робоча програма виробничої педагогічної практики студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності 014 Середня освіта (Фізика)	23
2.3. Обов'язки учасників навчального процесу під час виробничої практики	43
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИКАНТА	51
3.1. Психолого-педагогічні особливості учнів різного вікового періоду підлітків (10 (11) – 14 (15) років)	51
3.2. Виховна діяльність практиканта. Мета, завдання та зміст педагогічної практики	58
3.3. Психологічна діяльність практиканта.....	72
3.3.1. Методичні рекомендації до виконання завдань педагогічної практики	75
3.3.1.1. Вимоги до вивчення психологічних особливостей класу	75
3.3.1.2 . Основні методи вивчення психологічних особливостей класу	79
3.3.1.3. Додаткові методи дослідження.....	85
3.3.2. Програма психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики.....	92

3.3.2.1. Мета та завдання програми психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики.....	92
3.3.2.2. Вимоги до складання та оформлення психолого - педагогічної характеристики учнівського класу (групи)...	92
3.3.2.3. Приблизна схема вивчення учнівського класу (групи) та складання психологічної характеристики	94
3.3.2.4. Критерії оцінювання виконання студентами психологічних завдань практики	97
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	100
ДОДАТКИ.....	103

ВСТУП

В умовах модернізації системи освіти України питання підготовки педагогічних кадрів, які працюватимуть в освіті, залишається актуальним. Сучасні умови життя висувають високі вимоги до професіоналізму, професійних компетентностей вчителя, його культурного і морального обліку. Тому роль вчителя в освіті, його духовний вплив на молоде покоління не знижується.

Педагогічна практика студентів – важливий етап підготовки майбутнього вчителя. У ході практики здійснюється перевірка теоретичних знань студентів, їх підготовленість як вчителів фізики та математики. Студенти отримують необхідні вміння, практичні навички майбутньої професії. Від організації практики, від ставлення самих студентів до цього виду діяльності, багато в чому залежить результативність і готовність до професії вчителя.

Цілі і завдання педагогічної практики визначаються на основі загальних цілей навчання і виховання молодого покоління, які стоять перед освітніми закладами.

Під час педагогічної практики студенти опановують основні функції педагогічної діяльності, формують професійні риси особистості.

Студенти вводяться в коло реальних проблем професійної діяльності вчителя фізики та математики, класного керівника, ознайомлюються зі змістом, формами і методами його роботи.

Складність завдань, які сьогодні постають перед школою, вимагають від сучасних педагогів глибокого знання психології дітей різного віку і методів вивчення їх психологічних особливостей. Це основа якості навчально-виховного процесу, оскільки підвищення ефективності цих складових в першу чергу залежить від педагогічних кадрів – від фахової підготовки та педагогічної майстерності вчителів.

Успішність навчання учнів в школі визначається багатьма умовами, серед яких, передусім, рівень фахової підготовки вчителів – ґрунтовність системи знань з предметів та методів їх викладання. Також досить велику роль відіграє наявність відповідного методичного та технічного забезпечення освітнього процесу, рівень підготовки самих учнів, показники сформованості відповідної мотивації, організація побудови всього навчально-виховного процесу тощо. Не меншою мірою, ефективність навчального процесу залежить від знань учителів у галузі психології особистості та методів вивчення психічного світу людини, і, головне, вмінь працювати з цією інформацією, оскільки навчання – це спільна діяльність вчителя і учня.

Під час проходження педагогічної практики студент набуває необхідного практичного досвіду роботи з такою досить складною соціальною структурою як учнівський колектив.

Ця складність, по-перше, обумовлена тим, що студент починає працювати в уже сформованому учнівському колективі (практика проходить у середніх класах загальноосвітніх навчальних закладів) з, як правило, сталою статусно-рольовою структурою, і,

відповідно, визначеними функціями та певними соціально-психологічними особливостями.

По-друге, вказані складові не завжди відповідають необхідним умовам існування того психологічного клімату групи, який відповідає всім критеріям ефективного навчально-виховного процесу. Тому, оволодіння студентами всією системою психолого-педагогічних вмінь та навичок особистісної взаємодії в такій складній групі, як учнівський колектив, за умов активної творчо-практичної реалізації набутих теоретичних знань, є необхідною умовою для ефективності майбутньої професійної педагогічної діяльності. Крім цього, лише активна співпраця студентів з учнями та класним керівником під час педагогічної практика сприяє виробленню вмінь правильної психолого-педагогічної організації навчально-виховного процесу учнівського колективу.

Окремо необхідно додати наступне. На сьогодні загальновідомим є положення про те, що ефективність навчально-виховного процесу залежить від активізації взаємодії в таких системах:

- 1) вчитель – учень (учні);
- 2) учень – учень;
- 3) загальна групова взаємодія учнів в усьому учнівському колективі;
- 4) вчитель – вчительський колектив.

Необхідність включення учня в запропоновані схеми дає реальну можливість досягнення цілей навчально-виховного процесу в цілому.

Зупинимося на пункті третьому представленої схеми, оскільки саме він відповідає проблематиці психолого-педагогічних завдань практики. Зрозуміло,

що організація такого складного структурного компоненту, як спільна взаємодія учнів, є необхідною складовою всього процесу. Під час спільної навчальної діяльності у школярів збільшується обсяг засвоєного матеріалу та рівень його розуміння, зростає пізнавальна активність та творча самостійність, знижуються дисциплінарні труднощі, обумовлені дефектами їхньої мотивації. Також, учні отримують більше задоволення від занять, змінюється характер взаємовідношень між учнями, вони набувають важливих соціальних навичок спілкування та взаємодії. Зростає згуртованість класу на основі критичності, власної самоповаги та взаємоповаги. У школярів розвиваються здібності адекватно оцінювати власні можливості та можливості інших. У сучасних психологічних та педагогічних дослідженнях відзначено позитивний вплив групової співпраці на результат діяльності, на розвиток особистості учня, на формування групи для навчання як колективу. Отже, співпраця сприяє не лише повноцінному вибору індивідуальної траєкторії у процесі навчання, а й розвитку особистості учня.

Відповідно, знання з галузі психології особистості, вікових особливостей психологічного розвитку людини, соціально-психологічних механізмів взаємодії постають головною складовою теоретико-практичного надбання студентів під час педагогічної практики.

У методичному посібнику дається опис змісту практики, технологій виконання педагогічних завдань, перелік необхідних звітних документів.

РОЗДІЛ 1.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

1.1. Педагогічна практика як складова навчального процесу

Педагогічна практика - одна з найважливіших складових навчального процесу при підготовці вчителя в закладах вищої освіти. Це сполучна ланка між теоретичним навчанням студентів і практичною діяльністю, *мета* якої полягає в практичному освоєнні студентами різних видів навчально-методичної та педагогічної діяльності.

В умовах розвитку конкуренції на ринку освітніх послуг важливими аспектами оптимізації підготовки фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО) є:

практико-орієнтована спрямованість освіти, яка забезпечується інтеграцією навчальної, науково-пошукової та виробничої діяльності;

випуск інтегрального типу фахівців, в яких цілі, зміст і результати навчання формуються комплексно з урахуванням змін у професійній діяльності, що включають не тільки кваліфікацію, а й особистісні якості та компетентності.

Важливою умовою формування професійної підготовки студентів є виробнича практика. Вона спрямована на підготовку студентів до основних видів професійної діяльності, реалізації набутих професійних знань, навичок, умінь і професійної адаптації, тобто входження в професію, освоєння соціальної ролі, професійного самовизначення,

формування позицій, інтеграції особистісних і професійних якостей.

Педагогічна практика – комплексний процес, в якому студенти виконують види діяльності, які визначаються їх фаховою направленістю.

К. Д. Ушинський писав, що метод викладання можна вивчити з книги або зі слів викладача, але набути навички у використанні цього методу можна тільки тривалою і довготривалою практикою.

Ю. К. Бабанський у своїй науковій роботі підкреслив, що саме в процесі педагогічної практики можна в повній мірі осмислити закономірності та принципи навчання і виховання, оволодіти професійними вміннями та навичками, досвідом практичної діяльності.

У комплексі з навчальними дисциплінами практична діяльність студентів сприяє визначенню напрямків і перспектив професійного зростання в майбутньому, зміцненню адекватної професійної самооцінки, формування особистості майбутнього педагога, професії.

На практиці педагогічна діяльність студентів вдосконалюється на основі змістовного фактичного матеріалу, пізнання і результативне освоєння якого можливо тільки на основі живих вражень і спостережень.

У педагогічній практиці студентів важливими складовими є:

- ✓ здатність студента до змін своєї соціально-професійної активності, що є однією з важливих якостей особистості, яке виражає її творче ставлення як до різних сторін життя, так і до

себе. У педагогічній практиці визначаються спрямованість цієї активності в професійній сфері;

- ✓ різнобічна орієнтація майбутнього вчителя на всі сфери педагогічної діяльності: предметну, навчальну діяльність учнів і її методичну оснащеність, сама виховна взаємодія і її організація, оволодіння методикою дослідницької роботи;
- ✓ формування в умовах педагогічного процесу рефлексивної культури, коли для вчителя предметом його роздумів стають засоби і методи власної педагогічної діяльності, процеси вироблення та прийняття практичних рішень. Аналіз власної діяльності допомагає практиканту усвідомити труднощі, що виникають у нього в роботі, і знайти правильні шляхи їх подолання.

Зазначені складові педагогічної практики майбутнього вчителя визначаються наступними *цільовими установками*:

- ✓ розвиток професійної компетентності педагога, особистісно-гуманістичної орієнтації, системного бачення педагогічної реальності;
- ✓ формування предметної області, рефлексивної культури;
- ✓ оволодіння педагогічними технологіями і здатністю до інтеграції з педагогічним досвідом.

Під час педагогічної практики у студентів закладаються основи аналізу і оцінки власної педагогічної діяльності. Педагогічна рефлексія розвивається не тільки в роботі з педагогічним щоденником, а й в кожному занятті, в кожному

спілкуванні з дітьми. Студентам в процесі практики необхідно бути готовими до реальної педагогічної діяльності, де їм доведеться виконувати усі функції вчителя. Показники рівня знань, умінь, особистісного розвитку і творчої активності учнів, найтісніше пов'язані з якістю освітнього процесу і є більш значущими для визначення ефективності якості освітнього процесу.

Педагогічна практика орієнтована на формування особистості майбутнього вчителя, застосування теоретичних знань з методики викладання фахових дисциплін в практичній діяльності, на засвоєння і вдосконалення педагогічних умінь, а також на вивчення і аналіз досвіду з викладання фахових для студента дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах.

1.2. Роль педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя

Багато учених відзначають необхідність і водночас складність підготовки вчителя нового типу в системі педагогічної освіти, що склалася. Говорити про професійну компетентність можна лише за наявності відповідних знань, умінь, навичок, сформованості внутрішнього світу особи. Під професійною компетентністю вчителя розуміємо його здатність до розв'язання різних професійних задач – методичних, наочних, діагностичних та ін.

У системі професійної підготовки вчителя важлива роль належить педагогічній практиці, яка є

необхідним етапом підготовки студентів до інноваційної діяльності. Під час проходження педагогічної практики студенти освоюють практичну педагогічну діяльність з елементами науково-дослідної діяльності. Це дає можливість оволодіти методами дослідження, виробити здатність спостерігати, узагальнювати, робити висновки, вивчати певну проблему. Крім цього, сформовані навички науково-дослідної роботи допомагають під час написання кваліфікаційних робіт з методики навчання фаху. Під час роботи над науковою проблемою студент користується різними методами педагогічних досліджень: спостереження, бесіда з учнями і вчителями, анкетування, тестування, вивчення шкільної документації, досвідне навчання тощо. Практика допомагає реально формувати в умовах природного педагогічного процесу методичну рефлексію, коли для вчителя предметом його роздумів стають засоби і методи власної педагогічної діяльності. У процесі педагогічної практики у кожного студента розвиваються дослідницькі здібності, здібності до нестандартної інтерпретації навчально-виховного процесу, художні здібності тощо. Цьому допомагає знайомство з вчителями-новаторами і педагогічними колективами, атмосфера постійного пошуку. Студенту необхідно давати можливість проявляти самостійність, ініціативу, навіть якщо відразу ефект буде далеко не зразу. Творчий характер педагогічній практиці додають педагогічна майстерність і педагогічні майстер-класи. Аналіз власної діяльності допомагає практиканту усвідомити труднощі, що виникають у

нього в роботі, і знайти оптимальні шляхи їх подолання.

Професійна компетентність вчителя визначається базовою науковою та методичною підготовкою і багато в чому залежить від здатності адаптуватися до змінних умов життя в сучасному суспільстві. Ефективна педагогічна практика є міцним фундаментом для закладки основних педагогічних умінь і навичок майбутніх вчителів. Саме на практиці студент може зрозуміти, чи правильно він вибрав для себе сферу діяльності. Вчителю сьогодні недостатньо бути тільки знавцем свого предмета. Ефективність його роботи визначається самою особою викладача, його світоглядом, культурою.

До найважливіших завдань педагогічної практики слід віднести такі: набуття професійних якостей майбутнього вчителя; поглиблення і закріплення одержаних в університеті знань з педагогіки, психології, методики, спеціальним дисциплінам і застосування їх на практиці для виконання конкретних педагогічних завдань; психологічна адаптація в педагогічному колективі; озброєння студентів уміннями спостерігати і аналізувати навчально-виховну діяльність, що проводиться з учнями; накопичення досвіду самостійної роботи; засвоєння нових методичних технологій; освоєння наукової організації праці вчителя; вивчення, аналіз і узагальнення передового педагогічного досвіду, а також аналіз і оцінка результатів своєї педагогічної діяльності; розвиток педагогічного мислення, любові до майбутньої професії, поліпшення своїх педагогічних

здібностей; конкретизація, вдосконалення і розвиток необхідних професійних якостей вчителя географії.

Реалізація завдань і програми педагогічної практики залежить від чіткості її організації. Запорука її успіху – повна віддача сил, свідоме творче і зацікавлене ставлення до неї студентів, кваліфіковане керівництво практикою. Організовуючи практику, слід забезпечити особистісно орієнтований, комплексний і творчий характер підготовки кожного студента, який в період практики не повинен виступати тільки як об'єкт навчання і виховання. Система взаємостосунків повинна носити характер взаємодії і співпраці.

При організації педагогічної практики в навчально-освітній установі, необхідно орієнтуватися не тільки на виконання програми практики, але перш за все, підходити до кожного студента як до унікальної особи, цілеспрямовано і послідовно розкривати в ньому професійні можливості. Кожен студент повинен мати змогу отримувати щоденні консультації, допомогу при роз'язанні проблем, що виникли в тій або іншій ситуації як з боку методиста практики, так і зі сторони випускової кафедри факультету. Результативність і ефективність педагогічної практики визначається рівнем взаємодії педагогічного навчального закладу зі школою. Ідея гуманізації всього навчально-виховного процесу є в наш час однією з найактуальніших.

Компетентнісний підхід – поняття багатоаспектне. Компетентність - це знання, уміння, навички та особисті якості майбутнього фахівця. Студент повинен, перш за все, володіти такими елементарними

компетенціями, як інформаційна, комунікативна тощо. З них складені ключові компетенції, а саме: самоосвітня, дослідницька, методологічна, організаційна, прогностична та інші. Реалізація компетентнісного підходу в період проходження педагогічної практики стоїть у ряді таких комплексних інновацій, як профільне навчання, мережева співпраця, державно-суспільна освіта. Тут повинні бути задіяні всі учасники освітнього процесу: деканат, студенти і викладачі, адміністрація школи, вчителі-наставники, учні, їх батьки. Тому розробка моделі інтегрованого освітнього процесу на основі компетентнісного підходу може стати фундаментом багаторічної роботи педагогічних колективів школи і університетів.

1.3. Проблеми педагогічної практики та шляхи їх усунення

Спостереження за реальним педагогічним процесом показують, що, включаючись у виконання завдань педагогічної практики, студенти університету відчують значні труднощі, викликані, в тому числі їх недостатньою загальнодидактичною підготовкою. Разом з тим, ми знаємо, що педагогічна практика має можливості для усунення вищевказаних утруднень.

Педагогічна практика для студента є дуже складним і відповідальним етапом на шляху до професії вчителя. Проблема професійного становлення студента в ході педагогічної практики ускладнюється і тим, що одна діяльність, ще незавершена (навчальна),

накладається на іншу (педагогічну), що має принципово інші засоби.

Педагогічна практика – сполучна ланка між теоретичним навчанням і майбутньою самотійною роботою. Для багатьох студентів вона стає «відкритими дверима» в професію. Під час педагогічної практики у студента відбувається неузгодженість «моделі» ідеального вчителя і «реального», формується образ «оптимального» вчителя, конкретної людини.

Добре відомо, що сформованість професійного інтересу сприяє позитивному відношенню студентів до обраної спеціальності, поступового і безболісного включення їх в самотійну навчальну діяльність. Якщо студент вибрав професію, полюбив її, то, безумовно, буде прагнути здобувати і розвивати свої знання, удосконалювати вміння і навички в цій галузі, і в подальшому спробує реалізувати їх у своїй роботі.

Студент, який прийшов в школу без любові до своєї професії, перетворюється в урокодавця, для якого особистість учня - на другому плані. Такий викладач не зможе ефективно здійснювати духовно-моральне виховання підростаючого покоління.

Саме під час проходження педпрактики студент може реалізувати себе в якості вчителя, проявити свої професійні та творчі здібності, переконатися в правильності вибору майбутньої професії.

Як розцінюють самі студенти мету педагогічної практики?

Майже всі студенти вважають, що сенс педагогічної практики полягає в тому, що вона дає можливість «приміряти» на себе роль вчителя.

Для деяких студентів педагогічна практика - це можливість застосовувати теоретичні знання на практиці.

Є такі, які відзначають, що сенс педагогічної практики в придбанні навичок спілкування з дітьми.

Дуже рідко знаходяться студенти, які вважають, що мета практики в школі - озброєння учнів знаннями.

У процесі декількох років роботи зі студентами-практикантами були виявлені *труднощі*, з якими вони стикаються *під час проходження педагогічної практики* в школі:

- налагодження дисципліни в класі;
- проблеми психологічної підготовки до уроку;
- відбір навчального матеріалу до уроку;
- відсутність контакту з класом.

Друга складність пов'язана з перекладом теоретичного знання в площину вирішення педагогічних проблем. Студенти, маючи в цілому хороші теоретичні знання в галузі педагогіки, психології, методики, зазнають серйозних труднощів при їх застосуванні в навчально-виховному процесі.

Бесіди з початківцями вчителями, свідчать, що самі вони дають позитивну оцінку своєї підготовки як вчителя-предметника, значно нижче як вчителя-організатора, вчителя-вихователя. Саме практичних знань і глибокого розуміння умов і сенсу педагогічної діяльності, психологічної готовності не вистачає студентам.

Як, наприклад, налагодити в класі дисципліну? Як протягом уроку утримувати увагу учнів? Як навчитися

не боятися дітей? Що робити в кожному конкретному випадку з конкретною дитиною? Саме ці та багато інших подібних проблем постають перед студентами в процесі педагогічної практики.

Саме під час проходження педпрактики студент може реалізувати себе в якості вчителя, проявити свої професійні та творчі здібності, переконатися в правильності вибору майбутньої професії. Багаторічне керівництво педагогічною практикою студентів, спостереження за їх роботою в школі, аналіз підсумків дослідження дозволяють зробити наступний висновок. На початку педагогічної практики присутні *фактори, що перешкоджають творчій діяльності майбутнього вчителя.*

До числа таких факторів можна віднести:

- слабку впевненість студента в своїх силах;
- сильну прихильність до певних схем, установок на заданий спосіб організації навчально-виховного процесу;
- побоювання контролю з боку методиста кафедри, вчителя-предметника, однокурсників;
- боязнь помилитися і, в зв'язку з цим, бути зрозумілим неправильно;
- стан підвищеної тривожності, надмірно сильну концентрацію уваги на своїх переживаннях і т. ін.

Студенти з допомогою викладачів повинні навчитися нейтралізувати ці чинники. Педагогічна практика повинна носити особистісно-орієнтований, творчий характер і сприяти виробленню індивідуального стилю педагогічної діяльності. Її

головним підсумком повинна бути тверда переконаність студентів в правильності одного разу зробленого вибору - стати вчителем, присвятити себе найгуманнішій професії на землі - вихованню людини.

Огляд науково-методичної літератури і власний досвід викладачів свідчить, що можна виділити певні *умови вдосконалення організації педагогічної практики*, під якими ми розуміємо сукупність факторів навчально-виховного процесу, що впливають в ході педпрактики на стан студента і її результати. До таких умов відносимо:

- реалізацію індивідуального та диференційованого підходів до студентів у період практики;
- орієнтацію студентів на інноваційну діяльність під час педпрактики в школі;
- проведення спеціальних занять з підготовки студентів до педпрактики в школі;
- ранній розподіл студентів по школах для проходження практики;
- встановлення тісного взаємозв'язку з вчителями;
- використання рейтингової системи при оцінюванні педпрактики.

Крім цього, виділимо *принципи організації педагогічної практики*, в напрямку реалізації яких можливе підвищення її ефективності:

- демократизація: залучення до практики уваги вчителів, адміністрації шкіл; утвердження відносин рівноправності, співпраці, взаємодопомоги, відповідальності; забезпечення варіативності змісту практики та ін.;
- гуманізація: поворот до особистості студента, подолання відчуження студентського колективу та

професорсько-викладацького складу від педпрактики; відхід від орієнтації на усередненого студента, створення умов для розкриття його творчих можливостей;

- фундаменталізація: встановлення реального зв'язку практики з вивченням теоретичних дисциплін; актуалізація теоретичних знань в період практики; формування потреби в безперервному підвищенні свого освітнього рівня;

- практична спрямованість: посилення уваги до оволодіння професійними практичними вміннями і навичками; розширення обсягу прикладних психолого-педагогічних умінь і навичок;

- безперервність: організація педпрактики протягом усього періоду навчання у ЗВО;

- інтеграція: здійснення синтезу знань, що відтворюють закономірні зв'язки між різними науками;

- індивідуалізація: облік всієї системи індивідуальних особливостей особистості студента, поєднання індивідуальних і колективних форм роботи в період педпрактики;

- врахування змін у системі освіти: формування навичок самоосвіти, здатності швидко освоювати нові методичні розробки; орієнтація студентів на інноваційну діяльність у навчальних закладах.

РОЗДІЛ 2.

ВИРОБНИЧА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ IV

КУРСУ

2.1 Загальні зауваження

Практика студентів є невід'ємною складовою процесу підготовки майбутніх педагогів у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. Методичне керівництво практикою здійснюють керівник практики та методисти з фаху, педагогіки та психології. Термін практики визначається навчальним планом. Базою для практики є загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї м. Суми, Сумської області та загальноосвітні навчальні заклади (ЗНЗ) за її межами. Розподіл у навчальні заклади за межами м. Суми відбувається за заявою студента, згідно з рішенням випускаючої кафедри. Виконання студентом системи завдань практики оцінюються керівником практики за сумарним підсумком балів, які отримано за виконання всіх завдань, передбачених програмою педагогічної практики. Так визначається загальна атестація педагогічної практики студента.

Специфіка фізики як науки і як навчальної дисципліни надає процесу їх засвоєння характерні риси, зумовлені особливостями пізнавальної діяльності учнів (сприйняттям, властивостями пам'яті, уваги), особливостями нервової системи кожного учня тощо.

Практика має на меті оволодіння системою професійних знань і навичок, необхідних вчителю

фізики в його практичній діяльності з навчання, розвитку та виховання учнів на заняттях з фізики.

Зміст практики орієнтований на найбільш складний в психолого-педагогічному відношенні період навчання учнів. Засвоєння основ фізичних та математичних знань відбувається в ході розвитку пізнавальної діяльності школярів, вдосконалення їх наочно образного і формуванні абстрактного, логічного і творчого мислення.

За навчальним планом підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта (Фізика) виробнича практика у загальноосвітніх навчальних закладах триває 6 тижнів. Вона є другим етапом формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізики та математики ЗНЗ і дає оцінку його готовності до виконання функціональних обов'язків. Студенти 4 курсу проходять практику з відривом від навчальних занять у базових ЗНЗ, де вони працюють як вчителі фізики та математики і виконують обов'язки класного керівника.

2.2. Робоча програма виробничої педагогічної практики студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності 014 Середня освіта (Фізика)

Педагогічна практика займає одне із важливих місць у професійній підготовці вчителя фізики. Вона є частиною навчального процесу і слугує сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною роботою в школі. Під час практики студенти оволодівають уміннями і навичками навчання фізики і виховання учнів,

вчатися самостійно і творчо застосовувати отримані в університеті знання. Ця форма навчальної роботи допомагає вихованню внутрішньої установки на педагогічну професію, дає можливість самооцінки рівня засвоєння теоретичних знань та формуванню вмінь професійної діяльності. Успішне вирішення завдань практики сприяє формуванню у майбутнього вчителя самоаналізу та самокорекції своїх дій, що є важливими якостями особистості викладача. Проходження педагогічної практики у загальноосвітніх та спеціалізованих середніх навчальних закладах сприяє орієнтації майбутнього викладача на творчий стиль професійної діяльності.

Метою виробничої практики є :

1. Поглиблення і закріплення теоретичних знань, набутих студентами ЗВО під час вивчення фізики, математики, методик їх навчання, педагогіки та психології у практичній діяльності у середній загальноосвітній школі, формування вмінь та навичок педагогічної праці.

2. Розвиток у студентів умінь та навичок самостійного проведення навчально-виховної роботи з учнівським колективом та окремими учнями.

3. Спонування студентів до професійного самовдосконалення, педагогічної творчості й науково-дослідницької діяльності.

Завдання практики

1. Застосування теоретичних знань на практиці.
2. Подальший розвиток навичок спостереження і аналізу навчально-виховної роботи.

3. Формування вмінь проводити уроки різного типу із застосуванням різноманітних методів, які

активізують пізнавальну діяльність учнів, а також проводити позаурочну роботу зі спеціальності.

4. Ознайомлення з роботою класного керівника, дитячими організаціями, проведення індивідуальної роботи з учнями і батьками.

5. Закріплення інтересу до педагогічної професії.

Під час практики студент повинен набути *вміння та навички*, що дозволяють йому:

- Вивчати досвід роботи вчителів школи, проводити методичний аналіз їх роботи.
- Методично вірно визначати організаційні форми, методи і засоби проведення уроків у відповідності з метою та завданням.
- Спостерігати за практичними прийомами роботи в шкільному комп'ютерному класі.
- Оволодіти навичками проведення уроків або окремих частин уроку із застосуванням інформаційних технологій (ІКТ).
- Адаптувати необхідні для роботи в школі комп'ютерні навчальні програмні засоби.
- Оволодіти навичками організації і проведення позакласної роботи з предмета з використанням ІКТ.
- Вірно визначити освітньо-виховну мету уроку і засоби для її досягнення.
- Підготувати дидактичні матеріали до уроків.
- Оволодіти навичками виховної роботи, вивчення досвіду роботи класних керівників.
- Вміти стимулювати інтерес й активність учнів до вивчення фізики та математики.
- Вміти проводити методичний аналіз уроків та позакласних заходів.

СТУДЕНТ-ПРАКТИКАНТ ПОВИНЕН:

1. Вивчити сучасний стан навчально-виховної роботи в школі.
2. Вивчити зміст системи та особливості роботи вчителя фізики та математики і класного керівника.
3. Спостерігати за практичною роботою у класі.
4. Вивчити і проаналізувати фонд навчально-методичної літератури, навчальних програмних засобів, що є в школі.
5. Готувати дидактичні матеріали до уроків, перевіряти зошити учнів, проводити додаткові заняття з невстигаючими учнями, проводити позакласну роботу з предметів.
6. Вивчати методи проведення виховної роботи в школі.
7. Вести роботу з батьками.
8. Відвідувати уроки та позакласні заняття практикантів з активною участю в їх обговоренні.
9. Адаптувати навчальне програмне забезпечення, необхідне для проведення окремих уроків з фізики і математики.
10. Підготувати і провести уроки з фізики і математики та позакласні заходи.
11. Своєчасно планувати і документально оформляти матеріали педагогічної практики.
12. Вести дослідницьку педагогічну діяльність.
13. Брати участь у конференціях з педпрактики.

У зв'язку з цим перед студентами ставляться певні завдання і пропонується виконати декілька видів робіт.

1. ЗАВДАННЯ НА ПЕРІОД ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ.

1. Знайомство з цілями, завданнями і змістом діяльності в період практики на 4 курсі.

2. Засвоєння цілей, завдань і змісту діяльності в період виробничих практик (установча конференція в університеті).

3. Записи завдань змісту діяльності та форми звітності про виконану роботу.

Вивчати в період виробничої практики внутрішній розпорядок школи, особливості педагогічного та учнівського колективів, основні напрямки навчально-виховного процесу в школі та в закріпленому класі. Бесіда з директором школи про внутрішній режим, правила протипожежної безпеки та охорони праці, особливості вчительського та учнівського колективів, основні напрямки навчально-виховного процесу в школі (установча конференція в школі).

Підготовка та проведення разом з класним керівником в період виробничої практики: класних годин, роботи з батьками та учнями класу, позашкільних виховних заходів та вечорів, контролю за веденням щоденників і успішністю учнів, відвідування ними школи та інших видів роботи (за його планом).

- Загальна характеристика вчительського та учнівського колективів в школі, плану навчально-виховної роботи.
- Загальна характеристика учнівського колективу закріпленого класу і план виховної роботи, складений класним керівником.

- Плани-конспекти підготовки та проведення виховних заходів (в окремому зошиті).
- Розробка одного виховного заходу, проведення його, після проведення захід оцінюється та підписується класним керівником.

4. Ознайомлення з особливостями викладання фізики в сучасних навчальних закладах.

- Ознайомлення з програмами по фізиці для середньої школи, детальне вивчення програм за якими працюють вчителі-наставники в закріпленому класі (самостійно та в бесіді з вчителями), відвідування уроків по спеціальності в закріпленому класі.
- Протоколи всіх відвіданих уроків з фізики з помітками власних думок.

5. Вивчення необхідного матеріального забезпечення фізики.

- Бесіда з вчителями фізики про матеріальне забезпечення викладання предмету.
- Огляд наявного обладнання кабінетів фізики. Перелік обладнання, що є в кабінеті фізики з теми, що викладається в період практики студентом-практикантом.

6. Вивчення рівня знань учнів з фізики в сучасних навчальних закладах.

- Бесіда з вчителями фізики про стан знань учнів.
- Відвідування всіх уроків вчителів-наставників в закріпленому класі.
- Відвідування уроків фізики в інших класах.
- Перевірка контрольних, лабораторних, самостійних, домашніх робіт, зошитів-конспектів і т.ін.

- Аналіз стану знань учнів в закріпленому класі (у зошиті для планів-конспектів з фізики).

7. Вивчення досвіду роботи вчителів з фізики та кращих вчителів школи.

- Бесіда із завучем про педагогічний досвід вчителів школи.
- Бесіда з вчителями про їх досвід роботи.
- Відвідування уроків кращих вчителів школи.
- Протоколи усіх відвіданих уроків з помітками власних думок.

8. Формування первинних умінь та первинних навичок самостійної діяльності навчальної роботи.

- Підготовка за допомогою вчителя і методиста та проведення 10 уроків фізики.
- Плани-конспекти в окремому зошиті всіх обов'язкових уроків підписані вчителем фізики зразу після проведення кожного уроку із вказівкою дати підпису.

9. Формування умінь планувати та проводити науково-дослідницьку роботу з питань навчально-виховного процесу.

- Ознайомлення з планами методичних об'єднань вчителів фізики.
- Участь в період виробничої практики в роботі методичних секцій з фізики, педагогічних засідань ради школи.
- Протоколи відвіданих засідань з помітками власних думок тих засідань в яких приймав участь студент-практикант.
- Використання зібраного матеріалу для написання курсової і кваліфікаційної робіт з методики викладання фізики.

2. ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1 Настановча конференція, в ході якої студенти ознайомлюється з метою та змістом педпрактики, індивідуальними завданнями та формами звітності.

2 Ознайомлення студентів з системою роботи навчально-виховного закладу (школи та класу, за якими вони закріплені).

- Ознайомлення із специфікою діяльності даного навчального закладу.
- Ознайомлення з системою виховної роботи класного керівника, вивчення плану його роботи.
- Ознайомлення з системою роботи вчителів-предметників, вчителів-новаторів, відвідування їх уроків.
- Знайомство з шкільними кабінетами та їх обладнанням.

3 Вивчення учнівського колективу, в якому буде працювати практикант:

- Вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх нахилів та інтересів, рис характеру, взаємовідносин у класі в ході навчально-виховного процесу, шляхом вивчення документації, бесід з учнями, спостереження.
- Бесіди з класним керівником, вчителями, які працюють в даному класі, батьками.
- Складання психолого-педагогічної характеристики класу.

4 Виконання функцій та обов'язків помічника класного керівника, здійснення позакласної виховної роботи:

- Складання індивідуального плану роботи з класом у відповідності з планом роботи класного керівника і інтересами учнів даного класу.
- Проведення поточної організаційно-педагогічної роботи (контроль за відвідуванням уроків, організація чергувань тощо).
- Організація постійного спілкування з учнями, проведення індивідуальної роботи з учнями.
- Підготовка та проведення позакласних виховних заходів.
- Ведення класного журналу, оформлення іншої документації, перевірка щоденників тощо.
- Участь в роботі з батьками учнів, підготовці та проведенні батьківських зборів.

5 Навчально-методична робота:

- Вивчення навчального процесу на основі відвідування уроків різних вчителів з метою вивчення вимог до учнів, різноманітних методів організації пізнавальної діяльності і виховання учнів на уроках, виявлення міжпредметних зв'язків і можливостей їх використання на уроках з свого предмета.
- Відвідування всіх уроків і позаурочних заходів з предмету.
- Підготовка та складання планів-конспектів уроків всіх типів із застосуванням різних методів активізації інтелектуальної діяльності учнів.
- Проведення уроків у класах основної школи.
- Психолого-педагогічний аналіз проведених уроків методистом, вчителем, студентами, їх самоаналіз.

- Організація індивідуальної роботи з учнями в позаурочний час: заняття з невстигаючими, перевірка зошитів, контрольних робіт.
- Ознайомлення з проведенням факультативів, гуртків з свого предмету, участь в їх роботі.
- Проведення предметних тижнів з наданням їм виховної спрямованості.
- Виготовлення наочних посібників та дидактичних матеріалів, оформлення кабінету.
- Ознайомлення з методичною роботою з спеціальності, участь в роботі методоб'єднання.

6 Регулярні відвідування уроків і позакласних виховних заходів, які проводяться студентами групи, участь в їх обговоренні.

7 Оформлення звіту та необхідної документації.

8 Підсумкова конференція, в ході якої студенти звітують групами про систему виховної роботи школи, дослідницьку проблему, над якою працює навчальний заклад, а також про результати виконання дослідницького завдання.

Зміст практики розкривається в індивідуальному плані практиканта.

Перший тиждень практики відводиться на відвідування уроків та позакласних занять у класах, за якими закріплені студенти-практиканти.

У цей час студент ознайомлюється з фондом навчальних програмних заходів, що є у школі, вивчає досвід використання інформаційних технологій вчителями школи. Вивчає план роботи на третю чверть вчителя фізики математики і класного керівника. (Реалізація пунктів 1-3).

В кінці тижня індивідуальний план студента-практиканта затверджується керівником практики.

Другий тиждень практики відводиться на реалізацію завдань п.п.4-5.

На цьому тижні починається підготовка до самостійного проведення уроків, виховних заходів і позакласних занять з предмету.

Розробляються або адаптуються необхідні для роботи навчальні програмні засоби, необхідні для проведення уроків з математики, фізики на комп'ютерній техніці, що є в школі.

Починаючи з другого тижня, реалізуються задачі п.п.5.-8. Студент разом з вчителями і методистами розробляють плани-конспекти уроків і проводять самостійно 7 уроків з фізики, 4 уроки з математики, а також позакласний захід, бажано з фізики.

3. ЗАВДАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ХАРАКТЕРУ НА ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 4 КУРСУ

1. Виконати: системний аналіз уроків з фізики, математики учителя (студента) і дати оцінку ефективності уроку; самоаналіз власного уроку.

2. Вивчити:

✓ досвід учителів з організації і проведення лабораторних і практичних робіт на уроках фізики та математики, висвітлити результати вивчення.

✓ досвід учителів з використанням ефективних форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках фізики і математики (інформатики), та в позаурочний час.

4. ОЦІНКА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

I. Фахова підготовка:

- Знання фізики, математики (інформатики), в відповідності з шкільною програмою, підручниками.
- Володіння матеріалом для організації і проведення позакласної роботи з предметів.
- Уміння організовувати власну дослідницьку діяльність та дослідницьку діяльність дітей під час вивчення фізики і математики(інформатики)

II. Методична підготовка:

- Уміння вивчати учнів.
- Уміння ставити мету та конкретизувати завдання.
- Уміння відбирати матеріал для конкретного уроку.
- Уміння працювати з теоретичним матеріалом з фізики і математики
- Уміння працювати з задачею з фізики і математики
- Уміння використовувати додаткову літературу.
- Уміння стимулювати та мотивувати діяльність учнів.
- Уміння коректувати діяльність учнів.
- Уміння використовувати традиційної дошку та мультимедійних засобів навчання.
- Уміння аналізувати урок товариша.
- Уміння проводити самоаналіз уроку.

III. Відношення до справи:

- Дисциплінованість.
- Ініціатива в підготовці до уроку.

- Відвідування уроків товаришів.
- Культура спілкування.

Звітність:

Вся звітна документація студентом-практикантом оформлюється під час педагогічної практики.

Звітну документацію по педагогічній практиці необхідно здати:

1. На кафедрі педагогіки та психології методистам в останній тиждень практики, але не пізніше ніж за день до її закінчення. Оцінки методист психології в атестаційні листи студентам виставить всім одночасно в присутності відповідального методиста кафедри фізики.

2. На кафедру фізики та математики (інформатики) відповідальним методистам - в перший день навчання в університеті після закінчення педагогічної практики.

Звітна документація подається в папці з файлами, грамотно й охайно оформлена (зразок титульної сторінки - **додаток 1**).

У випадку порушення практикантом терміну звітування або вимог до оформлення оцінка за педагогічну практику знижується.

Відповідальному методисту кафедри фізики необхідно здати:

- 1) індивідуальний план роботи студента-практиканта (**додаток 2**);
- 2) конспекти двох відкритих уроків з фізики, оформлені згідно **додатку 10**, оцінені та підписані учителем та методистом; на вибір методиста додаються аналізи відкритих уроків

учителя та методиста (**додаток 4**) або протокол обговорення відкритого уроку за **додатком 3** (папір формату А4, все скріплене степлером, в одному файлі);

- 3) плани-конспекти (**додаток 6**) у кількості обов'язково проведених уроків з фізики, оцінені та підписані учителем одразу після проведення уроку;
- 4) розробка одного позакласного заходу (при наявності), оцінений вчителем фізики (формату А4, все скріплене степлером, в одному файлі);
- 5) характеристика студента-практиканта (**додаток 7**);
- 6) протоколи відвіданих уроків студентів з помітками власних думок (**додаток 3**, 2-й абзац, **додаток 5**);
- 7) атестаційний лист (**додаток 8**);
- 8) звіт студента-практиканта з педагогічної практики (**додаток 9**).

Відповідальному методисту кафедри математики необхідно здати:

- 1)** плани-конспекти (**додаток 6**) у кількості обов'язково проведених уроків з математики, оцінені та підписані учителем одразу після проведення уроку;
- 2) конспекти одного-двох уроків з математики оцінені та підписані методистом з додаванням до них протоколів обговорень уроків, які відвідав методист;
- 3) розробка одного позакласного заходу з математики (при наявності), оціненого вчителем

математики (формат А4, все скріплене степлером, в одному файлі);

При здачі звітної документації методистам кафедр додається щоденник з педагогічної практики, який після виставлення оцінки повертається.

Результати складання заліку з педагогічної практики заносяться відповідальним методистом в атестаційні листи, залікові книжки студентів і екзаменаційну відомість.

Студент, що не виконав програму практики, отримав незадовільну характеристику на базі практики або незадовільну оцінку, направляється на практику вдруге або відраховується з університету.

5. ОЦІНКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Оцінка виставляється відповідальним методистом кафедри фізики та МНФ на основі оцінювання різних видів роботи учителями з предметів, класним керівником, методистами кафедр педагогіки і психології, фізики і математики та з урахуванням якості оформленого звіту.

Оцінюються:

- Уроки, проведені студентом, та їх аналіз.
- Позакласна робота з предмета.
- Аналіз уроку (свого та іншого студента або вчителя).
- Психолого-педагогічна характеристика класу.
- Методичні розробки виховних заходів та їх аналіз.
- Враховується характеристика, видана навчально-виховним закладом.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Оцінювання виробничої педагогічної практики здійснюється за 100-бальною шкалою та включає суму балів за оформлення звітних документів про проходження практики (максимально 50 балів) та балів за захист матеріалів (максимально 50 балів).

Оцінка **«відмінно» (90-100 балів)** ставиться за умов виконання студентом повного обсягу програми практики та індивідуальних завдань керівників; уроки й позакласні заходи було проведено на високому науковому й організаційно-методичному рівнях, студентом обґрунтовано висувалися, ефективно вирішувалися навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із врахуванням їх вікових особливостей та індивідуальних відмінностей, підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання психолого-педагогічні теорії й творчу самостійність у доборі навчального і дидактичного матеріалу в процесі побудови й аналізу занять:

- 1) повністю реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроків;
- 2) методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- 3) правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних вправ;
- 4) практикант дає чіткі й методично грамотні установки на виконання учнями практичних вправ (заповнення таблиць, карт тощо);
- 5) правильно розподіляє час уроку;

6) практикант за власною ініціативою виготовив навчальні приладдя та вміло використовував їх на уроці, а також достатньо застосовував технічні засоби навчання;

7) студент помічає помилки учнів і вчасно, коректно їх виправляє;

8) практикант використовує різні способи активізації учнів на уроці з урахуванням їх вікових особливостей і здійснює індивідуальний підхід до учнів;

9) студент уміє забезпечити мотивацію і викликати зацікавленість учнів до матеріалу, що вивчається;

10) грамотно використовує наочність, ТЗН, як наявні, так і самостійно виготовлені;

11) час від часу користується конспектом; у ході уроку може скоригувати свою діяльність.

12) брав активну участь в аналізі відвіданих уроків і позакласних заходів;

13) долав труднощі, володів класом, застосовував індивідуальний та диференційований підхід до учнів;

14) підготовка чітко, логічно структурованого звіту, що відповідає вимогам оформлення звітної документації та включає самооцінку власної діяльності

15) здав у визначений термін правильно оформлену документацію;

16) студент проявив себе як організований, сумлінний, творчий під час виконання різних видів роботи в школі, завоював повагу та авторитет серед учнів, батьків і педагогічного колективу школи, методистів, керівників педпрактики.

Оцінка **«добре» (70-89 балів)** ставиться за умов, якщо студент навчальні та позакласні заходи провів

на високому науковому і методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та виховні завдання, однак недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації учнів; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального і дидактичного матеріалу, але припускався незначних помилок у побудові й проведенні занять:

1) має розгорнуті плани-конспекти усіх проведених уроків і позакласних заходів. Якість складених студентом планів-конспектів і проведених ним уроків і позакласних заходів оцінена методистами на «відмінно» або на «добре» відповідно до встановлених критеріїв;

2) не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;

3) методичні прийоми раціональні, відповідають умовам навчання та поставленим цілям;

4) в основному правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних вправ;

5) практикант іноді робить несуттєві помилки, які сам виправляє, а також помічає і виправляє більшість помилок учнів;

6) практикант володіє різними способами активізації учнів на уроці, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;

7) студент уміє викликати інтерес учнів до більшості видів роботи, що проводяться на уроці;

8) використовує наявні й самостійно виготовлені наочні посібники, але методика їх використання не завжди раціональна;

9) епізодично користується конспектом протягом уроку і в деяких випадках може скоригувати свою заплановану діяльність;

10) здав у визначений термін правильно оформлену документацію;

11) має недостатній рівень самоаналізу, творчості, ініціативності;

12) серед учнів, батьків, педагогічного колективу школи, методистів і класних керівників добре себе зарекомендував.

Оцінка «**задовільно**» (50-69 балів) ставиться якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності й причин своїх помилок та недоліків:

1) якість складених студентом планів-конспектів і проведених ним уроків і позакласних заходів оцінена методистами на «задовільно» відповідно до встановлених критеріїв;

2) не до кінця реалізовано виховальний, освітній, розвивальний потенціал уроку;

3) методичні прийоми не завжди відповідають меті;

4) мають місце порушення послідовності вправ і співвідношення тренувальних вправ;

5) студент часто допускається своїх помилок, не помічає в багатьох випадках помилок учнів;

6) недостатньо володіє способами активізації учнів на уроці, не здійснює індивідуальний підхід до них;

7) уміє викликати інтерес до деяких видів роботи на уроці;

8) при проведенні уроків у практиканта зустрічаються деякі труднощі та виникає потреба у допомозі методиста або вчителя;

9) студент мало і не завжди раціонально використовує наочні посібники, не виготовляє їх самостійно;

10) студент постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність в ході уроку;

11) здав вчасно документацію, в яку можуть бути внесені незначні доповнення і поправки за вказівкою групового керівника педпрактики;

12) загальна оцінка діяльності в школі студента – практиканта з боку учнів, батьків, вчителя – предметника, класного керівника, керівників педпрактики «задовільно».

Оцінка **«незадовільно» (1-49 балів)** ставиться за умов, коли за період практики виявлено неготовність студента до навчально-виховної роботи в школі в наслідок слабких знань з базових предметів і методики їх викладання, або недобросовісного ставлення до своїх обов'язків. Якість складених студентом планів-конспектів і проведених ним уроків і позакласних заходів оцінена методистами на «незадовільно» відповідно до встановлених критеріїв. Порухення техніки безпеки, трудової дисципліни також може стати підставою для оцінки «незадовільно».

Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість, індивідуальний навчальний план, залікову книжку студента та враховується під час визначення розміру стипендій разом з іншими підсумковими оцінками. У разі отримання негативної оцінки під час складання заліку студенту надається можливість повторного складання заліку за умови доопрацювання звіту й індивідуального завдання. За умови отримання негативної оцінки з практики під час ліквідації заборгованості комісії студент відраховується з університету.

Підсумки кожної практики обговорюються на засіданнях кафедр, а загальні підсумки практики підводяться на засіданні Вченої ради факультету.

2.3. Обов'язки учасників навчального процесу під час виробничої практики

Виробнича практика є частиною навчального процесу в ЗВО. Але, на відміну від процесу навчання в університеті, число його учасників розширюється, а функції їх змінюються. Розглянемо їх більш детально.

Обов'язки студента практиканта

1. Бере участь в установчій та підсумковій конференціях в університеті та в навчальному закладі, де буде проходити педагогічну практику.
2. На час практики виконує всі правила внутрішнього розпорядку навчального закладу.

3. Протягом першого тижня складає і підписує в методиста з фізики індивідуальний план роботи.

4. Готуючись до педагогічної роботи вивчає закріплений клас шляхом відвідування всіх уроків в перший тиждень практики.

5. Готується проводити і оформляє звітну документацію по обов'язково проведених уроках.

6. Організовує, проводить і готує необхідну документацію до двох відкритих уроків.

7. Відвідує не менше двох відкритих уроків товаришів, оформлює їх аналіз.

8. Готується проводити і оформлює звітну документацію по виховній роботі.

9. Готується, збирає матеріал та складає психолого-педагогічну характеристику.

10. Здає звітну документацію по педагогічній практиці на кафедри, оформлену відповідно до вимог в указаний термін.

Обов'язки керівника практики

1. Забезпечує організацію і проведення практики з окремого фаху на факультеті.

2. Складає програму практики, подає її у відділ практики.

3. Разом з керівником практики ЗВО визначає бази практики.

4. Забезпечує розподіл методистів.

5. Розподіляє студентів.

6. Організовує і проводить установчі та підсумкові конференції.

7. Здійснює контроль за проведенням практики.

8. Збирає звітну документацію студентів та звіти методистів.

9. Приймає залік з практики і виставляє підсумкову оцінку у відомість та залікові книжки.

10. Подає до відділу практики письмовий звіт.

Обов'язки методиста з фаху (групового методиста)

1. Бере участь в настановчій та підсумковій конференціях в університеті. На настановчій конференції методист ознайомлюється з вимогами до організації практики на окремій спеціальності, починає організаційну роботу зі студентами. На підсумковій конференції методист характеризує роботу своєї групи, досягнення і недоліки окремих студентів, узагальнює досвід практики.

2. Бере участь в настановчій і підсумковій конференціях в школі.

3. Проводить методичну роботу зі студентами (затвердження індивідуальних планів, колективне відвідування та обговорення уроків, колективні консультації).

4. Забезпечує контроль за проходженням практики студентів своєї групи (за допомогою старости групи).

5. Надає методичну допомогу окремим студентам, відвідує не менше як два уроки кожного студента, перевіряє конспекти цих уроків, оцінює уроки.

6. Оцінює роботу студентів, виставляє оцінку в атестаційний лист.

7. Подає відповідальному методисту письмовий звіт за підсумками практики.

Обов'язки методиста з педагогіки

1. Бере участь в настановчій і підсумковій конференціях в університеті та в школах.
2. Допомагає студентам в роботі над індивідуальним планом (розділ «Виховна робота на практиці»).
3. Консультує студентів з актуальних питань навчання і виховання, врахування індивідуальних особливостей учнів.
4. Відвідує уроки окремих студентів, проводить колективне обговорення цих уроків з метою їх дидактичного аналізу.
5. Надає методичну допомогу в організації і проведенні виховних позакласних заходів, оцінює їх, проводить їх колективне обговорення.
6. Оцінює роботу студента, виставляє оцінку в атестаційний лист.

Обов'язки методиста з психології

1. Бере участь в настановчій і підсумковій конференціях в університеті.
2. Забезпечує методичну допомогу студентам у виконанні завдань з психології.
3. Оцінює психолого-педагогічну характеристику та інші завдання з психології в атестаційному листі.

Обов'язки керівників навчальних закладів – баз практики (директора, заступників директора)

1. Співпрацює з керівником практики ЗВО з питань організації практики.
2. Готує базу практики для прийому студентів.

3. Приймає студентів, знайомить їх з базою практики, проводить установчу бесіду та необхідний інструктаж.

4. Розподіляє студентів по класах.

5. Організовує та проводить настановчі та підсумкові конференції в школі.

6. Дає письмові характеристики студентам випускних курсів (разом з вчителями та класними керівниками).

7. Оформляє документацію на оплату вчителям для пред'явлення в СумДПУ.

Обов'язки вчителів бази практики

1. Бере участь в настановчій та підсумковій конференціях в школі.

2. Бере участь в підсумковій конференції в університеті.

3. Допмагає студенту в роботі над індивідуальним планом.

4. Надає методичну допомогу студенту у підготовці до уроку, перевіряє і підписує його конспекти уроків.

5. Відвідує всі уроки студента.

6. Аналізує кожний урок студента, оцінює його.

7. Надає методичну допомогу у підготовці позакласних заходів з предмету.

8. Співпрацює із студентом з питань поновлення навчально-методичної бази з предмета в школі.

9. Виставляє оцінку за практику в атестаційний лист.

10. Дає письмову характеристику студенту випускного курсу.

Обов'язки класного керівника бази практики

1. Бере участь в настановчій та підсумковій конференціях в школі.
2. Надає методичну допомогу в плануванні та проведенні виховної роботи студента в класі.
3. Перевіряє і підписує конспекти (розробки виховних заходів).
4. Відвідує всі виховні заходи, які проводить студент, і оцінює їх.
5. Виставляє оцінку за практику в атестаційний лист.
6. Дає письмову характеристику студенту випускного курсу.

Організація роботи групового методиста з студентами під час педагогічної практики

Форма організації роботи методиста з фаху та студента під час педагогічної практики і форми звітної документації студентів-практикантів, які пропонуються, мають на меті вирішити такі проблеми практики:

- 1) забезпечити оформлення звітної документації студентом-практикантом під час педагогічної практики та здачу її на кафедрі в указаний термін.
- 2) підвищити відповідальність студента за якість оформлення звітної документації з педагогічної практики;
- 3) підвищити ефективність роботи студента і методиста під час педагогічної практики.

Після настановчої конференції в університеті методист з фаху (груповий методист) проводить

консультацію студентам групи, на якій вказує дату та місце зустрічі в кінці першого тижня практики. Під час другої консультації (в кінці першого тижня практики) методист підписує індивідуальні плани, складені студентами, та вказує терміни відвідування ним двох уроків кожного з студентів, які назовемо «відкритими». Всі студенти-практиканти групи записують дати проведення і теми відкритих уроків та матеріал, який методист пропонує використати при підготовці до них. (Пункт 3 «Обов'язків групового методиста»)

Оскільки в обов'язки студента-практиканта включено відвідування та здачу звітів за відвідування письмового аналізу 2-х уроків інших студентів, протоколів 2-х відкритих уроків з помітками власних думок, то на відкритих уроках обов'язково будуть присутні студенти.

Не пізніше як за день до відкритого уроку студент повинен показати конспект відкритого уроку методисту, який поставить дату перевірки конспекту та свій підпис. Конспект відкритого уроку повинен бути оформлений відповідно до вимог звітної документації. Студент, який буде проводити відкритий урок зобов'язаний не пізніше ніж за два дні запросити своїх однокурсників на урок; забезпечити методиста та вчителя необхідною документацією (схеми аналізу уроку (**додаток 4**) та папером для написання протоколу обговорення відкритого уроку (**додаток 3**)). Конспект відкритого уроку під час його проведення знаходиться у методиста (у зошиті планів-конспектів обов'язково проведених уроків є план-конспект відкритого уроку). Методист на власний

вибір документально мотивує виставлену оцінку студенту-практиканту, заповнюючи схему **додатку 4** або протоколом обговорення відкритого уроку, проведеного за схемою **додатку 3**.

Одразу після уроку всі документи підписані та оцінені методистом та учителем віддаються студенту-практиканту.

Методист підписує протоколи уроків у студентів, що були присутні на уроці, вказуючи дату відкритого уроку.

РОЗДІЛ 3.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИКАНТА

3.1. Психолого-педагогічні особливості учнів різного вікового періоду підлітків (10 (11) – 14 (15) років)

Цей період досить складний в житті особистості, оскільки є перехідним вік від дитинства до юнацтва. Цей вік називають «важким віком» – зростає критичне ставлення підлітків до оточуючих, передусім – дорослих, виникає протидія їх вимогам, що, як правило проходить дуже гостро, емоційно, іноді виявляється в прямому негативізмі, супроводжується агресією. Труднощі дорослішання в цьому віці пов'язані, в першу чергу, з соматичним та статевим розвитком, що позначається на працездатності підлітка, його фізичному та емоційному стані.

Розвиток особистості підлітка

Перехід до підліткового віку позначається зміною в мотиваційній діяльності особистості дитини. Безпосередній інтерес до навчання знижується, відповідно – погіршуються показники успішності, а інтереси, що пов'язані з майбутньою професією, ще не визначені. З'являється посилена потреба в спілкуванні з однолітками.

Зовні соціальна ситуація залишається без змін, але вона змінюється якісно. У свідомості підлітка вона трансформується в нові ціннісні орієнтації. Підліток починає відстоювати свою самостійність, виступає

проти опіки, постійного контролю, вимагає визнання, невтручання в особистісні справи. Авторитет дорослого змінюється на авторитет особистості. Зростає важливість думки товаришів у питаннях розваг, позаучбових інтересах, ставленнях до подій та ін. Негативізм підлітка постає певним закликком надати значення тому, що він робить, зрозуміти його прагнення мати рівні права на думку з дорослими.

Змінюються мотиви спілкування з вчителями. На перший план виходить не підтримка та заохочення до навчання, доброї поведінки з боку вчителя, а особистісне спілкування з ним. З'являється критична оцінка щодо методів викладання або виховання, обізнаність вчителів в різних галузях, навіть зовнішнього вигляду. Улюбленими предметами стають ті, які викладають улюблені вчителі і вони, як правило, мають високий авторитет у підлітків-школярів.

Провідною діяльністю в цей період стає спілкування з однолітками. Емоційне спілкування в житті підлітка займає головне місце, відбивається і на спілкуванні з батьками, на навчанні, в позаучбовій діяльності. В дружбі підліток шукає взаєморозуміння, співчуття, підтримки, вміння вислухати, прийняття своїх переживань.

Навчальна діяльність залишається основною, але змінюється за змістом (засвоєння теоретичних знань), за характером (багатопредметність). Підлітки виявляють готовність до тих видів навчальної діяльності, які роблять їх у своїх власних очах більш дорослими. Крім того, значним стимулом в цей період у навчанні є також визнання серед ровесників,

оскільки підліток з гарними показниками у навчанні, який володіє добрими знаннями, ерудований, користується авторитетом серед товаришів.

Відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості: виникає інтерес до свого внутрішнього світу, що веде до поглиблення процесу самопізнання. Підліткова рефлексія спрямована на розуміння самого себе: особлива увага приділяється власним особистісним якостям, тому підвищується чутливість до оцінок з боку оточуючих, виникає орієнтація на реальні досягнення

Наприкінці підліткового віку виникає потреба в життєвому самовизначенні (закінчують 9 клас), спрямованості на майбутнє, визначення свого життєвого шляху, майбутньої професії. Ця потреба конкретизується в новій соціальній позиції, яка розгортається на наступному віковому етапі.

Особливості розвитку емоційно-вольової сфери підлітків

Нова соціальна позиція підлітка виявляється в центральному психічного розвитку в цей період – у почутті дорослості. Це почуття визначає спрямованість його активності, систему нових прагнень, домагань і переживань. Формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки. Шлях оволодіння ними відбувається через реальні стосунки, через оцінки їх діяльності дорослими. Важливі зміни відбуваються в мотиваційній сфері: потреба в самоповазі, в самоствердженні, у визнанні товаришів. З'являється орієнтація на майбутнє: мрії, ідеали, перспективні плани і т.ін. Проте для підлітків

характерна й відмова від поставленої мети внаслідок слабкої волі. Тому завдання педагогів полягає в розвитку у підлітків вольової саморегуляції, емоційного самоконтролю. Вчитель повинен підтримувати підлітка в його цілеспрямованій діяльності, в можливості досягти власного рівня домагань.

Для підлітків характерна легкість у виникненні та зміні емоцій та переживань. Їм важко стримувати радість, образи, гнів, горе. Суперечливі прагнення, які виникають досить часто у підлітків, підсилюють загальний емоційний фон і це призводить до стану афекту. Афективний стан може бути досить тривалим і виникає з незначного приводу. Треба вчити підлітків володіти своїми емоціями, усвідомлювати їх, говорити про них.

Особливості психічних пізнавальних процесів

В підлітковому віці формується теоретичне рефлексивне мислення, – цьому сприяє засвоєння системи теоретичних знань на рівні теоретичних узагальнень і за допомогою словесно сформованих гіпотез. Розвивається здатність до дедуктивного міркування.

В підлітковому віці на перше місце висувається словесно-логічна довільна пам'ять. Прийоми логічного запам'ятовування вдосконалюються. Активно розвивається внутрішнє та писемне мовлення. Значні зміни відбуваються з показниками уваги. На відміну від попереднього вікового періоду, такі показники уваги як обсяг, стійкість, концентрація, розподіл у підлітка значно вище. Відповідно довільна та після довільна увага стають домінуючими. Суттєвих змін у

підлітковому віці зазнає уява. Уява зближується з теоретичним мисленням, що сприяє розвитку нових форм творчості: конструювання, написання віршів, тощо.

Не зважаючи на складність, цей віковий період розвитку людини характеризується появою нових позитивних рис: більш різноманітними та змістовними стають відносини з оточуючим світом, зростає самостійність, схильність до самоаналізу, самокритичність, формується потреба в самовизначенні, що має важливе значення для переходу в юнацький вік.

Психологія раннього юнацтва (14 (15) – 17 (18) років)

Ранній юнацький вік (14 (15) – 17 (18) років) співпадає з навчанням у старших класах загальноосвітньої школи або з навчанням у спеціалізованих школах, технікумах, училищах.

Розвиток особистості юнака

В юнацькому віці, в основному, завершується фізичний розвиток організму, закінчується статеве дозрівання. Тілесна конституція стає дорослою. Зникають характерна для підлітків збудливість, невірноваженість. Проте в перехідний період загострюються протиріччя, пов'язані з питаннями про те, що робити далі – навчатися в школі в десятому – одинадцятому класі, піти в училище, почати працювати? Ці питання пов'язані з професійним, дійовим самовизначенням. Завдання професійного самовизначення в другий раз вирішується по закінченню школи, коли планується обрання вищої

освіти, або безпосередньо включитися в трудову діяльність. Професійне самовизначення як самостійне і незалежне визначення життєвої перспективи й вибір майбутньої професії – найголовніше завдання розвитку в ранньому юнацтві.

В юнацькому віці зростає інтерес до дорослих, підсилюється потяг до спілкування з ними. Поновлюються емоційні контакти з батьками, з ними обговорюються життєві та професійні перспективи. Проте юнаки гостро відстоюють право самостійно вирішувати свої проблеми, які стосуються їх особисто. Головним стає прагнення зайняти внутрішню позицію дорослого. Змінюється ставлення до вчителів – критерієм оцінки останніх постає рівень знань з навчальних предметів та володіння методами викладання.

Змінює юнак і характер спілкування з однолітками. Зменшується кількість друзів, дружба набуває інтимно-особистісного значення. Наростає значення індивідуальних емоційних контактів та прихильності. Дружні стосунки вимагають взаєморозуміння, внутрішньої близькості, відвертості. Вони засновані на ставленні до іншого, як до себе й підтримують самоповагу, самосприймання. Ставлення до ровесників диференціюються, проте дружба юнаків має моральну природу: головне – чесність та вимогливість, здатність оцінювати своє «Я» у власній сутності.

Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів в молодшому юнацькому віці

Розумовий розвиток у старшому шкільному віці. В ранньому юнацькому віці відбуваються якісні зміни всіх сторін психічної діяльності. Значно складніших рівнів свого розвитку в ранній юності досягає процес сприймання, що стає складним інтелектуальним процесом. Це виявляється в довільних його формах, в перцептивних діях планомірного спостереження за певними об'єктами; самоспостереження за своїми діями, актами поведінки, переживаннями, думками й іншими проявами психічного життя.

Складний навчальний матеріал вимагає від старшокласників досконалішої репродуктивної уяви, і водночас у них розвивається і творча уява, що проявляється у різноманітних видах творчої діяльності. Немає старшокласника, який би не мріяв про майбутнє, проте порівняно з підлітком, спостерігається набагато критичніше ставлення до витворів своєї уяви. Юнаки співвідносять образи своєї уяви з реальною дійсністю, зі своїми можливостями.

Пам'ять старшокласників характеризується подальшим зростанням довільності та продуктивності логічного запам'ятовування. Відбувається спеціалізація пам'яті, пов'язана з провідними інтересами старшокласників та вибором їх майбутньої професії. Помітно зростає і продуктивність пам'яті стосовно абстрактного матеріалу. Юнаки розуміють, що потрібні спеціальні прийоми запам'ятовування, збереження та відтворення. Вони прагнуть оволодіти своєю пам'яттю, збільшувати її продуктивність.

В юнацькому віці розвивається здатність тривало зосереджуватись на пізнавальних об'єктах, переборювати дію сильних відволікаючих подразників, розподіляти й переключати увагу. Зростає роль після довільної уваги. В цей період формується гіпотетичне дедуктивне мислення, формується індивідуальний стиль розумової діяльності.

У старшому шкільному віці свідомо й цілеспрямовано формуються такі якості характеру, як сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, обдуманість, критичність, тощо.

Таким чином, старшокласники, опинившись на порозі дорослості, спрямовані у майбутнє. Центральним новоутворенням стає самовизначення – професійне та особистісне. Саме в період ранньої юності виявляється свідоме позитивне ставлення до навчання.

Врахування психологічних особливостей особистості дитини на різних вікових етапах розвитку є обов'язковою складовою в педагогічній діяльності студента-практиканта.

3.2. Виховна діяльність практиканта.

Мета, завдання та зміст педагогічної практики

Одним із провідних завдань практики є ознайомлення з реальним змістом і обсягом професійної праці вчителя-вихователя та оцінити свої професійні якості з точки зору відповідності їх вимогам до сучасного класного керівника.

Діяльність студентів під час педагогічної практики в школі передбачає розвиток таких професійно-педагогічних здібностей, умінь і навичок:

1) рефлексивно-аналітичних: здатність аналізувати свою діяльність, помилки і успіхи, зрозуміти свої сильні і слабкі сторони для самовдосконалення і планування роботи; уміння ставити педагогічний діагноз; шляхом спостереження і аналізу оцінювати рівень індивідуального розвитку школяра, впливу товариського середовища на учня;

2) організаторських: уміння ставити перед собою і дітьми мету, причому саме таку, що дасть очікуваний результат; уміння планувати діяльність з учнями, визначати відповідальних за її здійснення; уміння розділяти мету на менш значні завдання і перетворювати їх у диференційовані завдання для групової та індивідуальної роботи класу; здатність створювати позитивну установку на діяльність, використовувати різноманітні методи стимулювання (змагання, заохочення), передбачати та планувати можливість індивідуальної самореалізації для дітей тощо;

3) комунікативних: уміння налагодити контакт, взаєморозуміння з кожною дитиною, вірити в неї, в її сили і можливості. Демонструвати бажання зрозуміти, підтримати і захистити її, уміння коректувати міжособистісні відносини між дітьми; виступати справедливим арбітром при вирішенні конфліктів.

Наявність перерахованих професійних здібностей і умінь допоможе Вам у роботі з підлітками.

Основні завдання виховної діяльності вчителя

- Організація різноманітної , творчої особистісно-і суспільно значущої діяльності дітей в класі як моделі, образу подальшого гідного життя, в процесі якої здійснюється розвиток і благополучна соціалізація вихованців («потреби в творчій діяльності»).

- Створення умов для збереження і зміцнення здоров'я вихованців («потреби бути здоровим»).

- Створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі, полегшення умов захищеності кожного його члена («потреби в захищеності»).

- Створення умов для самоствердження кожного вихованця у формах суспільно-прийнятної поведінки, набуття кожним необхідної для нього поваги, соціального статусу у середовищі однолітків («потреби у повазі, у визнанні»).

- Створення умов і надання допомоги у пошуках і придбанні цінностей і сенсу життя, розуміння мети перебування у школі і після її закінчення («потреби у сенсі життя»).

- Психолого-педагогічна просвіта вихованців, навчання їх засобам робити правильний вибір, прийомам саморегуляції, самоуправління і самовиховання як найважливішим умовам благополучної соціалізації і саморегуляції людини в майбутньому дорослому житті («потреби в самореалізації»).

- Виховання почуттів. Прищеплення оптимістичного світосприйняття, навчання (в тому числі на власному прикладі) радісному життю, кожній його хвилині. Зробити школу «школою радості» (В. О.

Сухомлинський: «... потреби у задоволенні, у насолоді і радості»).

Призначення і завдання класного керівника

Класний керівник – це професіонал-педагог, духовний посередник між суспільством і дитиною в засвоєнні культури, накопиченої людством, який організує систему відносин через різні види виховної діяльності, створює умови для індивідуального вираження кожної дитини і здійснює індивідуальний коректив розвитку кожної особистості.

Основне призначення класного керівника – створення умов для максимального розвитку кожної особистості, збереження її неповторності і розкриття її потенційних здібностей.

Функції і зміст роботи класного керівника

Основними функціями класного керівника є:

1. Аналітична:

- вивчення індивідуальності учнів;
- аналіз вивчення характеру колективу, що розвивається, та особистості;
- аналіз та оцінка сімейного виховання кожної дитини;
- аналіз та оцінка рівня вихованості особистості і колективу.

2. Організаційно-координуюча:

- організація і стимуляція різноманітної діяльності дітей;
- встановлення зв'язку школи з сім'єю;
- робота з «малим» педколективом;
- індивідуальний вплив на кожного учня і колектив – суб'єкт цієї діяльності;

- забезпечення найкращих матеріально-побутових умов для цієї діяльності.

3. Комунікативна:

- регуляція міжособистісних стосунків між дітьми;

- встановлення оптимальних взаємостосунків «учень-учитель»;

- сприяння загальному позитивному психологічному клімату в колективі;

- допомога учням у встановленні стосунків з людьми.

Провідні цілі класного керівництва

- Безпосереднє спостереження за індивідуальним розвитком школяра.

- Сприяння створенню найбільш сприятливих умов для формування його особистості.

- Здійснення необхідних педагогічних корективів у системі його виховання.

- Організація необхідних виховних впливів для створення сприятливого мікро середовища і високого психологічного клімату в класі.

- Координація зусиль усіх дорослих і педагогів, які впливають на становлення особистості вихованців.

Основні завдання вихователя, що впливають із визначених цілей :

- Створення класного колективу як виховуючого середовища, що забезпечує соціалізацію кожної дитини.

- Організація усіх видів групової, колективної і індивідуальної діяльності, що залучає учнів до суспільно-ціннісних стосунків.

- Корекція індивідуального розвитку учнів класу, що сприяє вільному і повному розкриттю всіх здібностей школярів та їх формуванню.

Форми роботи класного керівника з учнями.

Класний керівник є творцем цікавих справ для учнів і різних форм роботи. Слід враховувати, що пріоритетними для сучасних школярів є такі форми роботи як дискусійні, ігрові, змагальні, творча праця, художня творчість, рольовий тренінг, психологічні, що дозволяють учневі усвідомлювати саму себе. Кількість форм колективної і групової діяльності нескінченна. Вибір і створення нових форм визначається як цілями виховання конкретного колективу, так і конкретними обставинами.

Зміст та завдання педагогічної практики з виховної роботи

Зміст діяльності студента в період практики включає:

1. Ознайомлення з навчально-виховною роботою школи (бесіда з директором школи, психологом, лікарем, вчителем, класним керівником, куратором).

2. Вивчення учнів класу і характеру їх відносин (у процесі відвідування уроків, бесід з вчителями, окремими учнями і учнівським активом, вивчення документації класу і окремих учнів з використанням комплексу психолого-педагогічних методик).

3. Вивчення особливостей педагогічної майстерності вчителя-вихователя та системи його роботи у відповідності з програмою виховання учнів.

4. Участь у навчально-виховній роботі (підготовка і проведення окремих видів виховних справ: надання допомоги активу класу, окремим учням в організації їх

діяльності і вирішенні проблем, організація чергування класу по школі, чергування в класі, участь у трудових справах.

5. Участь у науково-дослідній роботі (виконання науково-дослідних завдань, передбачених програмою педагогічної практики).

Звітна документація студента-практиканта

Звітні матеріали з практики (**додаток 11**) студент - практикант IV курсу оформлює самостійно та має подати методисту з педагогіки в електронному або роздрукованому вигляді. Спосіб надання звітних матеріалів в електронному вигляді обговорюється з методистом (через електронну пошту, соціальні мережі, через електронний носій тощо) .

1. Методична розробка однієї з форм виховної роботи (**додаток 13**).

2. Індивідуальний план виховної роботи студента-практиканта (**додаток 12**).

3. Матеріали діагностичного дослідження учнів у закріпленому класі (зміст і процедура діагностики, обробка результатів діагностики, листи-відповіді учнів).

4. Психолого-педагогічний аналіз відвіданого виховного заходу (**додаток 14, додаток 15**).

5. Самоаналіз проведеного заходу (**додаток 16, додаток 17**).

6. Рекомендації класному керівнику, вчителям, батькам чи учням за результатами проведеного діагностичного дослідження.

Рекомендовано мати:

7. Фото і відео-матеріали з різних видів організаційної, позанавчальної і виховної роботи з учнями класу.

Оцінювання професійних досягнень студентів-практикантів виконує методист з виховної роботи, закріплений за конкретною школою. Оцінювання здійснюється в ході індивідуальних та колективних бесід під час консультацій студентів-практикантів; відвідування та аналізу виховних заходів, які проводять студенти-практиканти у закріплених класах; бесід з вчителями-предметниками та класними керівниками; перевірки звітної документації. В результаті отриманих відомостей про рівень професійних досягнень студентів методист виставляє в атестаційний лист студента (**додаток 18**) оцінку з виховної роботи.

Характеристика завдань з практики та критерії оцінювання

Завдання 1

Підготувати методичну розробку однієї з проведених форм виховної роботи (бесіди, виховного заходу, конкурси, аукціони, КВК, ярмарки, вечорниці тощо).

1. Методична розробка оформлюється згідно теми відкритого виховного заходу і повинна мати всі обов'язкові вимоги в оформленні.

1. Титульний аркуш (додаток 13), на якому визначена назва навчального закладу та його підпорядкування; тема і форма заходу; відомості про

студента-практиканта, який підготував і провів захід; прізвище методиста кафедри педагогіки, рік проходження практики.

2. Мета заходу.

3. Завдання (освітні, виховні, розвиваючі).

4. Обладнання.

5. Час і місце проведення, учасники.

6. Етапи підготовки і проведення

✓ Підготовчий етап

✓ Основний етап

✓ Завершальний етап

7. Список використаної літератури.

8. Додатки.

Критерії оцінювання

Актуальність теми згідно вікових особливостей сучасних виховних завдань, психолого-педагогічної ситуації в класі.

2. Відповідність обраних методів і засобів виховної роботи віковому періоду.

3. Відповідність вимогам оформлення методичної розробки.

Завдання 2

Скласти індивідуальний план виховної роботи студента-практиканта (додаток 12).

В результаті ознайомлення із планом класного керівника в закріпленому класі студент-практикант складає **план виховної роботи** на період практики. В змістовій частині плану фіксуються види і форми виховної і організаційної роботи у класному колективі, індивідуальної роботи, за потреби з батьками учнів.

Критерії оцінювання

1. Узгодженість з планом виховної роботи в школи і дитячими громадськими організаціями.
2. Врахування актуальних завдань сучасної виховної роботи згідно з соціальною ситуацією в країні та рекомендаціями Міністерства освіти і науки.
3. Ступінь реалізації принципів діяльнісного підходу, комплексного підходу, принципу врахування вікових особливостей, принципу узгодження виховного впливу сім'ї, школи, позашкільних установ.
4. Реалізація в плані різних напрямів виховання.
5. Відображення у плані всіх структурних компонентів.
6. Різноманітність форм і методів виховної роботи з класним колективом.
7. Індивідуальні форми роботи з учнями.
8. Стислість і компактність плану.

Завдання 3

Провести діагностичне дослідження.

Цілеспрямована виховна робота потребує діагностування. Діагностика вихованості – дослідження вчителя, що надає інформацію про рівень вихованості класу в цілому та кожного учня окремо. Головне завдання діагностування – встановлення реального стану моральних та соціальних рис учнів, визначення кризових і ризикових аспектів розвитку виховного процесу. На основі діагностування відбувається розробка стратегії, тактики управління виховним процесом, програми виховних справ. Діагностування допомагає визначити, скільки часу и зусиль потрібно вчителю, аби досягти певного рівня розвитку конкретних рис у дітей .

Критерії вихованості – це теоретично розроблені показники рівня сформованості різноманітних якостей особистості

У закріпленому класі студент-практикант здійснює діагностичне дослідження з метою визначення **результатів процесу виховання**.

Результати діагностичного дослідження подаються у такій формі:

- ✓ обґрунтування, зміст і процедура діагностики
- ✓ обробка результатів діагностики
- ✓ листи-відповіді учнів

Рекомендовані діагностики:

- ✓ Діагностика вихованості за карткою вихованості
- ✓ Вивчення ставлення школярів до моральних норм та відповідних моральних якостей
- ✓ Методика «Як вчинити»
- ✓ Методика «Закінчити речення»
- ✓ Методика вивчення мотивів участі школярів у діяльності класу
- ✓ Методика «Вивчення згуртованості колективу» (показники ціннісно-орієнтаційної єдності)
- ✓ Методика «Виявлення рівня задоволеності учнів різними аспектами життя колективу»
- ✓ Інша актуальна для класного колективу методика (**за погодженням з методистом**)

Критерії оцінювання

1. Обґрунтування актуальності обраного напряму дослідження для даного колективу класу.

2. Обробка результатів дослідження (робочих матеріалів дослідження: анкети, тести, питальники, учнівські твори тощо).

3. Висновки щодо одержаних результатів дослідження.

Завдання 4

Здійснити і оформити аналіз відвіданого виховного заходу студентом-практикантом (додаток 14, додаток 15)

Важливою формою роботи в школі студента-практиканта є взаємовідвідування виховних заходів і групове обговорення їх результатів. В результаті спостережень студент-практикант оформлює **аналіз відвіданого виховного заходу**.

Орієнтовна схема аналізу виховного заходу

1. Загальні відомості (назва, дата і місце проведення, клас, мета, завдання)

2. Відповідність теми заходу виховним завданням та віковій категорії учнів.

3. Використані методи і прийоми мотивації учнів до пізнавальної діяльності.

4. Чіткість формулювання цілей і завдань діяльності, що передбачається.

5. Врахування в змісті інтересів учнів і їх життєвого досвіду.

6. Рівень активності, самостійності та ініціативності учнів у ході заходу.

7. Сформованість у вихователя навичок керівництва, дотримання логіки та послідовності етапів заходу.

8. Характеристика принципів виховання, які були реалізовані на виховному заході.

9. Характеристика методів виховання на виховному заході.

10. Сформованість у вихователя умінь спілкуватися з учнями на основі діалогу, співробітництва, чи використовував демократичний стиль в управлінні колективом.

11. Творчі професійні здібності, потяг до новизни, використання інноваційних технологій виховання, оригінальності педагогічних рішень.

12. Організація завершального етапу заходу. Чи робили учні самостійні висновки?

13. Реалізація мети заходу, причини успіхів та невдач.

14. Висновки та пропозиції згідно отриманих результатів.

Критерії оцінювання

1. Повнота і ґрунтовність аналізу.

2. Відповідність щодо схеми аналізу.

Завдання 5

Скласти самоаналіз проведеної форми виховної роботи за орієнтовною схемою (додаток 16, додаток 17).

1. Клас, дата, місце проведення виховного заходу. Назва і форма заходу.

2. Педагогічне обґрунтування вибору теми виховного заходу. Доцільність його проведення. Участь вихователя у виборі форми проведення заходу.

3. Місце даного виховного заходу в системі навчально-виховної роботи класу.

4. Мета заходу: наскільки вона досягнута?
5. Завдання заходу: в якій мірі вони виконані?
6. Обґрунтування логіки структурної побудови заходу.
7. Характеристика діяльності учасників заходу: рівень їх активної діяльності при складанні плану, підготовці і проведенні заходу.
8. Оцінка результативності заходу. Його пізнавальна, розвивальна, виховна цінність.
9. Оцінка психологічного стану учнів під час підготовки і проведення заходу.
10. Позитивні сторони та недоліки, виявлені в процесі підготовки і проведення заходу.
11. Висновки і пропозиції на майбутнє.

Критерії оцінювання

1. Повнота і ґрунтовність аналізу

Завдання 6

Розробити методичні рекомендації класному керівнику щодо виховання учнів та взаємодії за батьками учнів згідно отриманих результатів психологічного дослідження

1. Список літературних джерел, книг, статей в періодичних журналах щодо сутності визначеної проблеми та підходів її розв'язання.
2. Перелік тем виховних годин, етичних бесід, інтерактивних форм, КТС тощо з визначеної проблеми згідно отриманих результатів діагностики.
3. Відеоматеріали (відеоролики, кінофільми) та Інтернет посилання (форуми для педагогів, он лайн консультації вихователів і психологів тощо) щодо

методів і засобів виховної роботи в з визначеної проблеми.

4. Перелік тем традиційних батьківських зборів і нетрадиційних форм роботи з батьками з означеної психолого-педагогічної проблеми.

5. Поради щодо організації виховної роботи з класним колективом, складені студентом-практикантом, згідно отриманих результатів діагностичного дослідження (3-5 порад).

3.3. Психологічна діяльність практиканта

Програма педагогічної практики студентів вищого закладу освіти передбачає виконання ряду завдань, серед яких – складання психолого-педагогічної характеристики класу. Складання психолого-педагогічної характеристики має за мету не лише реалізацію студентами низки знань з курсу психологічних дисциплін та їх практичного застосування, а постає одним з головних обов'язків майбутнього вчителя, педагога-вихователя і класного керівника. Педагог-вихователь повинен вміти розкривати особливості особистості кожного учня свого класу, його інтереси, схильності, ставлення до діяльності; визначити причини можливих відставань в навчанні та змін станів, що негативно впливають на розвиток особистості дитини, – і таким чином, визначити напрямки виховної роботи на даному відрізку часу та намітити шляхи подальшого психолого-педагогічного впливу. Якщо вчитель не враховує індивідуальні відмінності учнів, не проводить наукового спостереження за особливостями поведінки та розвитку дітей під час педагогічної взаємодії, то частина учнів у нього завжди випадає з навчально-

виховного процесу, і, відповідно, робота вчителя в цілому не досягає своєї мети. Оволодіння студентами педагогічними вміннями, навичками, введення їх до певної активної системи роботи, а краще – взаємодії в системі «вчитель – учень» і ефективність роботи цієї системи, неможливе без кропіткої практичної діяльності. Саме така практична діяльність і стає можливою під час проходження студентами педагогічної практики.

Звітна документація та підведення підсумків практики.

Програма виробничої педагогічної практики в навчальних закладах студентів IV курсу передбачає вивчення особливостей класу (групи) за допомогою наукових методів (як основних, так і допоміжних) та складання на основі аналізу отриманої інформації психолого-педагогічної характеристики класу (групи).

Для виконання цих завдань, студенти IV курсів:

- 1) активізують систему знань з курсів загальної, соціальної та вікової психології;
- 2) працюють з науковою та методичною літературою з вказаних дисциплін;
- 3) будують план організації та проведення основних методів дослідження психологічних особливостей учнівського колективу (спостереження та бесіди);
- 4) проводять дослідження психологічних особливостей учнівського колективу за допомогою додаткових методів (тести, анкети, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності і т.д.);
- 5) організовують та проводять бесіди з вчителями, класним керівником, батьками учнів, психологічні особливості особистості яких вивчаються;

- 6) здійснюють об'єктивний аналіз отриманої інформації;
- 7) формують узагальнюючі психолого-педагогічні висновки щодо розвитку та формування особистості учнів та класу (групи);
- 8) намічають подальші перспективи корекційної та виховної роботи;
- 9) складають та оформлюють на основі отриманої інформації психологічну характеристику класу (групи);
- 10) постійно співпрацюють з методистом з психології, практичним психологом закладу освіти, де відбувається практика, класним керівником та вчителями.

Аналіз виконаних студентом завдань щодо вивчення особистості учнів, оформлення отриманої інформації та складання на цій основі психологічної характеристики класу, оцінюється методистом з психології, і, відповідно, студент отримує оцінку, яка є обов'язковою складовою атестаційної. Без оцінки методиста з психології за виконання завдання кафедри психології щодо педагогічної практики, підсумкова оцінка за проходження педагогічної практики відповідальним методистом не виставляється, і, таким чином, практика не вважається для студента зарахованою.

Методисту кафедри психології, закріпленому за певними групами факультетів, у визначених на настановній конференції термінах подання звітної документації (не пізніше, як за тиждень до завершення практики), подається виконана студентом і оформлена згідно вимог кафедри, психолого-

педагогічна характеристика класу (групи) того навчального закладу, в якому студент проходив виробничу практику.

Характеристика повинна бути викладена на окремих аркушах (стандарт А4) з вказівкою на першій титульній сторінці назви закладу вищої освіти, кафедри, на яку робота подається (кафедра психології), з назвою виконаної роботи – «Психолого-педагогічна характеристика класу (групи)», з вказаним навчальним закладом, класом (групою), де проводилось дослідження; ПП студента, факультетом, курсом, групою, де він навчається; зазначеним науковим ступенем, посадою та ПП методиста з психології, який перевіряє роботу (див. **додаток 19**).

До роботи повинні обов'язково додаватися схеми та тексти проведених психологічних методик та емпіричний матеріал дослідження.

3.3.1. Методичні рекомендації до виконання завдань педагогічної практики

3.3.1.1. Вимоги до вивчення психологічних особливостей класу

На сьогодні питання повноцінного виховання особистості виключно шляхом включення її в реальний колектив, який розумівся не лише як головний інструмент виховання, але й як головна первинна мета виховного процесу в цілому, не розглядається так однозначно. Далеко не завжди за рівнем свого психологічного розвитку особистість відстає від класу і потребує виховних впливів з його сторони. Досить часто високорозвинена, самостійна, інтелектуально

обдарована особистість набагато перевищує свій реальний клас і за рівнем розвитку стоїть вище більшості її членів, проте наслідки групових впливів можуть згубно відбитися на подальшому розвитку цієї особистості. Реальний клас, як показує життєва практика, на відміну від ідеального, що зображується в теорії, не завжди є безумовне благо для особистості та її розвитку. З іншого боку, значення взаємодії особистості в процесі навчання та виховання в колективі має досить солідне психолого-педагогічне навантаження. Так, неможливим без входження до класного колективу, стає процес відповідного етапу соціалізації особистості; засвоєнням нормативного діапазону, і, відповідно, критично-об'єктивного відношення до всієї представленої суб'єкт-об'єктної дійсності; оволодіння навичками та певними формами міжособистісної взаємодії та взаємодії типу «особистість – група»; оволодіння певним структурним діапазоном ролевого віяла і т. ін. Крім цього, необхідною умовою адекватного процесу розвитку особистості на різних вікових етапах є її обов'язкове включення до багатофункціональних груп відповідного рівня та характеру, в протилежному випадку, психолого-педагогічною практикою фіксуються певні порушення адекватності психічного розвитку. Чисельні факти психологічної та педагогічної практики підтверджують те, що колектив може оказати позитивний вплив на особистість, проте реально дійсною залишається теза, що колектив має різний вплив на особистість, як позитивний так і негативний. Відповідно, перший рівень стає можливим, коли йдеться про високорозвинені дитячі та педагогічні

колективи, формування та створення яких вимагає не лише кропіткої педагогічної праці потенційного класного керівника, батьків, але й педагогічного колективу в цілому. Середньо та слабо розвинені в соціально-психологічному відношенні колективи мають подвійний вплив на психологію та поведінку особистості: і позитивний, і негативний. Тому, набуває активного значення для професійної діяльності педагога об'єктивний психологічний аналіз процесів, що відбуваються в учнівському колективі з метою необхідної психолого-педагогічної корекції.

На сьогодні вітчизняна психологія розглядає колектив як стійку за часом організаційну групу людей, що взаємодіють між собою, з специфічними органами управління, які об'єднані цілями сумісної суспільно корисної діяльності та складною динамікою формальних (ділових) та неформальних взаємовідношень між членами групи. Учбовий колектив має подвійну структуру: по-перше він постає об'єктом та результатом цілеспрямованих дій педагогів, які визначають багато його особливостей (види й характер діяльності, число членів, організаційну структуру і т. ін.). По-друге, учбовий колектив – це явище, яке відносно самостійно розвивається за певними соціально-психологічними закономірностями. Учбовий колектив, образно кажучи, соціально-психологічний організм, який вимагає індивідуального підходу. Дуже важливо класному керівнику, педагогу, куратору, ясно бачити структуру міжособистісних взаємовідносин в колективі, щоб вміти знайти індивідуальний підхід до членів колективу та впливати на формування та розвиток згуртованості колективу.

Відповідно, згуртований колектив не виникає відразу, а формується поступово, проходячи ряд етапів. Найбільшого (в певних випадках – вирішального) значення має активне впровадження всієї психолого-педагогічної системи знань професійного педагога на першому етапі формування колективу, оскільки на цьому етапі організатором життя та діяльності групи є педагог. Саме на цьому етапі педагог повинен уважно вивчати особистість кожного члена групи, виявляти на основі спеціально організованої системи психолого-педагогічного дослідження (спостереження, тестування, анкетування) індивідуально-психологічні особливості; складати «індивідуально-психологічну карту особистості» учня, поступово виділяючи тих, хто найбільш чутко сприймає інтереси групи, є її дієвим активом. Крім цього, саме цей етап характеризується соціально-психологічною адаптацією, тобто активним пристосуванням до учбового процесу та входженням в новий колектив, засвоєнням вимог, норм, традицій життя учбового закладу. Відповідно, значення психолого-педагогічного впливу класного керівника в цьому процесі посідає найвагоміше місце.

Другий етап розвитку колективу характеризується сформованістю статусного розподілу ролей, і перед усім дієвого активу класу. Тому вимагає від педагога вивчення та аналізу міжособистісних відносин членів колективу та своєчасного приймання системи певних впливів для корекції статусного положення членів групи. Знання структури неформальних взаємовідносин та їх підґрунтя, сприяють розумінню внутрішньогрупової атмосфери та дозволяють знаходити найбільш раціональні шляхи впливів на

ефективність групової роботи. В цьому зв'язку найбільшого значення набувають спеціальні методи дослідження, які дозволяють виявити структуру міжособистісних відносин в групі, виявляти її лідерів.

3.3.1.2 Основні методи вивчення психологічних особливостей класу

Збираючи матеріал, необхідно знати, за допомогою якого методу можна отримати необхідні факти психологічних особливостей класу. Дитяча психологія, як і будь-яка інша наука ґрунтується на фактах, на реальних явищах дійсності. Вчитель, одним з завдань якого є вивчення індивідуальних особливостей учнів, повинен фіксувати факти їх життя та всебічно вивчати їх. Психологічні факти мають істотні специфічні особливості: становлячи внутрішній бік зовнішніх людських виявів, вони доступні вивченню лише опосередковано, тому треба застосовувати спеціальні методи.

Вчителі сучасної школи повинні володіти системою різних методів навчання та виховання дітей. Від знання системи вказаних методів, особливостей їх підбору, використання та проведення, а також певної досконалості в цій діяльності, залежить успіх всього навчально-виховного процесу. В цьому проявляється педагогічна майстерність вчителя.

На сьогодні обов'язковою складовою діяльності вчителя є знання в галузі психологічних методів, оскільки отримані знання про індивідуально-психологічні особливості учнів, психологічні особливості учнівського класу (групи) є підґрунтям успішності навчання та виховання школярів. Отримані дані

скеровуються насамперед на розв'язання конкретних практичних завдань і використовуються для глибшого пізнання дитини, багатства й індивідуальної своєрідності її психічних процесів, властивостей і станів. Користуючись різними методами, вчителі мають можливість отримати більше інформації про психологічні особливості класу, положення різних учнів у класі, соціальні статуси і т.д.

Метод спостереження.

Спостереження – систематичне і цілеспрямоване вивчення особливостей класу протягом тривалого часу. Спостереження є одним з методів вивчення психологічних особливостей учнів та класу і займає особливе місце в педагогічній практиці. Психологічна спостережливість, вміння спостерігати за учнями – важливий складовий момент педагогічної майстерності вчителя.

Спостереження потрібно обов'язково проводити цілеспрямовано, за чітко складеним планом та фіксувати всі етапи та виявлені під час їх проведення факти у спеціальному щоденнику. З метою проведення спостереження студентами під час виконання завдань з психології на науковому рівні, необхідно чітко дотримуватися наступних вимог.

1. Цілеспрямованість – спостереження проводиться не за учнем взагалі, а за проявами його конкретних особистісних властивостей у різних видах діяльності – іграх, навчанні, спілкуванні.

2. Планування – до початку спостереження потрібно чітко сформулювати мету, завдання, та продумати план (термін та засоби), показники (що фіксувати).

3. Природність – повинно проводитись в звичайних умовах для учнів, без втручання та корегування вчителем подій.

4. Системність спостереження.

5. Об'єктивність – в процесі спостереження дослідник повинен записувати об'єктивні факти поведінки учнів і на цій основі робити висновки у відповідності з правилами логічного висновку і основних психологічних законів.

6. Фіксація – всі етапи спостереження повинні систематично фіксуватися за певною схемою. Результати спостереження повинні обов'язково записуватися у їх хронологічній послідовності через певні інтервали часу.

Отримані в ході спостереження факти спочатку узагальнюють, перевіряють, а потім висловлюють гіпотезу, але не остаточний висновок. Цю гіпотезу необхідно перевірити, спостерігаючи цих самих учнів в різних, нових ситуаціях. Первісне припущення може бути спростоване новими фактами при цьому не потрібно вперто триматися на першій думці, необхідно вірити фактам. Метод спостереження постає для дослідницької діяльності студентів-практикантів найбільш вживаним.

Метод бесіди

Бесіда – широко поширений метод вивчення психічних особливостей людини. Вона може бути як самостійним методом і як одним з елементів експерименту. Бесіда може проводитись безпосередньо з досліджуваними, а також з тими, хто може надати досліднику необхідні відомості про

досліджуваних (батьками, вчителями, товаришами і т. ін.). Бесіда може бути індивідуальною та груповою в залежності від кількості осіб, які залучені до бесіди та в залежності від мети та завдань дослідження. Частіше за все бесіда використовується при вивченні особливостей особистості людини, наприклад її інтересів, відношень до інших людей та діяльності, ідеалів, мрій та ін.

Експериментальна бесіда передбачає створення певних умов для більш повного виявлення тих особливостей психіки, які повинні бути вивчені шляхом організації бесіди.

Так, наприклад, при вивченні самооцінки підлітків та рівня їх домагань, можна переглянути разом з ними фільм або провести обговорення книги про героїв-мандрівників, дослідників і т.п., які демонструють сміливість, витримку, мужність, високі моральні якості, і на цьому матеріалі будувати бесіду, під час якої можна було б виявити, як підлітки оцінюють свої власні можливості, за рішення яких завдань вважають для себе можливим взятися і т.д. Це можна зробити шляхом постановки в бесіді питань, які спрямовані, з однієї сторони, на аналіз вчинків героїв, а з іншої – на аналіз підлітками їх власних вчинків та особливостей особистості, їх оцінку.

Загальна організація бесіди передбачає наступне:

1. Формулювання конкретних завдань дослідження. Наприклад, в дослідженні професійних інтересів підлітків виділяють такі конкретні задачі, як: виявлення різнобічних професійних інтересів;

найбільш популярні професії; мотиви вибору професії; того, що вплинуло на вибір професії і т. ін.

2. В зв'язку з конкретними задачами дослідження попередньо складається схема бесіди. Визначається сутність тих питань, відповіді на які необхідно отримати.

3. Попереднє знайомство з людьми, з якими потрібно проводити бесіду, встановлення з ними контактів, доброзичливих відносин, взаємного інтересу та симпатії.

4. Проведення бесіди з її протоколюванням. (Один дослідник проводить, інший протоколює).

5. Аналіз результатів бесіди.

Вимоги до проведення бесіди:

1. Організація атмосфери доброзичливості, неупередженого та безпосереднього спілкування, однаково цікавого для обох сторін. Це найголовніша психологічна умова відвертості у відповідях, відкритості.

2. Торкаючись дуже особистісних проблем учня (наприклад, вивчаючи його симпатії та прихильності по відношенню до друзів, родичів, батьків, самооцінку і т.п., не потрібно ставити питання чітко прямо, а обирати такі питання, за допомогою яких можна підвести учня до відповіді). На основі відповідей необхідно зробити об'єктивні висновки.

3. В процесі бесіди потрібно реалізувати всі питання, які передбачені в попередній схемі, не втрачаючи контакту з людиною, для чого схему питань не потрібно зачитувати дослівно за записами, а тримати питання в пам'яті.

4. В протоколі фіксувати не лише зміст відповідей на поставлені питання, але й додаткову психологічну інформацію: ступінь готовності до відповідей (розмірковує, виявляє незрозумілість, здивування і т.ін.), якими емоціями супроводжується відповідь (зацікавленість, радість спілкування, збудження, сором'язливість, байдужість і т. ін.), їх сила та прояв в міміці, інтонації мови, жестикуляції і т. п. Ця інформація повинна враховуватись при аналізі результатів бесіди. Вона – показник відношення людини до поставленого питання.

Бесіда з батьками допомагає з'ясувати деякі питання щодо особливостей поведінки дитини вдома, стосунки з родичами, лінію виховання в сім'ї. У бесіді можна з'ясувати ставлення учнів до різних предметів, стосунків з товаришами по класу і т.ін. Критерії до проведення бесіди подібні до критеріїв проведення спостереження. Розмова повинна проходити вільно та невимушено. Дуже важливо дотримуватися педагогічного такту. При цьому важливо будувати бесіду так, щоб вона вирішувала не лише задачі вивчення особистості учня, але й слугувала б цілям їх навчання та виховання, змушувала їх більш глибоко замислюватися про своє відношення до інших, усвідомлювати себе, зацікавлювати можливостями вирішення власних проблем. Студент-практикант, як майбутній вчитель, повинен зрозуміти, що саме бесіда як ніякий інший метод, дає можливості вчителю вирішувати як задачі навчальної, так і виховної роботи.

Експеримент

В сучасних психолого-педагогічних дослідженнях основне місце займає експеримент. Сутність його полягає в тому, що явище, які необхідно досліджувати, спеціально моделюються в експериментальних умовах, які можна повторити, змінити і тим самим встановити достовірні факти і закономірності. Виділяють експеримент констатуючий і формуючий. Констатуючий експеримент полягає в тому, що в процесі дослідження основною метою є виявлення певних особливостей, властивостей психічної діяльності. Формуючий експеримент полягає в тому, що дослідник заздалегідь прогнозує вдосконалення певної психічної властивості. І констатуючий, і формуючий експеримент здійснюється за допомогою спеціально створених методик, в яких або виявляються, або формуються певні психічні явища. Метод проведення психолого-педагогічного експерименту вимагає ретельної підготовки, спеціальних знань, наявності певного методичного матеріалу.

3.3.1.3. Додаткові методи дослідження

Тести

Тести – це завдання для виявлення чи вимірювання окремих психічних властивостей. Основними в психолого-педагогічній практиці є такі тести: тести успішності, тести здібностей, тести діагностики особистості, тести інтелекту.

Тести є спеціалізованими методами психодіагностичного дослідження, застосовуючи які можна отримати точну якісну та кількісну

характеристику явища, що досліджується. Від інших методів дослідження тести відрізняються тим, що передбачають чітку процедуру збору та обробки первинних даних, а також їх своєрідну наступну інтерпретацію. За допомогою тестів можна вивчати і порівнювати між собою психологію різних людей, давати диференційовані та порівняльні оцінки. До варіантів тестів відносяться тест-опитувальник та тест-завдання.

Тест-опитувальник побудований на системі раніше продуманих, ретельно обміркованих та перевірених з точки зору їх валідності та надійності питань, за відповідями на які можна судити про психологічні якості досліджуваних.

Тест-завдання передбачає оцінку психології та поведінки людини на основі того, що вона робить. В тестах цього типу досліджуваному пропонується серія спеціальних завдань, за підсумками виконання яких судять про наявність або відсутність і ступінь розвитку у нього психологічної якості, яка вивчається.

В практиці класного керівника досить часто виникає необхідність діагностики індивідуально-типологічних, характерологічних особливостей школярів, їх самооцінки, рівня домагань та егоцентризму. Можливості для цього надають відповідні методики Г. Айзенка, Т. Лірі, М. Гекса, Ф. Хоппе, В. Русалова, Д. Крауна і Д. Маслоу.

Вивчення особистості в системі міжособистісних відносин в класі за допомогою тесту К. Томаса, Ф. Фідлера та ін., дає змогу судити про рівень привабливості групи для учня, рівня контактності в групі і т.п.

Кожна методика, яка вміщена до видання, поданого у переліку літератури, містить всі необхідні вказівки до її проведення, інструкцію для досліджуваних та дослідника, алгоритм обробки та оцінки результатів дослідження.

За допомогою інформації, отриманої після обробки певних тестів, дослідник отримує досить значний матеріал стосовно особливостей учня, учнівського колективу і може використовувати для вирішення гіпотетичних припущень, зроблених на основі інших використаних методів. Матеріал для проведення тестів включено до так званих «Практикумів з психології» або у збірках під загальною назвою «Практична психологія» (**додаток 20**).

Анкетування

Анкетування – один з методів вивчення особистості учня. На сьогодні анкетування (анкетне опитування) – метод отримання інформації, який широко використовується в сучасній психології. Цей метод передбачає отримання відповідей в письмовій формі на анкету-опитувальник. Анкетування передбачає три моменти: складання анкети, її використання при опитуванні та обробку отриманої інформації. Використовуючи анкети можна виявити інтереси, ідеали, професійні прагнення та систему відносин особистості і т.ін.

При складанні анкети необхідно, по-перше, визначити зміст питань в залежності від мети та завдань дослідження. Це може бути коло питань про факти життя опитуваного або ж про його мотиви, ставленнях, оцінки і т.ін.

По-друге, слід обрати необхідні типи питань, оскільки від вірної постановки питань залежить успіх анкетування. Так, питання можуть бути відкритими і закритими. Відкриті дозволяють опитуваному будувати відповідь як за формою, так і за змістом у відповідності з своїми бажаннями. Закриті питання припускають лише відповідь однієї відповіді з серії запропонованих дослідником. Це можуть бути питання типу «так» або «ні», або віяло можливих відповідей, з яких опитуваний обирає ту, яка відповідає дійсності.

Також питання можуть бути прямі та непрямі. Наприклад, при вивченні позашкільних інтересів учнів можна задати питання: «Чи часто ти відвідуєш спортивні секції у вільний від занять час?» – це буде пряме питання, а питання: «Чим ти б займався у вільний від навчання час?», – непряме.

В тих випадках, коли метою дослідження є не лише з'ясування бажань, інтересів, прагнень школярів, але й ступінь інтенсивності названого, в формулювання питань включають шкалу оцінок за певною баловою системою. Наприклад, при дослідженні інтересів учнів до певних програм телебачення, можна використовувати питання: «Чи подобається тобі телепрограма (назва)? (оціни за 5 – ти баловою шкалою) – 5 – дуже подобається; 4 – подобається; 3 – байдуже; 2 – не подобається; 1 – дуже не подобається». Відповідно, шкали можуть бути різні за баловою системою.

При виборі типу питань необхідно враховувати наступне:

1. При вивченні особливостей особистості учнів, які вимагають проникнення в значні сторони

духовного життя людини (інтереси, мрії, ідеали і т.п.), краще користуватися непрямими питаннями. Прямі питання більш доречні при з'ясуванні зовнішніх обставин життя школяра.

2. Якщо дослідник прагне отримати більш широку картину поглядів та відношень, доцільно пропонувати відкриті питання.

3. При необхідності встановити більш чіткі показники використовуються закриті питання, цінність яких полягає в досить легкій математичній обробці.

До формулювання питань пропонується ряд певних вимог:

1. Відповідність питань задачам та меті дослідження.

2. Чіткість та ясність формулювання питань, їх не двозначність.

3. Чіткість варіантів відповідей в закритих питаннях та достатній простір у відповідях відкритих.

4. Ненав'язливість питання, уникнення будь – яких натяків на відповідь, яка очікується.

Наступним моментом складання анкет є визначення кількості та порядку питань, які задаються, відбувається вибір необхідних питань та викреслення зайвих. При встановленні хронології питань, дотримуються наступного: спочатку пропонуються прості питання, які торкаються подій та фактів, далі – більш складні (вміння, оцінки) та ще більш складні (вибір рішення, відповіді у вільній формі). В останній частині анкети пропонуються знову питання, що включають відомості демографічного характеру про опитуваного (стать, вік). При остаточному складанні

анкети слід передбачити наявність в ній контрольних питань за основними задачами дослідження (наприклад, про одне й те ж саме, можна спросити у вигляді прямого або непрямого питання, відкритого і закритого і т.д., відповіді на які будуть уточнювати один одне). Кількість питань в анкеті залежить від віку учнів, складності й типу питань. Якщо в анкеті переважають відкриті питання, їх повинно бути не більше 5-6, при комбінації таких питань з закритими, їх кількість може бути доведена до 12-15.

Проведення анкетування також вимагає ретельного продумування. Так, під час проведення анкетування потрібно створити серйозну, ділову атмосферу. Досягти цього можливо шляхом вірного інструктажу для опитуваних. Перед початком заповнення анкети слід коротко сказати учням про те, що ця робота не переслідує цілей будь – якого контролю, а пропонується для встановлення того, що школярам цікаво, що для них важливо, що їх хвилює. Мотивувати це можна тим, що дослідник прагне зробити навчання більш цікавим для школярів і використовувати отримані дані для планування позаурочних виховних заходів та учбового процесу. Під час анкетування потрібно стежити за тим, як учні виконують завдання та оказувати необхідну допомогу.

Обробка результатів анкетування полягає в їх якісному та кількісному аналізі.

Анкета найбільш вдало використовується при опитуванні досить великої кількості людей. В умовах загальноосвітньої школи цей метод рекомендується використовувати не раніше 7-го класу (з обов'язковим врахуванням вікових особливостей). В роботі з

школярами початкових класів краще користуватися методом формалізованого інтерв'ю, яке являє собою таке ж саме опитування, але заповнення відповідей на питання анкети робить сам дослідник, а не школяр.

Інтерв'ю

Інтерв'ю, як метод збору первинної інформації, в психологічному дослідженні займає вагоме місце. Це метод збору інформації за допомогою усного опитування (вербальної комунікації). Опитувач (інтерв'юер) на основі раніше підготованого плану інтерв'ю організує і проводить зустріч з опитуваними, при чому, з кожним окремо.

Інтерв'ю використовується: на ранніх стадіях дослідження (з метою виведення робочих гіпотез та визначення фактів, які цікавлять дослідника); в якості головного методу збору інформації; для доповнення (уточнення, розширення, контролю) даних, отриманих за допомогою інших методів.

Виділяють наступні види інтерв'ю: **стандартизоване** (формулювання питань та їх наступна послідовність визначена раніше і залишається незмінною на протязі всього дослідження); **нестандартизоване** (формулювання питань у відповідності з конкретною ситуацією); **напівстандартизоване** (використовується перелік як строго необхідних, так і можливих питань). Вибір виду інтерв'ю залежить від рівня вивчення проблеми та професійної підготовки опитувача. Послідовність питань повинна сприяти встановленню та укріпленню доброзичливих контактів між інтерв'юером та опитуваним (респондентом). Тому деякі дослідники вводять в план інтерв'ю спеціально з цією метою, хоча

воно може і не мати прямого відношення до теми дослідження.

3.3.2. Програма психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики

3.3.2.1. Мета та завдання програми психолого-педагогічного вивчення учнівського класу (групи) та складання його характеристики

Програма педагогічної практики студентів IV курсу вищого навчального закладу передбачає виконання психолого-педагогічної характеристики класу (групи). Складання психолого-педагогічної характеристики має за мету реалізацію студентами ВНЗ низки знань з курсу психологічних дисциплін та їх практичного застосування.

3.3.2.2. Вимоги до складання та оформлення психолого-педагогічної характеристики учнівського класу (групи)

1. Характеристику потрібно писати на окремих аркушах (стандарт А4) з вказівкою на першій титульній сторінці назви закладу освіти, кафедри, на яку робота подається (кафедра психології), далі вказати саму назву виконаної роботи – «Психолого-педагогічна характеристика класу», вказати учбовий заклад і клас (групу), де проводилось дослідження, ППП студента, що виконав цю роботу, факультет, курс та групу, де він навчається.

2. Перед тим, як почати викладання, необхідно вказати на протязі якого часу проводилось дослідження класу, а потім описати, які методи використовувались в

процесі дослідження (спостереження, бесіда, анкети і т. п.).

3. Складаючи характеристику класного колективу, потрібно керуватися в першу чергу запропонованою схемою характеристики, крім цього можна додати все, що особливо яскраво проявилось під час дослідження, але не знайшло відображення у схемі.

4. Наявність фактичного матеріалу та аргументація психологічних висновків – обов'язкова умова об'єктивності характеристики.

5. Під час опису характеристики певних особливостей колективу потрібно обов'язково вказувати, за допомогою яких конкретних методів та методик були отримані ці дані.

6. Викладання матеріалу повинно бути логічним, послідовним, грамотним.

7. Наприкінці характеристики повинні в обов'язковому порядку (як підсумок всієї роботи) бути присутні психолого–педагогічні висновки та напрямки подальшої корекційної роботи.

8. До характеристики додається матеріал конкретного емпіричного дослідження (відповіді учнів на анкети, матеріал тестів та їх аналіз і т.п.).

9. Після оформлення титульної сторінки потрібно викласти план характеристики, вказати сторінки, відповідні пунктам плану.

10. Під час планування і подальшого проведення дослідницької роботи та в період оформлення матеріалів і складання самої характеристики, необхідно активно звертатися до наукової літератури з загальної, вікової та педагогічної психології, а також

періодичних видань стосовно відповідної проблематики та методичних посібників.

11. Проведення дослідницької роботи студентом повинно обов'язково керуватися методистом з певного фаху.

3.3.2.3. Приблизна схема вивчення учнівського класу (групи) та складання психологічної характеристики

1. Загальні дані про класний колектив та історію його формування (кількість учнів, з них дівчат та хлопців, віковий склад, коли він сформувався, чи були поєднання з іншими колективами, зміна класних керівників і т.ін.).

2. Зміст та характер колективної діяльності: а) учбова діяльність (загальна характеристика успішності та дисципліни, відношення класу до показників успішності: наявність контролю за успішністю окремих учнів, вимоги до них класного керівника, активу класу та всього колективу, взаємодопомога, її форма та організація), дисципліна всього колективу в учбовій діяльності (на уроках та позаурочній діяльності); негативні моменти в учбовій діяльності.

Студенту пропонується за допомогою наукового спостереження проаналізувати:

а) зв'язок між показниками успішності, певного відношення до навчання учнів класу та їх положенням в групі;

б) життя колективу поза учбовими заняттями – інтерес до сучасного суспільно-політичного життя, музиці, мистецтвам, літературі та спорту і т.д. та форми прояву цих інтересів (організація читацьких

конференцій, диспутів, відвідування театрів та кіно, подальше обговорення і т.ін.);

в) суспільно-корисна праця та її місце в позаучбовому житті колективу; види праці та характер її виконання; прояви свідомої дисципліни;

г) зв'язок з шефськими організаціями, форми його прояву; вплив на клас батьківської спільноти.

3. Керівництво та організація класного колективу:

а) організаційне ядро класу, його актив; староста та її робота; характеристика активу (ініціативність, самостійність, наполегливість до себе і інших, авторитет серед товаришів та його основа, організаторські здібності, піклування про інших, відношення до суспільної думки);

б) наявність в колективі неофіційних лідерів, характер їх впливу на клас, причини цього впливу, відношення до таких лідерів активу класу, наявність «ізолюваних» та причини цього і можливі шляхи зміни відношення до них товаришів;

в) взаємовідношення колективу з середини (ступінь згуртованості, прояви взаємної вимогливості, чуткості, дружнього піклування, взаємодопомоги та поваги, наявність або відсутність неформальних мікрогруп, їх внутрішня основа та ступінь зацікавленості в спільній взаємодії (критичність відношення, особливості взаємодії між дівчатами та хлопцями, внутрішня основа цих відношень), емоційне задоволення чи незадоволення положенням в колективі окремих учнів.

Для отримання інформації стосовно пунктів характеристики пропонується проведення

дослідження навчальних інтересів школярів та позанавчальних інтересів школярів, а також – професійних інтересів підлітків за відповідними психологічними методиками (**додаток 20**), а також дослідження психологічної атмосфери в колективі та дослідження сприймання лідерства. отримані дані емпіричних досліджень студент обов'язково повинен зіставляти з даними інших методів дослідження: спостереження, бесіди, анкетування і т. ін.;

г) характеристика особистості класного керівника та його впливу на клас (освіченість, загальна культура мови та спілкування, організаційні здібності, знання індивідуально – психологічних особливостей своїх учнів, їх інтересів, вподобань, спрямування і т.ін.); відношення класного колективу до особи класного керівника, його авторитет серед учнів.

Висвітлення названих питань неможливо без активної співпраці студента–практиканта та учнівського колективу, вчителів, класного керівника. Пропонується використовувати методи наукового спостереження, бесіди, анкетування. Висвітлюючи вказані питання, студент повинен активізувати власну систему знань з галузі соціальної, вікової та педагогічної психології, оскільки питання стосовно методів, стилів та форм керівництва різновіковими дитячими групами, і, відповідно, їх доцільністю з точки зору навчально–виховного процесу, а також відповідність необхідній ефективності є досить значним в процесі співпраці класного керівника та учнівського колективу.

4. Аналіз конкретних прикладів впливу класу на особистість учня та особистості школяра на діяльність і міжособистісні відносини в колективі.

5. Загальні висновки. Рівень (стадія) розвитку колективу. Характер загального емоційного «клімату» в колективі. Характер дисциплінованості. Визначення основних недоліків організації життя колективу та взаємовідношень її членів, шляхи подолання виділених недоліків.

3.3.2.4. Критерії оцінювання виконання студентами психологічних завдань практики

Виконання студентом визначених завдань щодо вивчення особистості учня, оформлення отриманої інформації та складання на цій основі психологічної характеристики класу (IV курс), оцінюється методистом з психології. Студент отримує оцінку за 100 бальною шкалою, яка є обов'язковою складовою атестаційної.

Оцінка «Незадовільно» виставляється методистом з психології в разі невиконання студентом вимог загального керівництва практикою та кафедри психології, зокрема.

Оцінка «Задовільно» (60-73 бали) виставляється методистом з психології за наступних умов, а саме:

Оцінка «Задовільно» (60-63 бали – «Е») виставляється за умови:

1) відсутності співпраці з методистом з психології, практичним психологом закладу освіти, де відбувається практика, класним керівником та вчителями-предметниками;

2) подання звітної документації пізніше визначеного терміну, невідповідності оформлення документації згідно вимог кафедри, неохайності оформлення документації, наявність орфографічних помилок;

3) помилки під час добору проведених психологічних методик дослідження, допущення помилок при використанні або аналізі результатів методик дослідження;

4) відсутності у виконаній студентом психолого-педагогічній характеристиці класу схем, текстів проведених психологічних методик або посилань на джерела інформації щодо використаних методик в тексті самої характеристики.

Оцінка «Задовільно» (64-73 бали – «Д») виставляється за умови:

1) непостійної співпраці з методистом з психології;

2) подання звітної документації у визначений термін, неповна відповідність оформлення документації згідно вимог кафедри;

3) відсутності в тексті характеристики аналізу результатів проведених досліджень та емпіричного матеріалу дослідження;

4) відсутність або обмеженість загальних психолого-педагогічних висновків.

Оцінка «Добре» (74-81 бали – «С») виставляється за умови:

1) непостійної співпраці з методистом з психології;

2) подання звітної документації пізніше визначеного терміну, невідповідності оформлення документації згідно вимог кафедри, наявність орфографічних помилок;

3) текст характеристики обмежений у змісті, аргументація матеріалів спостереження має поверхневий описовий характер;

4) відсутній порівняльний аналіз отриманої інформації та вікових особливостей учнів певного віку;

5) у висновках не повністю представлені матеріали дослідження.

Оцінка «Добре» (82-89 бали – «С») виставляється за умови:

1) постійної співпраці з методистом з психології;

2) подання звітної документації у визначений термін, оформлення документації здійснено згідно вимог кафедри, відсутні орфографічні та стилістичні помилки;

3) текст характеристики розгорнутий, проте, аргументація матеріалів спостереження має, у більшості, поверхневий описовий характер;

4) стислі, обмежені висновки.

Оцінка «Відмінно» (90-100 балів «А») виставляється методистом з психології в разі виконання студентом всіх вимог загального керівництва практикою та кафедри психології на високому рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллина О.А., Загряжкіна Н.Н. Педагогическая практика студентов: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1989. 175 с.
2. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М.: Просвещение, 1990. 141 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид «Академія». 2008. 576 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
6. Закон «Про вищу освіту» посилання URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Закон «Про повну загальну середню освіту» 2020 посилання: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
8. Казакова Н.В. Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / К., 2005. 22 с.
9. Кацова Л.Г. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсон, 2004. 196 с.
10. Кремінь В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.

11. Крюкова Т.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя в процессе педагогической практики. дис. канд. ... пед. наук / ВГПУ. Волгоград, 2004. 172 с.

12. Лигостева А.В. Организация летней педагогической практики в процессе профессиональной подготовки студентов педагогического колледжа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Оренбург, 2001. 159 с.

13. Педагогическая практика в системе подготовки будущих учителей: сб. науч. тр./ Отв. ред. В.А. Сластенин. М.: МГПИ, 1987. 138 с.

14. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Міністерство освіти України. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Київ, 1994. Вип. 1. с. 139 – 152.

15. Положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>

16. Положення «Про проведення практик у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» (електронний ресурс): https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/documents/polozhennya_pro_praktiku_20dc6.pdf

17. Проблеми викладання географії у школі: Конспект лекцій /укл. Кирилюк С.М. Чернівці: Чернівецький національний університет , 2011. 124с. Джерело: https://collectedpapers.com.ua/problems_teaching_geography_schools/2-5-rol-pedagogichnoyi-praktiki-u-formuvanni-profesijno-pedagogichnoyi-kompetentnosti

18. Сірант Н.П. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики: навчально-методичний посібник / Нелі Сірант. Львів, 2013. 116 с.

19. Сластенин В.А. Формирование социально – активной личности учителя// Сов. Педагогика, 1981. № 4. с. 76 – 84.

20. Чепиков В.Т. Педагогическая практика: учеб.-практ. пособие. Мн.: Новое знание, 2004. 204 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Сумський державний педагогічний університет імені
А.С.Макаренка**

кафедра фізики та методики навчання фізики

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

з педагогічної практики

студента _____ курсу фізико-математичного факультету

/П.И.Б. студента/

Дата звітування:

Підпис студента-практиканта:

Підпис відповідального
методиста:

Суми – 2021

Додаток 2

СХЕМА ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПЛАНУ РОБОТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

методист від кафедри фізики

" _ " _____ 2021 року

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН РОБОТИ

студента-практиканта _____ курсу _____ групи

фізико-математичного факультету

Сумського державного педагогічного університету

ім. А.С.Макаренка

(прізвище, ім'я, по-батькові студента)

на період виробничої педагогічної практики з _____ по _____ 202_ р.

(навчальний заклад)

Навчально-виховна робота проводиться в _____ класі

_____ профілю.

Зміст роботи	Термін виконання
<p>Початковий етап педагогічної практики</p> <p>1. Участь у настановній конференції, груповій роботі з методистом.</p> <p>2. Знайомство з навчальним закладом, директором, завучем, заступником директора з виховної роботи, вчителями школи.</p> <p>3. Ознайомлення з планами роботи вчителів-предметників та конспектами їх уроків.</p> <p>4. Знайомство з класом, з планом роботи класного керівника, особовими справами учнів.</p> <p>5. Ознайомлення з порядком ведення класного журналу.</p> <p>6. Складання індивідуального плану та його затвердження методистом з фізики.</p> <p>7. Складання тематичних планів з навчальних дисциплін, по яких проходить практика, на період педагогічної практики.</p>	<p>Указати дати (прізвища, тему, тип уроку тощо)</p>
Навчально-виховна робота	

1. Відвідування та аналіз уроків учителів. 2. Проведення уроків по дисциплінах, з яких проходить практика. 3. Відвідування та аналіз уроків практикантів. 4. Відвідування і аналіз позакласних заходів, які проводять вчителі та практиканти. 5. Проведення позакласних заходів (вказати вживані посібники). 6. Виготовлення наочних посібників (етап уроку, мета).	
Позакласна виховна робота 1. Ознайомлення із системою роботи класного керівника. 2. Вивчення учнів класу, за яким закріплений студент. 3. Виконання функцій класного керівника.	
Науково-дослідна робота Тема: _____ Указати конкретні види роботи на період педагогічної практики: вивчення та аналіз навчальних посібників, спостережень за учнями та класом. Обов'язково планувати участь в роботі методичних семінарів та педагогічних радах.	Указати літературу, посібники, теми семінарів тощо.

**Схема аналізу уроку з фізики та критерії
оцінки уроків, проведених студентами**

***Аналіз відкритого уроку з фізики, його
обговорення та звітна документація***

Головною задачею аналізу уроку є встановлення результату навчально-виховної діяльності вчителя (студента) та учнів; при цьому необхідно показати, що сприяло досягненню мети уроку, а що заважало, які недоліки мали місце на уроці та їх причини. Аналізуючи урок, потрібно мати на увазі, що метою Аналізу будь-якого уроку є не тільки виявлення його недоліків, але й з'ясування позитивних сторін в роботі кожного вчителя (студента), чому можна навчитися в нього.

В процесі спостереження уроку потрібно занотовувати якомога більшу кількість відомостей, що стосуються різних сторін уроку. Одночасно необхідно фіксувати і свої зауваження та узагальнення. З цією метою рекомендується сторінку зошита, в якому ведуться записи уроку, ділити вертикально на дві частини: основна частина (три чверті) для фіксації фрагментів уроку та чверть сторінки для відміток позитивних і негативних моментів та попутних порад.

Ці матеріали дадуть можливість після уроку детально провести його аналіз.

Обговорення уроку рекомендується починати з самооцінки студентом свого уроку. В зв'язку з цим перше слово надається тому, хто проводив урок (вчителю чи практиканту). Він же відповідає на питання, якщо вони будуть. Після цього слово надається по черзі всім практикантам та вчителю, що були присутніми на уроці.

Потім методист висловлює свої зауваження, відмічає позитивні сторони уроку. Підводячи підсумки обговорення, він же оцінює урок та оголошує оцінку.

Обговорення уроку протоколюється практикантом призначеним методистом на папері формату А4 (папером забезпечує студент, що проводив відкритий урок). Протокол відкритого уроку, підписаний методистом, додається до його конспекту.

Аналіз та обговорення уроку проводиться за такими питаннями:

А. Організація уроку.

1. Своєчасний прихід учнів та вчителя-практиканта в клас.
2. Форма привітання та перевірка присутніх на уроці учнів.
3. Наявність дошки, крейди, вологої ганчірки.
4. Готовність учнів до уроку (наявність на партах зошита з фізики, підручника, ручки тощо).
5. Чи підготовані наочні посібники, технічна апаратура.
6. Чи точно за дзвоником починався та закінчувався урок.

Б. Тип, структура, зміст та методика його проведення.

1. Тип уроку, відповідність вибору типу уроку освітній меті.
2. Відповідність структури уроку його типу.
3. Відповідність змісту уроку вимогам програми.
4. Методичний та науковий рівень уроку.
5. Відповідність змісту дидактичного матеріалу віковим особливостям учнів та рівню їх підготовки.
6. Наочність на уроці. Ефективність її використання. Рівень методики та техніки демонстраційного експерименту.

7. Вивчення нового матеріалу. Створення проблемно-пошукової ситуації. Передбачення вчителем можливих труднощів та шляхи їх подолання.

8. Шляхи активізації розумової діяльності учнів на уроці.

9. Наявність зв'язку між матеріалом, що вивчається, та вивченим.

10. Самостійна робота учнів на уроці.

11. Методи закріплення нових знань на уроці. Використання матеріалу, що вивчався, в різних ситуаціях.

12. Облік знань, умінь та навичок, що формуються на уроці. Якість отриманих знань учнів. Помилки, що були допущені учнями та способи їх виправлення. Культура мовлення учнів.

13. Завдання додому. Інструктаж вчителя про раціоналізацію прийомів розумової діяльності учнів вдома.

14. Досягнення мети уроку.

15. Раціональність використання часу на уроці.

16. Освітня та виховна цінність уроку.

17. Якими прийомами роботи практикант забезпечив дисципліну, увагу, контакт з класом, інтерес учнів до уроку? Яким було відношення учнів до уроку в цілому та їх поведінка на окремих етапах?

18. Які педагогічні якості практиканта проявилися на уроці?

19. Практикант на уроці. Культура мовлення. Поза та манери під час викладання. Голос, міміка, дикція, ритм викладення. Наявність педагогічного. Такту та авторитету. Зовнішній вигляд практиканта.

20. Загальна оцінка уроку. Поради практиканту.

Критерії оцінки уроків студента.

При оцінці уроків слід враховувати якість підготовки студента до уроку, зміст, проведення та результат уроку.

Оцінку «**відмінно**» ставлять за бездоганно проведений урок, коли студент при підготовці до уроку: виявив вміння

самостійно та творчо готуватися до уроку при наявності напрямних порад; вірно підібрав дидактичний матеріал; склав план-конспект уроку відповідно до вимог та своєчасно надав його для підпису вчителю; повністю підготував обладнання уроку (підібрав дидактичний матеріал, перевінив роботу експериментальних установок).

Зміст та методика проведення уроку: повністю досягнуто навчальної мети уроку, виконано план уроку, розкрито тему уроку, матеріал викладено на високому науково-методичному рівні; при викладенні матеріалу не було допущено жодної помилки або неточності; правильно вибрані та вміло використані методи вивчення нового матеріалу та методи перевірки знань; матеріал уроку був розташований в педагогічне обґрунтованій послідовності, що дозволило полегшити його розуміння учнями та забезпечити міцне засвоєння; правильно було підбрано та проведено на високому педагогічному рівні фізичний експеримент, проведено всебічний аналіз результату експерименту та зроблено з нього висновки; забезпечено усвідомлене сприйняття класом матеріалу; весь клас працював активно; поєднувалися різні форми роботи; розвивалися навички самостійної роботи учнів на уроці; правильно було використано час уроку, практикант добився засвоєння всіма учнями матеріалу безпосередньо на уроці, використавши ефективні форми закріплення знань; помічались та виправлялись своєчасно помилки у відповідях учнів, знання їх оцінювалися об'єктивно, оцінки коментувалися; практикант добре вивчив клас, правильно реагував на поведінку учнів; керуючи їх увагою, зумів забезпечити зразкову дисципліну класу; забезпечено високу культуру записів на дошці; урок було проведено літературною мовою; самоаналіз уроку повний, критичний та правильний.

Оцінку **«добре»** ставлять за уроки, що задовольняють всім вимогам, які було вказано для оцінки «відмінно», але з наявністю незначних недоліків.

При підготовці до уроку: студент підібрав матеріал до уроку та склав план-конспект його за допомогою консультацій вчителя та методиста; підготував фізичний експеримент, але недостатньо перевірів роботу експериментальних установок, що не вплинуло на якість уроку.

Зміст та методика проведення уроку: повне досягнення мети, виконання задач та плану уроку з незначними недоліками; проведений урок за своїм змістом методично та науково витриманий, але не завжди узгоджено вирішувалися освітні та виховні задачі уроку; студент використовував ефективні методи та методичні прийоми, але недостатньо творчо, або на уроці мали місце методичні прорахунки, які не порушили нормальної роботи; допущені незначні неточності в техніці демонстраційного експерименту; окремі неточності в відповідях, в мовленні учнів виправлялись несвоєчасно; на уроці "була гарна дисципліна, учні добре працювали, але їх активність була нерівномірною або на окремих ділянках уроку незначною; оцінки мотивувалися поверхнево, записи на дошці розкидані; практикант знає клас, володіє ним, дає правильний, хоча і недостатньо розгорнутий аналіз свого уроку.

Оцінку **«задовільно»** ставлять, якщо при підготовці до уроку: студент не зміг виявити самостійності в правильному підборі теоретичного, дидактичного та експериментального матеріалу уроку; підготовка до уроку проходила зі значною допомогою вчителя чи методиста; конспект надано несвоєчасно та виконано неякісно.

Зміст та методика проведення уроку: освітні та виховні задачі в основному виконано, тему уроку

розкрито; урок в основному методично та науково витримано, але студент допускав в поясненні неточності або не помічав помилок в відповідях учнів; на уроці студент не зміг організувати активної розумової діяльності учнів; погано знає учнів класу; наочність на уроці використовувалася в основному правильно, але мали місце окремі неточності (неправильне розташування приладів на демонстраційному столі, недостатні пояснення до дослідів, досліди проводив невпевнено, недбало); під час проведення уроку студент допускав методичні помилки і це негативно вплинуло на знання учнів; на уроці мали місце порушення учнями дисципліни, а практикант не завжди вірно та своєчасно реагував на це; урок аналізує не повно, багатьох недоліків не помітив.

Оцінку **«незадовільно»** ставлять, якщо при задовільній підготовці до уроку студент: не виконав освітніх та виховних задач уроку, план уроку виконано не повністю; провів урок на низькому методичному та науковому рівні, допускав грубі помилки, внаслідок чого учні не засвоїли навчального матеріалу; мовлення студента нечітке, з наявністю недоліків по формі та змісту; не помічалися помилки у відповідях учнів; дисципліна учнів на уроці була поганою, а студент виявився безпорадним в її налагодженні.

Додаток 4

Схема аналізу уроку

Математична оцінка ефективності учбових занять заснована на рейтингу (методі компетентних суддів). За кожен розділ ставляться бали від 0 до 4. Підраховується сума всіх балів. Визначені наступні критерії оцінок: якщо при оцінці одержано 85 і вище балів – то проведене заняття оцінюється на «відмінно», 65 – 84 – на «добре», 45 – 64 – на «задовільно».

	Що оцінюється	Бали
1. Оцінка основних особистих якостей вчителя на уроці		
1	Знання предмету і загальна ерудиція вчителя в цілому	
2	Рівень педагогічної і методичної підготовки	
3	Культура мови, темп, дикція, інтенсивність, образність, емоційність, загальна і специфічна письменність	
4	Ступінь тактовності і демократичності взаємостосунків з учнями	
5	Зовнішній вигляд вчителя, міміка, жести, культура поведінки	
2. Оцінка основних характеристик роботи учнів на уроці		
1	Ступінь пізнавальної активності, творчості і самостійності	
2	Рівень загально-навчальних і спеціальних умінь і навиків	
	Наявність і ефективність колективних	

3	(групових) форм роботи	
4	Ступінь дисциплінованості, організованості і зацікавленості	
3. Оцінка змісту діяльності вчителя і учнів		
1	Науковість, доступність і посиленість матеріалу, що вивчається (формованих умінь і навиків)	
2	Актуальність і зв'язок з життям (теорії з практикою)	
3	Ступінь новизни, проблеми і привабливості учбового матеріалу одержуваного учнями	
4	Оптимальність об'єму запропонованого для засвоєння матеріалу	
4. Оцінка ефективності способів діяльності вчителя і учнів		
1	Раціональність і ефективність використання часу уроку, оптимальність його темпу, а також чергування і зміни видів діяльності	
2	Ступінь доцільності і ефективності використання наочності	
3	Ступінь раціональності і ефективності використовуваних методів і організаційних форм роботи	
4	Рівень зворотного зв'язку зі всіма учнями в ході уроку	
5	Ефективність контролю за роботою учнів і рівень вимог, на якому проводилася оцінка знань, умінь і навиків	
6	Ступінь естетичної дії уроку на учнів	
7	Ступінь дотримання правил охорони праці і техніки безпеки вчителем і учнями	

5. Оцінка мети і результатів проведеного уроку		
1	Ступінь конкретності, чіткості і лаконічності формулювання мети уроку	
2	Реальність, доцільність, складність і досяжність мети одночасно	
3	Ступінь повчальної дії уроку на учнів (чому і в якому ступені навчалися)	
4	Ступінь виховної дії (що сприяло їх вихованню і в якому ступені)	
5	Ступінь дії уроку на розвиток учнів (що сприяло їх розвитку і в якому ступені)	

Оцінка: _____

Методист/Вчитель фізики   /підпис/ _____

Схема аналізу уроку

Тема уроку.

Мета уроку і його задачі.

Місце уроку в загальній системі уроків по розділу.

Тип уроку.

1. Аналіз структури і організації уроку:

- Відповідність структури уроку його цілям.
- Логічна послідовність і взаємозв'язок етапів уроку.
- Раціональність вибору форм навчання (індивідуальна, групова, фронтальна).
- Раціональність устаткування уроку.
- Раціональність праці вчителя та учнів.

2. Аналіз змісту уроку:

- Відповідність вимог уроку вимогам програми.
- Науковість, логічність, доступність викладу матеріалу.
- Виділення головного по темі, створення проблемної ситуації.
- Шляхи формування власного мислення.

3. Аналіз методики проведення уроку (діяльність вчителя):

- Вибір методів, прийомів та засобів навчання.
- Різноманітність прийомів і методів, вживаних на уроці, що забезпечують формування нових понять, якісне освоєння нового матеріалу.
- Самостійна робота учнів.

4. Аналіз роботи та поведінки учнів:

- Увага, активність класу.
- Працездатність на різних етапах уроку.
- Якість знань, умінь.
- Інтерес до теми, предмету.

Додаток 6

Зразок підпису зошита з планами- конспектами уроків.

Плани-конспекти

уроків з фізики у _ класі _____ профілю

_____, проведеного

(навчальний заклад)

студентом ____ курсу фізико-математичного факультету

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.

Макаренка

(П.І.Б. студента)

Схема оформлення плану-конспекту уроку за інтегративною моделлю навчального процесу

Тема уроку:

Мета:

Обладнання:

(подається перелік приладів та матеріалів, необхідних для проведення демонстрацій)

Учні повинні знати:

(подається перелік структурних елементів, що вводиться на уроці)

Учні повинні вміти:

(подаються схеми часткових умінь та алгоритмічні приписи)

Хід уроку:

I. Висування навчальної проблеми.

(докладно описується процес висунення навчальної задачі, із зазначенням питань, що задаються учням для перевірки вивченого)

II. Прогнозування наступної діяльності.

(описується спосіб визначення системи завдань, виконання яких дозволить розв'язати навчальну проблему)

III. Виконання плану.

(перелік пізнавальних завдань, необхідних для послідовного введення істотних ознак компоненту змісту навчального предмета, із зазначенням демонстрацій, схем дослідних установок, істотних ознак)

IV. Узагальнення і систематизація вивченого.

(подається перелік структурних елементів у тому вигляді, який він матиме в робочих зошитах учнів)

V. Розв'язування навчальної проблеми.

(детально записується розв'язок навчальної проблеми)

VI. Робота з результатом.

(подаються умови задач з відповідіями; повністю записується домашнє завдання)

Конспект уроку подається з детальним розкриттям кожного пункту вказаного плану.

***Примітка** Якщо урок проводився не за інтегративною моделлю навчального процесу, то план-конспект і конспект оформлюються за схемою тієї методики (із зазначенням її назви, після запису теми уроку), що була використана.*

Додаток 7

Схема характеристики студента-практиканта

Характеристика

студента-практиканта _____
(П.І.Б. студента)

фізико-математичного факультету
спеціальності _____,
який проходив практику в _____

_____

(повна назва навчального закладу)

в _____ класі _____ профілю
в період з _____ по _____

1. Охарактеризувати навчальну роботу:

- кількість уроків і позакласних занять з предмета, відмітити теми найбільш успішних і якісних уроків та позакласних занять;
- ступінь педагогічної підготовленості, теоретичний рівень студента;
- володіння методикою викладання та уміння використовувати різну наочність;
- виготовлення наочності;
- загальний рівень розвитку, культура поведінки.

2. Охарактеризувати виховну роботу: перелічити всі виконані види виховної роботи в класі, вказати найбільш успішні; перелічити всі види виховної роботи, що проходили в навчальному закладі в період педагогічної практики, в яких студент приймав участь.

3. Вказати недоліки в підготовці студента до педагогічної та виховної роботи в навчальному закладі. Вказати напрямки подальшого самовдосконалення студента.

4. Висновки про якість проходження педагогічної практики студентом в навчальному закладі.

Директор

_____
(П.І.Б.)

/підпис/

Вчитель фізики

_____
(П.І.Б.)

/підпис/

Класний керівник

_____
(П.І.Б.)

/підпис/

Примітка: підписи завіряються круглою печаткою навчального закладу.

Додаток 8

АТЕСТАЦІЙНИЙ ЛИСТ студента-практиканта

(П.І.Б. студента)
курсу ____ групи ____ фізико-математичного факультету
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка,
що проходив практику у _____ класі _____ профілю

/Навчальний заклад/

з _____ по _____

Оцінки учителів

	П.І.Б.	Підсумков а оцінка	Підпис, дата
Учитель з фізики			
Учитель _____			
Учитель _____			
Класний керівник			

Підписи учителів завіряю

Директор _____
(П.І.Б. директора) (Підпис)

Оцінки методистів

	П.І.Б.	Оцінка	Підпис, дата
Методист з фізики			
Методист з _____			
Методист з педагогіки			
Методист з психології			
Документація			

Кількість балів, отриманих студентом:

Підсумкова оцінка за педагогічну практику: _____

Додаток 9

Схема звіту студента-практиканта про педагогічну практику

В звіті студент повинен проаналізувати та узагальнити проведену їм під час педагогічної практики навчальну, позакласну, виховну та методичну роботу, відмітити свої успіхи, недоліки та висловити пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності педагогічної підготовки студентів. При цьому в звіті слід відобразити такі питання:

1. Скільки відвідав уроків учителів фізики та математики (інформатики).

2. Скільки відвідав уроків з інших предметів в своєму класі. Вказати, з яких предметів. Відмітити результати відвідування.

3. Скільки відвідав уроків у студентів-практикантів.

4. Скільки раз приймав участь в обговоренні уроків учителів, студентів-практикантів.

5. Скільки уроків дав сам студент-практикант (заповнити таблицю):

Усього уроки в	На "відмінно "	На "добре "	На "задовільно "	На "незадовільно"	Без оцінок и

6. Участь у проведенні та перевірці контрольних робіт.

7. Проведення занять з відстаючими учнями. Результати цих занять.

8. Використання експериментальних методів викладання та технічних засобів навчання.

9. Які виготовив навчальні посібники до уроків, саморобні прилади.

10. Яку провів позакласну роботу (фізичні вечори, екскурсії, випуск стіннівок та інше).

11. Яку провів виховну роботу (виховні бесіди, класні збори та інше).

12. Скільки раз відвідав на дому невстигаючих або відсутніх на заняттях учнів. Результати відвідувань.

13. Участь в культпоходах та обговорення.

14. Яку виконав науково-дослідницьку роботу.

15. Участь у інших видах робіт.

16. Пропозиції та побажання навчальному закладу, де проходив практику. Звіт повинен бути підписаним студентом-практикантом з зазначенням дати здачі документації.

Примітка

Звіт разом із звітною документацією по педагогічній практиці надається відповідальному методисту в перший день навчання в університеті після закінчення педагогічної практики.

Приклади конспектів уроків

**Тема уроку: Механічний тиск на поверхню. Одиниці тиску. Сила тиску.
(7 клас)**

Прилади і матеріали: столик, ніжками якого є цвяхи; прозора посудина з піском; набірна гиря.

Учні повинні засвоїти:

1. Фізична величина, що характеризує дію сили на фізичне тіло і чисельно дорівнює відношенню сили, яка діє перпендикулярно поверхні, до площі цієї поверхні, називається тиском.

2. Сила, яка діє перпендикулярно до поверхні, називається силою тиску.

3. Для розрахунку тиску треба силу тиску F поділити на площу поверхні S , на яку вона діє. Позначивши тиск латинською буквою p , можна записати формулу $p = \frac{F}{S}$.

4. За одиницю тиску взято тиск, що його створює сила тиску 1Н , діючи на поверхню площею 1м^2 . Цю одиницю названо паскалем (Па). $1\text{Па} = \frac{1\text{Н}}{1\text{м}^2}$.

5. На практиці застосовують кратні одиниці:

1 гектопаскаль = $1\text{гПа} = 100\text{Па} = 10^2\text{Па}$; 1 кілопаскаль = $1\text{кПа} = 1000\text{Па} = 10^3\text{Па}$; 1 мегапаскаль = $1\text{МПа} = 1000000\text{Па} = 10^6\text{Па}$.

Учні повинні вміти: відокремлювати площу поверхні, на яку діє сила тиску; з визначальної формули тиску знаходити силу тиску, площу опори; для обчислення тиску використовувати визначальні формули ваги тіла і густини речовини.

I. Навчальна задача.

Поставимо перед собою задачу: пояснити, чому для проколювання шкіри шилом з тупим вістрям необхідно

прикласти значно більшу силу, ніж при користуванні шилом з гострим вістрям.

Вирішивши цю задачу ми зможемо пояснити багато інших явищ. Наприклад. Чому шини і гусениці машин, які можуть рухатися по м'якому ґрунту, виготовляють значно ширшими, ніж у машин, що мають таку саму вагу, але працюють на твердому ґрунті?

II. Прогноз.

Що необхідно з'ясувати для вирішення поставленої задачі?

Ми зустрілися із взаємодією тіл, під час якої одне тіло діє на інше тіло в напрямі перпендикулярному до поверхні їх дотику: щоб проколоти шкіру необхідно шилом діяти перпендикулярно поверхні шкіри; найбільша дія машини на ґрунт в напрямі перпендикулярному поверхні ґрунту.

У таких випадках ми, як правило, стверджуємо: шило тисне на шкіру; машина тисне на ґрунт.

У фізиці силу, яка діє перпендикулярно поверхні, називають силою тиску.

У обох прикладах взаємодії тіл мова йде про результат дії сили тиску, пов'язуючи його з площею поверхні дотику тіл, тобто площею поверхні, на яку діє сила.

Розглядаються умови проколювання шкіри шилом, площа вістря якого різна. Розглядаючи умови занурення колес автомобіля у ґрунт, пов'язують результат дії однієї за значенням сили тиску – ваги автомобіля з площею поверхні дотику шин з ґрунтом.

Отже, щоб вирішити поставлену задачу, необхідно дослідити залежність результату дії сили тиску від її значення і площі поверхні, на яку діє ця сила.

III. Введення істотних ознак поняття тиск

1. Що розуміють під результатом дії сили тиску?

Сила тиску, як і будь-яка сила, спричиняє зміну швидкості тіла, або його частин, що відбувається у процесі їх переміщення. Різне зміщення частин тіла, на яке діє сила тиску, в напрямі дії сили, зумовлює деформацію тіла.

Причому, зміщення частин тіла може бути таким, що частина тіла або все тіло руйнується.

Наприклад. Усі різальні інструменти – ножі, ножиці, різці призначені для руйнування шарів тіла, на які вони діють із силою тиску.

Отже, порівняння результатів дії сили тиску ми будемо розуміти як порівняння величин деформації у тіла, на яке ця сила діє.

2. Як залежить результат діє сили тиску від її значення і площі поверхні дотику взаємодіючих тіл?

На зволожений пісок поставимо столик, ніжками якого є цвяхи, так, щоб він торкався піску вістрями цвяхів. На столик поставимо спочатку гирю, меншої, а потім більшої маси.

У даному випадку площа дотику столика і піску не змінюватиметься, а на пісок будуть діяти сили різного значення – ваги столика і гирі.

Спостерігайте за результатом дії столика на пісок і дайте відповідь на запитання: Як залежить результат дії сили тиску від її значення?

Демонструється дослід.

– Що ви спостерігали? Який можна зробити висновок?

Отже, при незмінній поверхні дотику тіл, що взаємодіють, результат дії сили тиску тим більший, чим більше значення цієї сили.

Поставимо на пісок столик так, щоб він торкався піску головками цвяхів. На столик поставимо більшу гирю з тих, що використовувалися у попередньому досліді.

У даному випадку площа дотику тіл – площа поверхні, на яку діятиме сила тиску, більша. Спостерігайте за результатом дії сили тиску. Порівняйте цей результат з попереднім дослідом і дайте відповідь на запитання: Як залежить результат дії сили тиску від площі поверхні, на яку ця сила тисне.

Демонструється дослід.

– Що ви спостерігали? Який можна зробити висновок?

Таким чином, результат дії сили тиску одночасно залежить від її значення і площі поверхні, на яку ця сила діє. Тому, для характеристики дії сили тиску необхідно ввести

фізичну величину, яка враховує залежність результату дії від значення сили тиску і площі поверхні дотику взаємодіючих тіл.

3. Що являє собою нова фізична величина?

Ми встановили, що результат дії сили тим більший, чим більше значення цієї сили і тим менший, чим більша поверхня дотику тіл, які взаємодіють.

– Подумайте, яка фізична величина вказуватиме на результат дії сили тиску у таких випадках: Хлопчик, вага якого 450Н, а площа підошви його взуття 0,03м², глибоко занурюється у сніг; Людина, вага якої 900Н стоїть на лижах з площею поверхні їх дотику до снігу 0,3м², майже не занурюється у сніг.

Після заслуховування пропозицій (мозковий штурм), пояснюється наступне.

Знайдемо відношення сили тиску до площі поверхні, на яку діє сила.

$$\begin{array}{l|l} F_1 = 450\text{Н} & \frac{F_1}{S_1} = \frac{450\text{Н}}{0,03\text{м}^2} = 15000 \frac{\text{Н}}{\text{м}^2} \\ S_1 = 0,03\text{м}^2 & \\ F_2 = 900\text{Н} & \frac{F_2}{S_2} = \frac{900\text{Н}}{0,3\text{м}^2} = 3000 \frac{\text{Н}}{\text{м}^2} \\ S_2 = 0,3\text{м}^2 & \end{array}$$

Як видно, меншому значенню відношення сили тиску до площі дотику взаємодіючих тіл відповідає менший результат дії сили тиску і навпаки.

Фізична величина, що характеризує дію сили на фізичне тіло, і чисельно дорівнює відношенню сили, яка діє перпендикулярно поверхні, до площі цієї поверхні, називається тиском.

4. Як обчислити тиск?

Для розрахунку тиску, треба силу тиску F поділити на площу поверхні S , на яку вона діє. Позначивши тиск латинською буквою p , можна записати формулу: $p = \frac{F}{S}$.

5. В яких одиницях у Міжнародній системі одиниць вимірюється тиск, вважаючи, що ця одиниця є похідною?

– Як визначається похідна одиниця вимірювання фізичної величини?

$$[p] = \frac{1\text{Н}}{1\text{м}^2}.$$

Отже, за одиницю тиску взято тиск, що створює сила тиску 1Н, діючи на поверхню площею 1м². Цю одиницю названо паскалем, на честь французького вченого Блеза Паскаля і позначається так – Па. $1\text{Па} = \frac{1\text{Н}}{1\text{м}^2}$.

Використовуються і кратні одиниці тиску.

Враховуючи значення префіксів: "гекто" – сто, "мега" – мільйон, "кіло" – тисяча, можна записати:

$$1 \text{ гектопаскаль} = 1\text{гПа} = 100\text{Па} = 10^2\text{Па}$$

$$1 \text{ кілопаскаль} = 1\text{кПа} = 1000\text{Па} = 10^3\text{Па}$$

$$1 \text{ мегапаскаль} = 1\text{МПа} = 1000000\text{Па} = 10^6\text{Па}.$$

IV. Систематизація істотних ознак.

В робочих зошитах записують:

Тиск

1. називається
2. силою тиску
3. Для розрахунку $p =$
4. За одиницю

Кратні

Відкрийте підручники на сторінці 151, знайдіть і прочитайте речення, які визначаються записаними словами.

V. Розв'язування навчальної задачі

Перед нами стояла задача: пояснити, чому для проколювання шкіри шилом з тупим вістря необхідно прикласти значно більшу силу, ніж при користуванні шилом з гострим вістря.

У поставленій задачі мова йде про сили тиску, які діють на поверхні різної площі.

Ми знаємо, що чим менша площа дотику двох взаємодіючих тіл, тобто площа поверхні, на яку діє сила тиску, тим більший тиск створює одна й та сама сила.

Отже, площа гострого вістря набагато менша за площу тупого вістря. Тому, щоб одержати однаковий результат –

проколоти шкіру, до шила з гострим вістрям необхідно прикласти меншу силу.

Цей результат можна пояснити на основі молекулярних уявлень про будову речовини.

Гостре вістря шила діє на невелику кількість молекул шкіри, порівняно з тією кількістю молекул, на яке діє шило з тупим вістрям.

Молекули під дією сили тиску зміщуються. Якщо ці зміщення стають такими, що молекулярні сили перестають діяти на таких відстанях між частинками, то шило проколює шкіру.

Чим менша площа поверхні дотику шила і шкіри, тобто чим менша кількість молекул, на які діє сила тиску, тим менша потрібна сила для подолання молекулярних сил, що перешкоджають руйнуванню зв'язків між молекулами.

– Пояснити чому один і той самий автомобіль менше занурюється в ґрунт, коли його шини або гусениці широкі? Пояснити це на основі молекулярних уявлень про будову речовини.

VI. Робота з результатом

Задача. Спортсмен, маса якого 78кг, стоїть на лижах. Довжина кожної лижи 1,98м, ширина 8 см. Який тиск чинить спортсмен на сніг? (колективний розв'язок задачі).

$p = ?$			Вихідна формула $p = \frac{F}{S}$
$m = 78\text{кг}$	78кг		Сила тиску – це вага тіла $F = P$. Вага тіла
$l_1 = 1,98\text{м}$	1,98м	$P = mg$	
$l_2 = 8\text{см}$	0,08м		Площа опори $S = l_1 \cdot l_2 \cdot n$
$n = 2$	2		Отже
$F = mg, \quad p = \frac{mg}{l_1 \cdot l_2 \cdot n}, \quad p = \frac{78\text{кг} \cdot 10 \frac{\text{Н}}{\text{кг}}}{1,98\text{м} \cdot 0,08\text{м} \cdot 2} \cong 24\text{кПа}$			

Задача. Лід витримує тиск 90кПа. Чи пройде по ньому трактор масою 5,4т, якщо він має гусениці, площа дотику яких до льоду 1,5м²? (колективний розв'язок задачі).

$p - ?$		Необхідно порівняти тиск трактора на
$m = 5,4\text{т}$	$5,4 \cdot 10^3 \text{кг}$	лід з припустимим тиском.
$p = 90\text{кПа}$	$90 \cdot 10^3 \text{Па}$	Вихідна формула $p = \frac{F}{S}$
$S = 1,5\text{м}^2$	$1,5\text{м}^2$	Сила тиску – це вага трактора $F = P$.
Вага трактора $P = mg$		

$$\text{Отже, } F = mg, \quad p_1 = \frac{mg}{S}, \quad p_1 = \frac{5,4 \cdot 10^3 \text{кг} \cdot 10 \frac{\text{Н}}{\text{кг}}}{1,5\text{м}^2} = 36 \cdot 10^3 \text{Па} = 36\text{кПа}$$

$$p_1 < p$$

Трактор пройде по льоду.

Вдома. Опрацювати § 22.

Виконати вправу 22 № 1, 2, 3, 5, 6.

Вивчити конспект.

Повторити «Рух і взаємодія молекул».

Тема уроку: Лінзи. Оптична сила та фокусна сила лінзи

Мета:

Навчальна: продовжити вивчення світлових променів, їх поширення, ознайомити учнів з лінзами, вивчити властивості збиральної та розсіювальної лінзи, дати поняття оптичної та фокусної сили лінзи;

Розвивальна: сприяти розвитку логічного мислення, уміння бачити, чути, збирати і аналізувати інформацію, самостійно робити висновки;

Виховна: виховувати уважність під час роботи, вчитися користуватися придбаними знаннями при розв'язуванні практичних та пізнавальних задач.

Тип уроку: комбінований, який включає в себе засвоєння нових знань, вмінь та навичок, закріплення та систематизацію раніше отриманих знань.

Обладнання: фотоапарат, підзорна труба, мікроскоп, бінокль, об'єктив, набір лінз на підставках, екран, набір з геометричної оптики.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Перевірка підготовки учнів до уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Світло нам дарує диво
Бачить світ у всій красі:
Блиск гірлянди мерехтливий
Чи сріблястої роси.
Міст веселки семибарвний
Чи неонові вогні,
Міражі, полярні сяйва,
А чи зайчик на стіні.

Не всі тіла ми можемо більш детально роздивитися, приближуючи їх до очей. Є тіла, які ми не можемо приблизити, (наприклад, тіла, що на небі) чи вони такі малі,

що їх не можна побачити. В таких випадках використовуються оптичні прилади.

На столі вчителя знаходяться прилади: фотоапарат, підзорна труба, бінокль, об'єктив та ін.

Яка деталь є спільною в цих приладах? Назвіть її.

Отже, лінза. Записуємо тему уроку.

А ви знаєте, що слово «лінза» в перекладі з німецької мови «чечевиця». Тому, що лінза має не круглу форму, а як чечевиця приплюснуту.

III. Актуалізація опорних знань

Для вивчення нової теми нам потрібно згадати раніше вивчений матеріал.

Давайте згадаємо, як поширюється світло в однорідному середовищі?

А коли в нього на шляху зустрічається прозоре тіло, то яке явище ми спостерігаємо?

Тепер виконаємо самостійно тести в двох варіантах. Для цього на партах вже розложені завдання та по дві таблиці для відповідей. Один лист з відповідями при закінченні роботи здають, а другий залишають у себе для того, щоб перевірити правильність вибраних відповідей.

Зміст тестів

1 варіант

1. В якому з тверджень йде мова про заломлення світла?

- а) кут падіння рівний куту відображення;
- б) Якщо поверхня тіла знаходиться далі від джерела світла, тим менше світової енергії падає на тіло;
- в) На межі двох прозорих середовищ напрямок світлового променя змінюється;
- г) В однорідному прозорому середовищі світло поширюється прямолінійно.

2. Якщо світловий промінь падає на білий папір, то ми спостерігаємо...

- а) повне поглинання
- б) розсіяне відображення
- в) дзеркальне відображення
- г) заломлення

3. Кут падіння променя на дзеркальну поверхню дорівнює 40° . Чому дорівнює кут між падаючим та відбитим променем?

- а) 40°
- б) 60°
- в) 20°
- г) 80°

4. Дівчинка знаходиться на відстані 1м від вертикального дзеркала. На якій відстані від дзеркала знаходиться її зображення?

- а) 1м
- б) 2м
- в) 0,5 м

5. Якого кольору промінь відбивається від зеленої поверхні?

- а) зелений
- б) всі кольори
- в) всі поглинаються

6. На якій відстані від вертикального плоского дзеркала ви повинні знаходитися, щоб побачити своє відображення від себе на відстані 1,5 м?

- а) 1,5м
- б) 3м
- в) 0,75м

2 варіант

1. Якщо світло падає на межу поділу двох прозорих середовищ, то ми спостерігаємо...

- а) заломлення
- б) відображення
- г) дзеркальне відображення
- в) він туди не потрапляє

2. коли світло падає на дзеркальну поверхню то ми спостерігаємо...

- а) заломлення
- б) відображення
- в) розсіяне відображення
- г) поглинання

3. Кут падіння світлового променя на дзеркальну поверхню дорівнює 30° . Чому дорівнює кут між падаючим та відбитим променем?

- а) 60°
- б) 30°
- в) 15°
- г) 45°

4. Кіт бачить себе в дзеркалі на відстані 2м. На якій відстані знаходиться дзеркало від кота?

- а) 2м
- б) 1м
- в) 4м

5. Який колір відбивається від синьої поверхні?

- а) всі кольори
- б) тільки синій
- в) всі окрім синього
- г) всі поглинаються

6. На якій відстані від вертикального плоского дзеркала ви повинні знаходитися, щоб бачити своє відображення від себе на відстані 2м?

- а) 4м
- б) 1м
- в) 2м

На виконання роботи відводиться 5 хв. Після здачі робіт, звіряють свої відповіді з правильними(які висвічуються на екрані чи на дошці) та відповідають вчителю про кількість правильних.

IV. Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу

1) Поняття лінзи

Записати в зошит означення лінзи та звернути увагу, за допомогою чого утворюються лінзи.

Лінзою називають прозоре тіло, обмежене з обох боків сферичними поверхнями.

Лінзу називають **тонкою**, якщо її товщина мала порівняно з радіусами сферичних поверхонь, що її обмежують. Подальше ми будемо вивчати тільки тонкі лінзи.

2) Види лінз. Ознака за якою їх можна відрізнити

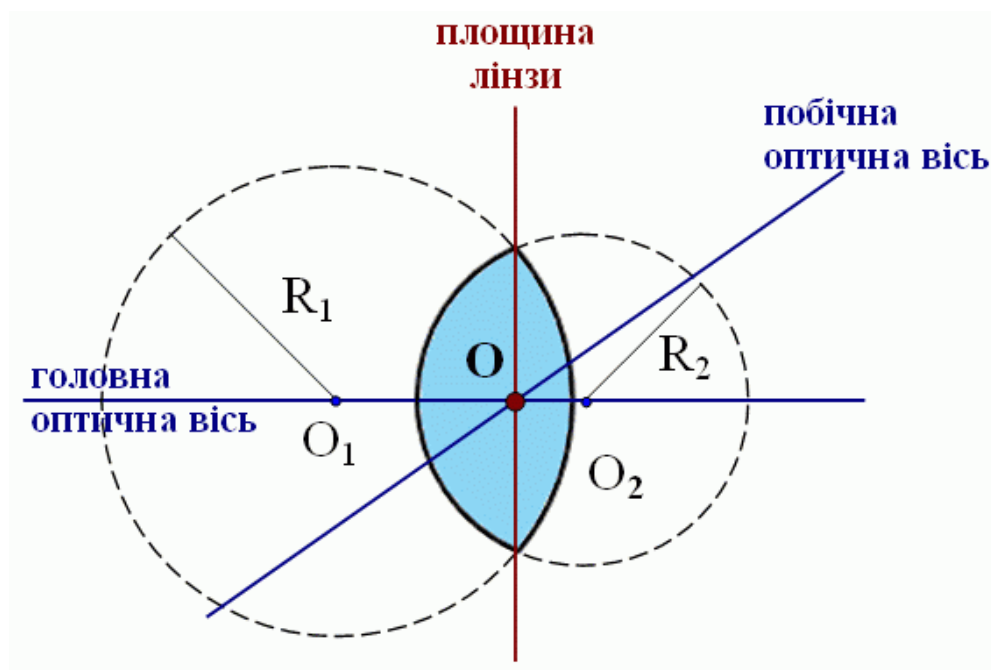
Вияснити чим відрізняються збиральні лінзи від розсіювальних.

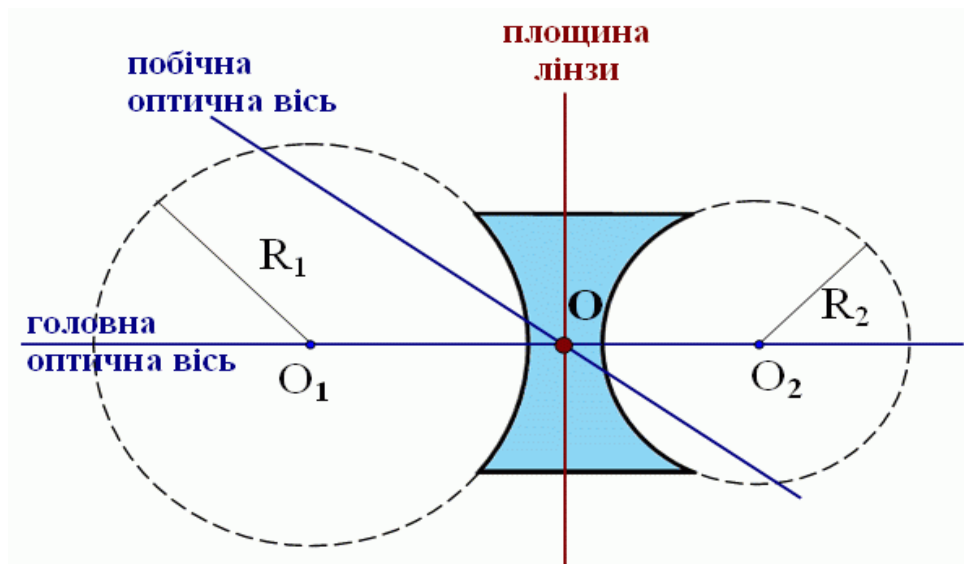
Сферичні тонкі лінзи бувають опуклі і ввігнуті.

1,2,3 – опуклі; 4,5,6 – ввігнуті

Опуклі лінзи мають властивість збирати заломлене світло (кожну з лінз можна умовно розділити на три частини, з яких краї — призми, що заломляють промені до основи, а середина — плоско паралельна пластинка), тому їх називають **збиральними** (у них середина товста, а краї тонші). **Ввігнуті** лінзи розсіюють світло після заломлення, їх називають **розсіювальними** (середина тонка, а краї товстіші).

Дітям показують декілька лінз, які за допомогою тільки рук повинні знайти де збиральні лінзи а де розсіювальні.

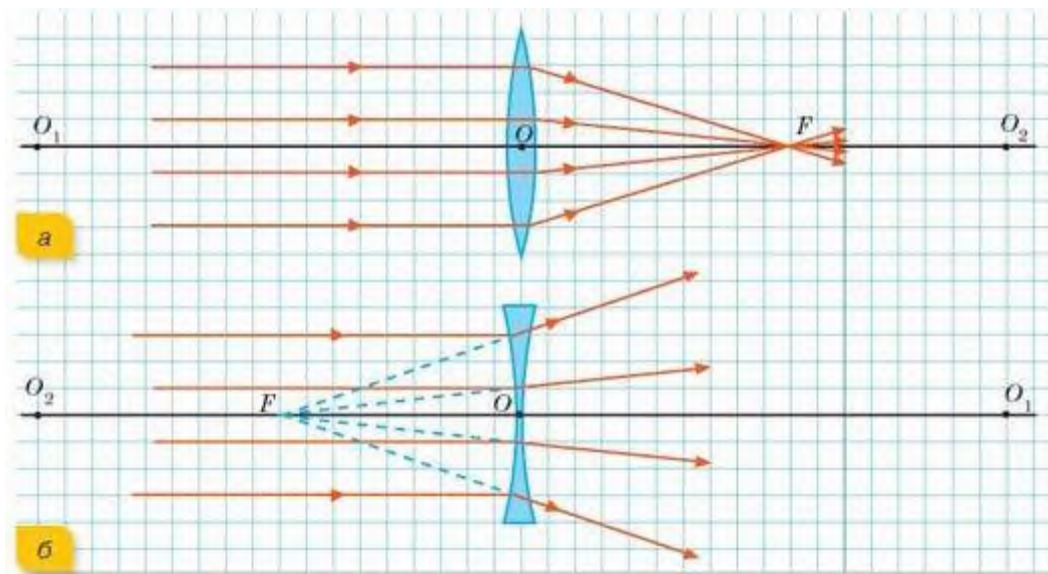
3) Характеристики лінз. Хід променів через лінзи

На дошці та в зошитах малюємо всі основні лінії та основні характеристики лінз. Наносимо на малюнок, як будуть себе вести промені при проходженні в збиральній та розсіювальній лінзах. (див. малюнок вище)

Оптичний центр лінзи (точка O) – точка площини лінзи, де товщина лінзи максимальна (для опуклої лінзи) або мінімальна (для ввігнутої лінзи). Промені, що проходять через центр лінзи не заломлюються.

Проведемо лінію через оптичний центр лінзи та перпендикулярно до її площини. Цю лінію називають **головною оптичною віссю**. В збиральній лінзі промені, що паралельні головній оптичній вісі заломлюються і проходять через фокус.

Після проходження розсіювальної лінзи паралельні промені рівномірно розходяться так, що їх продовження перетинаються в уявній точці - **фокусі**.

У збиральній лінзі фокус є дійсним, а в розсіювальній - уявним.

4) Фокусна відстань та оптична сила лінзи.

Введемо основні фізичні поняття (фокусна відстань та оптична сила) та їх одиниці вимірювання.

Будь яка лінза має два основні фокуси, розташованих на однаковій відстані від її оптичного центра.

Відстань від головного центра лінзи до головного фокуса називають **фокусною відстанню лінзи**.

F- фокусна відстань лінзи

[F] - 1 м.

Фокусну відстань збиральної лінзи домовилися вважати додатною, а розсіювальної – від'ємною. Чим менша за модулем фокусна відстань тим сильніші заломлювані властивості має лінза, тим більша кривизна випуклості у лінзи.

Оптична сила лінзи - це фізична величина, яка характеризує лінзу та є оберненою до фокусної відстані лінзи.

D – оптична сила лінзи

$$D = \frac{1}{F}$$

[D] - 1 дптр (діоптрія) = 1/м = м⁻¹

1 діоптрія - це оптична сила лінзи, фокусна відстань якої дорівнює 1 м.

Оптична сила збиральної лінзи додатна, розсіювальної – від’ємна.

V. Засвоєння нових знань, вмінь та навичок

1) Чим відрізняються лінзи

+2дптр

та

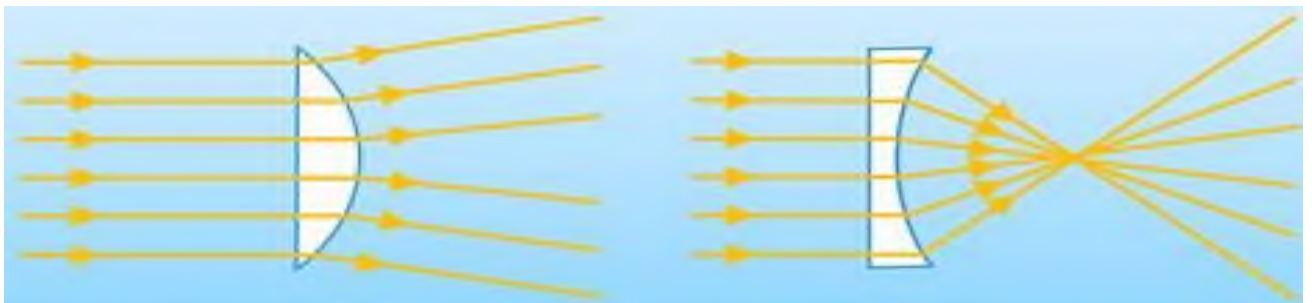
- 2 дптр

F = 3м

F = 0,5м, яка з них більш

випукла?

2) Ми з вами весь час говорили за лінзи оптична густина яких була більшою за оточуюче середовище. Давайте поміркуємо, якою буде збиральна та розсіювальна лінза, якщо оптична густина матеріалу, з якого зроблена лінза, менше оптичної густини середовища? Згадаємо тільки, що буде з кутом під час заломлення, якщо промінь переходить з середовища з менш оптичною густиною. Самостійно пробують будувати хід променів.

VI. Домашнє завдання: §14, Впр.14 №3, 4, 5

Додаткове завдання. Знайдіть у романі Ж. Верна «Таємничий острів» інформацію про те, як герої видобували вогонь без сірників

VII. Підбиття підсумків уроку (рефлексія)

За зовнішнім виглядом лінзи бувають _____ та _____.

По тому як вони пропускають світло, лінзи бувають _____ та _____.

Всяка лінза має _____ фокуса. В збиральній лінзи він називається _____, а в розсіювальній _____.

Випуклі та увігнуті

Збиральні та розсіювальні

Два фокуса

Дійсний, уявний (цю роботу можна запропонувати в електронному вигляді або кожному свою роботу, з перевіркою правильності виконання)

Яка краса на цій фотографії. Що собою нагадують капельки роси? На наступному уроці ми продовжимо вивчати лінзи та навчимося будувати зображення в лінзах.

Дякую!

Урок Густина речовини
Лабораторна робота "Визначення густини твердого тіла"

Прилади і матеріали: набір мензурок, набір важільних терезів, набір важків, тіла неправильної форми, вода.

I. Пригадаємо, що необхідно знати про густину речовини. Сформулюйте речення, які визначаються словами:

- відрізняються
- фізична величина
- одержуємо формулу
- вимірюється

II. Сьогодні вам необхідно буде експериментально визначити густину речовини з якої складається тверде тіло.

В и вже знаєте, як знайти об'єм твердого тіла за допомогою мензурки, масу тіла, зважуючи на важільних терезах, формулу для обчислення густини речовини.

У зошитах для лабораторних та самостійних робіт записати:

Дата

Лабораторна робота №4

Визначення густини речовини

Завдання: визначити густину речовини твердого тіла.

Вихідна формула:

Прилади і матеріали:

№ з/п	m, г	V ₁ , см ³	V ₂ , см ³	V = V ₂ - V ₁	ρ, г/см ³

m – маса тіла, V₁ – об'єм води в мензурці, V₂ – об'єм води з тілом, V – об'єм тіла, ρ – густина речовини.

Висновок:

Вдома. Підготуватися до атестації.

Урок. Рівномірний рух. Розв'язування задач.

IV. Систематизація істотних ознак "Швидкості рівномірного руху".

- Який рух називають рівномірним рухом?
- Чим відрізняються одні від одних рівномірні рухи?
- Що називають швидкістю рівномірного руху?
- Як знайти значення швидкості рівномірного руху?
- Яка основна одиниця вимірювання швидкості?
- Який напрям швидкості?

V. Розв'язування навчальної задачі

Перед нами стояла задача: З'ясувати, як обчислити шлях? Цю задачу ми розв'язували для випадку рівномірного руху.

Розв'яжемо таку задачу. Тіло рухається рівномірно і за 10с проходить шлях 20м. Визначити, який шлях проходить тіло за 2с.

$s_2 = ?$	$\left \begin{array}{l} \text{Якщо тіло рухається рівномірно, то швидкість його руху дорівнює } v = \frac{s}{t}. \text{ З цієї формули випливає} \\ s = v \cdot t. \end{array} \right.$
$t_1 = 10\text{с}$	
$s_1 = 20\text{м}$	
$t_2 = 2\text{с}$	

Отже, щоб знайти шлях, необхідно знати швидкість руху і час руху. Час руху відомий – 2с. А швидкість руху не відома.

Рівномірний рух – це рух із незмінною швидкістю. Це означає, що швидкість рівномірного руху не залежить від того, який час рухалося тіло. Будь-який шлях тіло проходить з однаковою швидкістю і 20м, і 1м, і 1см тощо. Тому, можна знайти швидкість даного рівномірного руху, враховуючи, що тіло за час t_1 проходить шлях s_1 .

$$v = \frac{s_1}{t_1} \quad v = \frac{20\text{м}}{10\text{с}} = 2 \frac{\text{м}}{\text{с}}.$$

Враховуючи, що швидкість руху не змінюється, тобто з такою самою швидкістю тіло рухається протягом часу t_2 .

$$\text{Отже, } s_2 = v \cdot t_2 \quad s_2 = 2 \frac{\text{м}}{\text{с}} \cdot 2\text{с} = 4\text{м}.$$

VI. Робота з результатом

1. Задача. Два тіла рухаються рівномірно, одне зі швидкістю 18км/год, друге – із швидкість 15м/с. Яке з тіл має більшу швидкість руху?

– Як це узнати?

– Виразити швидкість у м/с.

$$18 \frac{\text{км}}{\text{год}} = 18 \frac{1000\text{м}}{3600\text{с}} = 5 \frac{\text{м}}{\text{с}}.$$

2. Задача. Автобус рухався рівномірно зі швидкістю 72км/год. Який шлях проїжджає автобус за 10хв?

Ми зустрілися з задачею, в якій фізичні величини виражені у різних одиницях. У таких випадках необхідно переписати умову задачі, виразивши всі фізичні величини у Міжнародній системі одиниць. Зробимо це.

$\begin{array}{l} s = ? \\ v = 72 \frac{\text{км}}{\text{год}} \\ t = 10\text{хв} \end{array}$	$\begin{array}{l} 20 \frac{\text{м}}{\text{с}} \\ 600\text{с} \end{array}$	$s = vt \quad s = 20 \frac{\text{м}}{\text{с}} \cdot 600\text{с} = 12000\text{м} = 12\text{км}$
--	--	---

Розв'язуючи цю задачу, ми вважали, що автобус рухався рівномірно. У дійсності автобус, як і будь-який транспорт, рухається не рівномірно – швидкість його на різних ділянках шляху має різні значення, незважаючи на те, що за деякі рівні проміжки часу він може проходити однакові шляхи.

Наприклад, пасажир рейсового автобуса помітив, що автобус за кожні 0,5год проїжджає 20км. Чи рухався автобус рівномірно?

Звичайно, ми не можемо дати відповіді на це запитання, тому що нам невідомо як рухався автобус за будь-які рівні проміжки часу – за кожну хвилину, за кожну секунду тощо.

Коли мова йде про швидкість руху транспорту, спортсмена, птиці, то мають на увазі так звану середню швидкість. Ця швидкість має смисл тільки на конкретному шляху, тому що на різних відрізках шляху швидкість має різні значення – тіло рухається то швидше, то повільніше і навпаки. Знання середньої швидкості дозволяє порівняти рух тіла на певному шляху з відомим рівномірним рухом.

Вдома. Сторінка 47, №3, 4. На наступному уроці треба знати зміст понять "рівномірний рух" і "швидкість".

Додаток 11

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра педагогіки

Звітна документація з практики

Студента _____ групи

_____ (ППП)

Школа _____ (база
практики)

Методист з педагогіки:

_____ (науковий ступінь, вчене звання, ППП)

Суми 2021

Додаток 12

1. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН ВИХОВНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

**Фрагмент плану виховної роботи класного керівника для ___ класу лютий-березень 2020 року*
(варіант 1)**

Тижні практики	I. Організація учнівського колективу	II. Основні напрямки виховної роботи Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе					Індивідуальна робота	Робота з батьками
		1	2	3	4	5		
		ставлення до суспільства і держави	ставлення до інших людей	ставлення до природи	ставлення до мистецтва	ставлення до самої себе		
1 тиждень								
2 тиждень								
3 тиждень								
4 тиждень								
5 тиждень								
6 тиждень								

Заповніть календарні дати. Основні напрями виховної роботи рекомендовані (ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе), можете обрати інші (Лист № 1/9-520 від 14.08.2008. Щодо планування роботи класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти
Внесіть в план роботи власний захід (дату, тему), заходи які спостерігали в школі, можете користуватись планом виховної роботи класного керівника

**Фрагмент плану виховної роботи класного керівника для ___ класу
лютий-березень 2020 року* (варіант 2)**

Тижні практики	I. Організація учнівського колективу	II. Основні напрямки виховної роботи								Індивідуальна робота	Робота з батьками
		1	2	3	4	5	6	7	8		
		Національно-патріотичне виховання	Родинно-сімейне виховання	Духовно-моральне виховання	Правове виховання	Трудове і економічне виховання	Естетичне виховання	Екологічне виховання	Формування здорового способу життя		
1 тиждень											
2 тиждень											
3 тиждень											
4 тиждень											
5 тиждень											
6 тиждень											

Заповніть календарні дати.

Основні напрями виховної роботи рекомендовані (національно-патріотичне виховання, родинно-сімейне виховання ...), можете обрати інші (Лист № 1/9-520 від 14.08.2008. Щодо планування роботи класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

Внесіть в план роботи власний захід (дату, тему), заходи які спостерігали в школі, можете користуватись планом виховної роботи класного керівника

Додаток 13

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.
Макаренка

Кафедра педагогіки

Методична розробка
виховного заходу на тему:

ТЕМА

Напрямами виховання: *Ціннісне*
ставлення до себе

Для учнів __ класу

Розробив: студент __ групи

(ППП)

Суми 2021

Мета: ознайомити учнів з загальнолюдською якістю – толерантність, розкрити позитивне значення толерантності у формуванні цілісної особистості молодшої людини.

Завдання:

- а) навчальні:** розкрити поняття „толерантність”, показати певні рівні толерантної поведінки людини;
- б) виховні:** виховувати спостережливість, уважність до інших людей; здатність бачити і розуміти відмінність іншої людини від себе, вчити встановлювати стосунки на доброзичливій основі; сприяти формуванню ціннісних установок на толерантне спілкування та навичок толерантної поведінки, звичок; виховувати чуйність, взаємоповагу, людяність, терпимість і небайдужість;
- в) розвиткові:** розвивати адекватну самооцінку, вміння аналізувати, приймати рішення, вибирати правильну позицію.

Форма проведення: психологічний практикум.

Місце проведення: класна кімната.

Обладнання: плакат з епіграфом матеріали „Декларації принципів толерантності”, роздатковий діагностичний інструментарій (анкети, бланки опитувальника), плакат „Риси толерантної особистості”, дерево з листочками, афоризми про толерантність, ватмани, маркери, мішечок.

План проведення

- I.** Організація початку заняття.
- II.** Актуалізація опорних знань, мотивація учнів, спільне визначення проблеми та теми виховного заходу.

- 1) Вступне слово вчителя. Психологічна установка.

III. Основна частина.

- 1) Поняття про толерантність. Робота в групах.
- 2) Анкетування „Ваш рівень толерантності”.
- 3) Діагностика толерантної особистості.
- 4) „Мудрість з дерева пізнання” (Обговорення висловів видатних людей про толерантність).
- 5) Виконання творчого завдання в групах.

IV. Підсумок заняття. Вручення „Мішечка порад”.

I. Підготовчий етап

Виготовити плакат з епіграфом до виховного заходу; заздалегідь підготувати бланки опитувальника „Риси толерантної особистості” для кожного учня. Діти поділені на 3 групи, кожна група отримала попереднє завдання для виступу (статті із „Декларації принципів толерантності”). Заготовлені анкети для визначення рівня толерантності. Підготувати плакат або модель дерева з листочками, на яких записані вислови визначних людей про толерантність; виготовити три квітки („Толерантність”) для творчої роботи; підготувати мішечок з написаними порадами „Прагніть бути толерантними”.

II. Основний етап (проведення).

III. Підсумок заняття

Хід проведення

Список використаних джерел

СХЕМА АНАЛІЗУ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Варіант 1

I. Загальні відомості

- 1) Назва заходу.
- 2) Дата і місце його проведення. Хто проводить.
- 3) Склад групи учнів.
- 4) Вид діяльності: епізодичний захід, плановий, терміновий, система заходів тощо.
- 5) Мета заходу: на вирішення яких завдань класного колективу і формування яких якостей учнів розрахований даний захід.
- 6) Психолого-педагогічне обґрунтування вибору виду і змісту діяльності:
  - ✓ відповідність заняття загальним виховним завданням;
  - ✓ рівень розвитку класного колективу;
  - ✓ вікові особливості учнів.

II. Аналіз підготовки заходу.

- 1) Хто був ініціатором даного заходу і як він готувався. У чому і яким чином проявилась активність, самостійність і ініціативність учнів.
- 2) Методика підготовки заходу: планування, розробка, участь дітей.
- 3) Чи зміг учитель у підготовчий період викликати розуміння необхідності і значущості діяльності, що передбачається.

III. Хід заходу.

- 1) Наскільки доказово, чітко, емоційно були розкриті перед учнями цілі і завдання діяльності, що передбачається.

- 2) Наскільки змістовно, цікаво і організовано проходила робота.
- 3) Які знання набули учні у ході заходу, які соціальні установки формувалися в учнів, до якої суспільно-корисної діяльності спонукало їх це заняття.
- 4) Які висновки зробили учні під час роботи і по її завершенні. Яких результатів досягли.
- 5) Як відбився проведений захід на формуванні громадської думки колективу і окремих учнів, на їх взаємостосунках. Які можуть бути наслідки для розвитку колективу, для формування його громадянської спрямованості.
- 6) Яким є його вплив на окремих учнів: емоційно-естетичний відгук на прекрасне у мистецтві; етика праці, художня діяльність; естетика поведінки.
- 7) Роль і місце старших (класного керівника, психолога, запрошених) на даному занятті.
- 8) Методика роботи, характер відносин, їх відповідність виховним завданням, віковим та індивідуальним особливостям, рівню розвитку колективу.

IV. Аналіз діяльності вихователя.

- 1) Які риси характеру вихователя сприяли проведенню виховної роботи з учнями, які, навпаки, заважали.
- 2) Які педагогічні здібності виявились під час проведення виховної роботи з учнями.
- 3) Чи виявився педагогічний такт вихователя і в чому саме. Випадки нетактовності вихователя.
- 4) Чи сприяв або заважав психічний стан вихователя проведенню виховної роботи і чому.

Варіант 2

1. Загальні відомості про виховний захід. Обґрунтування мети, форми проведення. Врахування особливостей позакласної роботи вчителя-предметника, класного

керівника, традицій школи у плануванні заходу. Чим викликана необхідність проведення даного заходу і чи відповідає його мета віковим та індивідуальним особливостям учнів.

2. Підготовчий етап:

- ✓ зміст роботи;
- ✓ врахування інтересів школярів, яка мотивація була виявлена в учнівському колективі на цьому етапі;
- ✓ які завдання розв'язувались;
- ✓ особливості підготовки.
- ✓ План заходу (основні етапи).

4. Змістовність і повнота плану, ступінь підготовки студента до проведення заходу.

5. Психолого-педагогічний аналіз кожного етапу (ефективність обраних методів, прийомів, засобів; відповідність їх поставленій меті; аналіз ускладнень, що виникли. Психологічна атмосфера аудиторії, ступінь участі кожного учня та колективу у проведенні заходу. Поведінка учнів, їх вихованість, активність.

6. Скільки учнів і яку участь брали у підготовці і проведенні заходу. Характер участі – ініціатори чи виконавці. Роль активу учнів класу.

7. Ефективність заходу. Його пізнавальна і виховна цінність. Вплив на формування почуттів, переконань, вмінь і навичок. Чи сприяв виховний захід згуртуванню учнівського колективу, виробленню чи зміцненню громадської думки. Як він впливав на окремих учнів. До яких видів діяльності він прилучив учнів. Поведінка учнів, їх ставлення до даного заходу.

8. Загальна оцінка заходу. Чи досягнута мета, причини успіхів та невдач.

СХЕМИ АНАЛІЗУ УРОКУ

Схема 15. 1. Комплексний аналіз уроку

Комплексний аналіз уроку проводиться за такими напрямками:

1-й напрям – аналіз виконуваних вчителем завдань: як враховуються і відбиваються принципи навчання у змісті й методиці роботи вчителя, наскільки повно досягнуте дидактичні і виховні завдання уроку; в якій мірі активізувалася пізнавальна діяльність школярів на різних етапах уроку, що стимулювало відповідальне ставлення учнів до навчальної праці; наскільки об'єктивно оцінювались знання, вміння, навички, як здійснювався зв'язок теорії з практикою, наскільки вдало сполучалися зміст і методи навчання, технічні засоби; що робилося для урахування вікових та індивідуальних особливостей, можливостей і здібностей школярів.

2-й напрям – аналіз виховного впливу уроку: що на уроці служило ідейно-моральному, естетичному, розумовому, фізичному розвитку, трудовому вихованню і профорієнтації; як знання допомогли осмислити й оцінити явища соціальної дійсності, події в житті країни, держави, краю, міста, села, школи, класу; якими є виховні стосунки між учнями; наскільки сприяла організація навчальної роботи формуванню особистісних якостей тощо.

3-й напрям – аналіз педагогічних можливостей і особливостей учителя: які особистісні якості вчителя виявлялися на різних етапах уроку (педагогічна етика і культура, зовнішній вигляд, естетика одягу вчителя, культура мовлення, манера триматися, авторитетність, вміння бачити клас, активізувати й мотивувати працю дітей, визначати типові помилки в їхній роботі і усувати

їх, оцінювати результати своєї праці і підсумки навчання школярів, вносити корективи).

4-й напрям – аналіз діяльності учнів на уроці: врахування вчителем вихованості і навченості дітей, результатів попередніх занять, працездатність учнів на уроці, вміння мислити, працювати самостійно, надавати допомогу товаришу, допитливість, стійкість інтересів, розвиток мовлення, вміння застосовувати теорію на практиці та ін.

Схема 15. 2. Психолого-педагогічний аналіз уроку

I. Тема, мета і задачі уроку.

Структура уроку і його психологічна доцільність.

II. Психологічна оцінка змісту уроку.

1. Якою є якість навчального матеріалу (описовий чи пояснювальний, ступінь наочності, конкретності, абстракції і узагальненості)?

2. Активізація яких сторін пізнавальної діяльності учнів вимагає сприйняття цих знань (образної чи словесно-логічної пам'яті, абстрактного мислення, уяви)? Які емоції він може викликати?

3. Чи відповідає даний матеріал віковим особливостям пізнавальної діяльності учнів, їх життєвому досвіду і рівню знань?

4. Як учитель досягає того, що складна навчальна інформація стає доступною для сприйняття школярами даного віку, зрозумілою і цікавою (якість і простота викладання, наявність яскравих прикладів, аналогій, порівнянь, використання наочних засобів, зв'язок з життям)?

5. У чому полягає виховний вплив матеріалу, що вивчається (моральний, естетичний і т.д.)? Чи оптимально вчитель реалізує його виховні можливості?

III. Визначення якості пізнавальної діяльності учнів на уроці і управління нею:

1. Організація уваги.

Шляхи організації уваги на всіх етапах заняття (прохання до учнів бути уважним, підкреслення важливості роботи, що проводиться, постановка конкретної задачі, використання принципу наочності і звернення до мимовільної уваги і т.д.).

Види уваги, що мають місце на уроці, і форма їх виявлення в окремих школярів. засоби переключення уваги учнів з однієї роботи на іншу.

В яких складних видах діяльності, запропонованих учителем, вимагався розподіл уваги учнів і як вони з цим справилися?

2. Організація сприйняття і його характер.

Що є об'єктом сприйняття учнів (мова вчителя, текст підручника, різноманітні наочні засоби)?

Якість матеріалу сприймання. Використання наочних засобів, їх функція на уроці. Осмислення сприймання навчальної інформації.

3. Активізація пам'яті та її розвиток.

Звертання вчителя до пам'яті школярів. З якою метою воно проводилося на різних етапах заняття? До яких видів пам'яті звертався вчитель на уроці (наочно-образна, словесно-логічна, емоційна, мимовільна, довільна, механічна, логічна)? Які прийоми кращого запам'ятовування даних знань використав учитель (постановка мети запам'ятати, логічна обробка матеріалу, встановлення різного роду асоціацій, включення в діяльність, повторення, емоційне навантаження і т. ін.)? Як проявились в окремих учнів на уроці процеси пам'яті (запам'ятовування, впізнання, відтворення, забування)?

4. Активізація розумової діяльності.

Як учитель формував наукові поняття в учнів? Як при цьому використовував наочні засоби?

Які зв'язки між поняттями він установлював і які судження формував? Яким шляхом (індуктивним чи дедуктивним) вів учнів до тих чи інших понять і суджень?

Чи викликав учитель у школярів потребу засвоїти дані поняття (розкрив їх теоретичне значення, показав практичне застосування, пов'язав з життям і т.д.)?

Які засвоєння понять виявлені вчителями на уроці і помилки при визначенні понять?

Як вчитель активізує самостійне творче мислення школярів? Чи відрізнявся урок проблемною побудовою? Якими шляхами створювалися проблемні ситуації? Чи були активними учні у пошуках відповіді?

Які конкретні розумові дії самостійно виконували школярі для того, щоб знайти розв'язання проблеми (проаналізувати один приклад)? На якому рівні клас підготовлений до проблемного навчання (загальний рівень розвитку: наявність необхідних знань і вмінь, кількість школярів, які активно проявили себе у пошуках відповіді на запитання)?

Чи навчив учитель дітей прийомам раціонального мислення, чи давав приклади алгоритмічного типу і як він їх застосовував?

Наскільки струнко, логічно, послідовно був побудований урок в цілому?

Якою була логіка суджень і їх помилки?

5. Чи активізувалися на уроці пам'ять, репродуктивна і творча уява школярів?

6. Як враховував учитель індивідуальні характеристики учнів?

IV. Організація вчителем зворотнього зв'язку.

2. На яких етапах уроку (під час опитування, при викладі нового матеріалу, при закріпленні) учитель звертався до школярів і з якою метою?
3. Які рівні засвоєння знань учнями можна виявити на уроці?
4. Чи мав зворотній зв'язок не тільки контролюючий, але й навчальний характер? У чому це проявилось?
5. Як ставилися учні до одержаних оцінок на уроці?
6. Чи впливав характер відповідей школярів на подальші дії та слова вчителя, тобто, як він перебудовував свою діяльність у залежності від зворотньої інформації?

V. Виховний вплив особи учителя і його діяльності на уроці.

1. Виховний вплив учителя: його зовнішності, мови, манер, характеру спілкування з учнями. Ставлення дітей до нього. Емоційний клімат уроку.
2. Вимоги вчителя та їх значення для формування цінних вольових і моральних якостей учнів (до відповіді, поведінки, мови, дисципліни і т. д.). Ставлення дітей до цих вимог.
3. Виховне значення методів і прийомів навчання, які використовувалися на уроці.
4. Як учитель формував навички навчальної роботи (як слухати пояснення, робити нотатки, моделювати умови задач, працювати з підручником, знаходити способи розв'язання, контролювати себе і т. ін.), як він учив дітей навчатися?

VI. Результати уроку.

Чи досягнута мета уроку? За якими психологічними показниками можна судити про це (рівень засвоєння, увага, інтерес, виявлення емоцій)? Що дав урок для загального розвитку учнів?

Схема 15. 3. Аналіз та обговорення уроку

Тема уроку: (клас, предмет, учитель).

Мета уроку. Відповідність типу уроку його меті. Ступінь досягнення поставленої мети та реалізації завдань уроку.

Організаційна сторона уроку:

- а) тип, структура, етапи уроку (актуалізація, мотивація, сприймання, осмислення, узагальнення навчального матеріалу, домашнє завдання, перевірка і т. ін.);
- б) розподіл часу на кожний структурний елемент уроку, раціональне його використання;
- в) логічна послідовність і єдність уроку;
- г) чіткість побудови уроку;
- д) активний, розвиваючий характер уроку, дисципліна розумової праці, залучення учнів до активної пізнавальної діяльності на уроці.

Дидактична характеристика уроку:

- а) відповідність мети уроку його змісту і структурі;
- б) реалізація дидактичних принципів науковості, наочності, доступності, систематичності й послідовності, емоційності навчання, принципу зв'язку навчання з життям;
- в) аналіз змісту навчального матеріалу (за обсягом, трудністю, доступністю, науковістю, значенням фактичного матеріалу, відповідністю програмним вимогам);
- г) використання виховних можливостей уроку;
- д) аналіз методів і прийомів навчання (які методи застосовувались, чи відповідали вони змісту матеріалу, завданням уроку, наскільки активізували пізнавальну самостійність учнів, розвивали їх мислення, творчі здібності; які методи стимулювання діяльності, перевірки й оцінки знань учнів застосовувались);
- є) ґрунтовність і точність висвітлення навчального матеріалу;

- ж) оптимальність поєднання фронтальної, групової та індивідуальної навчальної діяльності учнів;
- з) реалізація індивідуального підходу до учнів.

Наочно-технічна база уроку:

- а) види;
- б) достатність;
- в) ефективність використання.

Етико-емоційний бік уроку:

- а) характер комунікативної діяльності студента-практиканта (доброзичлива вимогливість, педагогічний такт у спілкуванні, об'єктивна оцінка дій і вчинків учнів, уміння знаходити вихід із складних педагогічних ситуацій тощо);
- б) емоційне піднесення, характер вимог;
- в) вміння долати психологічні бар'єри, уникати конфліктних ситуацій;
- г) культура запису на дошці, грамотність у використанні технічних засобів навчання;
- д) створення ситуацій емоційних переживань;
- є) своєчасність й характер реагування на помилки учнів.

Прояви особистості студента-практиканта:

- а) самовладання і впевненість;
- б) контакт із класом;
- в) виваженість рішень і суджень;
- г) реакція на неправильну поведінку учнів;
- д) зовнішній вигляд студента-практиканта;
- є) культура мовлення.

Висновки.

У висновках зазначається, наскільки студент-практикант досягнув мети уроку; додається оцінка уроку; висловлюються пропозиції і побажання.

Схема 15. 4. Табличний варіант аналізу відвіданого уроку

Тип навчального закладу						
№ п/п	Структура уроку	Час	Цільові, завдання та зміст навчального матеріалу	Наочність, ТЗН, роздавальний методичний матеріал	Методи навчання	Доцільність дій студента-практиканта та учнів на кожному етапі
1	2	3	4	5	6	7

Тема і мета уроку переносяться з конспекту студента-практиканта в таблицю до початку заняття, щодо допоможе більш свідомому здійсненню аналізу уроку.

Подана схема дидактичного аналізу заповнюється послідовно під час уроку. У графі 2 фіксуються структурні етапи уроку. Напроти кожного етапу уроку в графі 3 записується час, який був використаний. У графі 4 фіксуються цільові завдання, які повідомляє вчитель учням. Під кожне цільове завдання «підводиться» зміст, що повідомляється учням, або запитання, план бесіди, розповіді чи самостійної роботи з книгою тощо. Тут також фіксуються наявність контрольних завдань, тестів, задач, результативність їх використання. В такий спосіб фіксуються результати спостережень за діяльністю вчителя й учнів на всіх етапах уроку. В графі 5 записується використана вчителем наочність: назви ТЗН, таблиць, схем, діаграм. До графі 6 заносяться назви застосованих методів навчання. У графі 7 роблять висновки про доцільність дій студента-практиканта й учнів на кожному етапі.

Методист _____ Підпис

Учитель _____ Підпис

**ОРІЄНТОВНА СХЕМА САМОАНАЛІЗУ ВИХОВНОГО
ЗАХОДУ**

1. Клас, назва виховного заходу, дата, місце його проведення.
2. Педагогічне обґрунтування виховного заходу. Доцільність його проведення. Участь у виборі форми проведення заходу.
3. Місце даного виховного заходу в системі навчально-виховної роботи класу. Зв'язок змісту заходу з навчальним матеріалом, з іншою діяльністю виховного характеру.
4. Мета заходу: наскільки вона досягнута.
5. Завдання заходу: в якій мірі вони виконані.
6. Обґрунтування логічності структурної побудови заходу.
7. Характеристика діяльності учасників заходу: рівень їх активної діяльності при складанні плану, підготовці і проведенні заходу.
8. Оцінка результативності заходу. Його пізнавальна і виховна цінність.
9. Оцінка психологічного стану учнів під час підготовки і проведення заходу.
10. Позитивні сторони та недоліки, виявлені в процесі підготовки і проведення заходу.
11. Висновки.

СХЕМИ САМОАНАЛІЗІВ УРОКУ

Схема 17. 1. Самоаналіз уроку (розгорнутий)

Клас, школа_____

Тема уроку_____

Тип уроку і його структура_____

1. Яке місце даного уроку у темі? Як цей урок пов'язаний з попереднім? Як цей урок працює на наступні уроки?

2. Які особливості учнів були враховані вчителем при плануванні уроку (загальний розвиток учнів; ставлення учнів до вчителя та навчального предмета, який він викладає; мотиви навчання; кількість сильних та відстаючих учнів; стан дисципліни у класі та ін.)?

3. Чи вдалося вчителю реалізувати освітню, виховну та розвивальну цілі уроку, обґрунтувати показники ефективності уроку:

а) глибокі усвідомлені знання;

б) ефективне оперування знаннями, вміннями, навичками;

в) розв'язання проблем, вихід із нестандартних навчальних ситуацій ;

г) ефективна самостійна робота;

д) вміння виділяти суттєві ознаки провідних понять, конкретизувати їх, робити висновки;

е) готовність учнів виконувати домашні завдання, самостійні та контрольні роботи?

4. Відбір змісту, форм і методів навчання у відповідності до мети уроку. Виділити головний етап уроку і дати його аналіз: наскільки чітко і конкретно були поставлені перед учнями основні задачі етапу; чи був викликаний інтерес до нової теми; чи забезпечувалася науковість, систематичність. Доступність викладу, його логічність; як концентрувалася увага учнів на суттєвому; чи вдалося

поєднати словесні, практичні та наочні методи; на скільки чітко організована практична робота учнів (забезпечення необхідним обладнанням, дотримання техніки безпеки); чи допомагали дидактичні вправи та приклади засвоєнню головного?

5. Чи раціонально був розподілений час, відведений на всі етапи уроку? Чи логічним і плавним був перехід між етапами? Показати, як інші етапи працювали на головний; послідовність, завершеність, цілісність та взаємозв'язок етапів.

6. Чи задоволені ви технікою уроку: дисципліна та організованість учнів; темп; ритм, систематична послідовність навчальних операцій, їх логічна завершеність.

7. Добирання дидактичного матеріалу (наочності, демонстраційного матеріалу, ТЗН) у відповідності до завдань уроку.

8. Як був організований контроль знань, умінь і навичок учнів? В яких формах здійснювався (усний, письмовий, індивідуальний, фронтальний, груповий; традиційна та рейтингова оцінка знань)? Чи правильно було визначено місце контролю серед інших етапів уроку? Чи були оптимальними витрати часу на опитування; чи була чітко поставлена основна мета опитування (підхід до нової теми, поточний контроль, перевірка умінь і т. ін.); якою була активність учнів; чи мав контроль навчальний характер; наскільки об'єктивно і аргументовано були виставлені оцінки?

9. Психологічна атмосфера на уроці та спілкування учнів і вчителя. Наскільки учні можуть і хочуть навчатися, а вчитель – може і хоче навчати; визначити стиль спілкування (інструктивний, інформативний, співтворчий, співпраці, диктату, шанування та поваги);

чи здатні ви були передбачити конфліктні ситуації, своєчасно усунути негативні фактори навчання.

10. Як було організовано повідомлення домашнього завдання? Чи вчасно ви це зробили; чи оптимальні його обсяг та складність; чи запропонували учням у загальних рисах ознайомитися з ним; чи попереджено про можливі складності; чи мали місце диференціації домашніх завдань; чи мають домашні завдання самостійний творчий характер?

11. Чи задоволені ви власною поведінкою під час уроку (уміння володіти класом, підвищувати активність і інтерес. Підтримання дисципліни, дотримання стилю, тону, педагогічного такту. Спостережливість, кмітливість, почуття гумору; зовнішній вигляд; культура мовлення та жестів)?

12. Як ви оцінюєте результати уроку? Що в них вас задовольняє, над чим треба працювати, як подолати недоліки (ретельніше готуватися до уроку; краще вивчити особливості учнів класу; більше активізувати пізнавальний інтерес та діяльність учнів на уроці; попрацювати над педагогічною технікою, відвідувати уроки інших студентів, вчителів і т. ін.)

Схема 17. 2. Самоаналіз уроку (стислий)

Клас, школа _____

Тема уроку _____

Тип уроку та його структура _____

1. Яке місце посідає даний урок у темі? Як цей урок пов'язаний з попереднім? Як цей урок працює на наступні уроки?

2. Які особливості учнів були враховані вчителем при плануванні уроку?

3. Чи вдалося вчителю реалізувати освітню, виховну та розвивальну цілі уроку, обґрунтувати показники ефективності уроку?

4. Відбір змісту, форм і методів навчання у відповідності до мети уроку, виділити головний етап уроку і дати йому повний аналіз.
5. Чи раціонально був розподіленим час, відведений на всі етапи уроку? Чи були логічними “містки” між етапами. Показати, як інші етапи працювали на головний етап.
6. Добирання дидактичних матеріалів (наочності, ТЗН, роздаткового матеріалу, демонструючих засобів) у відповідності із завданнями уроку.
7. Як був організований контроль знань, умінь та навичок учнів? В яких формах здійснювався?
8. Психологічна атмосфера на уроці та спілкування учнів і вчителя.
9. Як було організовано повідомлення домашнього завдання?
10. Як ви оцінюєте результати уроку? Що вас задовольняє, над чим треба працювати, як подолати недоліки?

Додаток 18

АТЕСТАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Педагогічної практики студента IV курсу _____
 _____ факультету
 який проходив практику в _____ класі КУ _____ № _____
 з _____ по _____ р.

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Максимальна кількість балів	Оцінка роботи студента	Підпис
1.	Класний керівник _____	40		
	ППП класного керівника			
	1. Проведення виховної справи	20		
2.	Інші види роботи (організація конкурсу дитячої творчості, масового заходу тощо)	10		
2.	Методист з педагогіки _____	60		
	ППП методист з педагогіки			
	1. Індивідуальний план виховної роботи студента-практиканта	5		
	2. Аналіз відвіданого виховного заходу	10		
	3. Методична розробка і проведення виховної справи	30		
	4. Самоаналіз проведеного заходу	10		
	5. Рекомендації за проведеним психологічним дослідженням	5		
Підсумкова оцінка		100		

Додаток 19

Зразок оформлення титульної сторінки психолого-педагогічної характеристики класу (групи)

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені
А. С. Макаренка

Кафедра психології

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КЛАСУ (ГРУПИ)

Проведено: _____
Заклад освіти, №, місто, клас (група)

Виконано:
студентом _____
факультету, курсу, групи
прізвище, ім'я, по-батькові

Методист: _____
посада, вчене звання, науковий ступінь,
прізвище, ім'я, по-батькові

Суми 2021

ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ШКОЛЯРІВ

Мета: визначити 1) як розподіляються навчальні інтереси учнів класу; 2) під впливом яких факторів вони виникли; 3) в чому проявляються.

Порядок проведення. Учням пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. В вашому класі в цьому році вивчаються (надати перелік предметів, що вивчаються). Підкреслити той предмет, який викликає найбільший інтерес.

2. Коли ти зацікавився цим предметом і що цьому сприяло? (Цікаві уроки заняття в кружках, кіно та телепрограми, батьки, товариши). Відповідне підкресли.

3. Що більш за все тебе приваблює в цьому предметі? (можливості знайомитися з літературою з цікавого питання, безпосередньо приймати участь в практичній діяльності – догляд за рослинами, тваринами, ремонтом механізмом і т.д., виконувати завдання творчого характеру – писати твори, вирішувати задачі, конструювати, винаходити і т. п.). Оціни балом (1 ,2, 3) ступінь свого інтересу, отримані дані відповідно питанням анкети необхідно представити в наступних трьох таблицях.

Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл інтересів учнів до навчальних предметів

№ п/п	Назва предмету	Кількість учнів, що вказали на інтерес до цього предмету

Таблиця 2

Фактори, що сприяли виникненню інтересу

№ п/п	Фактори	Кількість учнів, що вказали на інтерес

Таблиця 3

Розподіл інтересів до окремих сторонам навчальної діяльності з обраного предмету

№ п/п	Кількість учнів, що визначили інтерес в балах		
	1	2	3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЗНАВЧАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ШКОЛЯРІВ

Мета: визначити 1) коло позаучбових інтересів школярів; 2) як вони усвідомлюють інтерес, чому цікавляться чимось; 3) ступінь того чи іншого інтересу; 4) під впливом яких факторів він виник.

Порядок проведення. Учням пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. Чому надаєш перевагу для занять у вільний час? (читання художньої літератури, відвідування кінотеатрів, перегляд телевізійних програм та кінофільмів, заняття спортом, майстрування, вирощування рослин, догляд за тваринами, колекціонування, гра та спілкування з однолітками, прослуховування музики, гра на музичних інструментах, господарська робота). Підкреслити і визнач цифрами 1, 2, 3 місце того чи іншого інтересу в житті.

2. Що саме приваблює тебе в указаних тобою заняттях, чому вони подобаються? Можливість приємно провести час, отримати нове знання, створити корисну красиву річ, проявити творчість. Відповідне підкресли.

3. Під впливом чого виник інтерес (шкільні уроки, вплив батьків, товаришів, кінофільмів, подій в житті). Необхідне потрібно підкреслити.

Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл позаучбових інтересів учнів

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Ступінь інтересу		
		1	2	3

Таблиця 2.

Що приваблює в позаурочних заняттях

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Що приваблює

Таблиця 3

Вплив різних факторів на виникнення інтересу

№ п/п	Різновиди позаучбових інтересів	Фактори

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДЛІТКІВ

Мета: виявити 1) коло професійних інтересів підлітків (які професії приваблюють); 2) мотиви вибору професії; 3) що сприяло виникненню інтересів; 4) чи усвідомлюють підлітки, які вимоги висуває професія до людини.

Порядок проведення. Учням пропонують дати відповіді на наступні питання анкети.

1. Ким би ти хотів бути? Назви професії, що тебе цікавить.

2. Чим ці професії тебе приваблюють, чому подобається.

3. Яким чином ти дізнався про цю професію та зацікавився нею (спостерігав безпосередньо в житті, розповідали в школі, прочитав у книзі, побачив у кіно,

почув від батьків, говорили друзі і т.д.. Підкресли те, що відповідає дійсності.

4. Чи знаєш ти, які знання, вміння та якості необхідні для цієї професії? Вкажи їх.

5. Чи готуєшся ти до оволодіння цією професією і як.

6. Які навчальні предмети в школі тебе найбільше цікавлять.

Отримані дані необхідно представити в наступних таблицях.

Таблиця 1

Розподіл професійних інтересів підлітків

№ п/п	Назва професії	Кількість учнів, які цікавляться цією професією

Таблиця 2

Розподіл мотивів вибору професії

№ п/п	Вказати мотив	Кількість учнів, що визначили цей мотив

Таблиця 3

Розподіл факторів, що обумовлюють виникнення інтересу

№ п/п	фактори, що вплинули на виникнення інтересу	Кількість учнів, що вказали ці фактори

Таблиця 4

Усвідомлення учнями вимог, що висуває професія до людини

№ п/п	Вказати ці вимоги і кількість учнів, що їх вказали		
	Чисельні суттєві вимоги	Нечисельні суттєві вимоги	Другорядні вимоги

Наукове видання

**Виробнича педагогічна практика студентів
бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта
(Фізика)**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

укладачі Завражна О.М., Салтикова А.І.,
Каленик М. В., Пухно С.В.

Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: **М. В. Каленик**
Комп'ютерна верстка: **О. М. Завражна**

Здано в набір 15.01.21. Підписано до друку 29.03.21.
Формат 60х84/16. Гарн. Times. Друк ризогр. Папір друк.
Ум. друк. арк. 9,93. Обл.-вид. арк. 7,47.
Тираж 100 прим. Вид № 16.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка